

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
ОПЕРАТИВНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

КАФЕДРА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ПЕРСОНАЛОМ

Збірник тез щорічної науково–практичної конференції

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОБОТИ З ПЕРСОНАЛОМ У СКЛАДОВИХ
СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ»**

**"CURRENT ISSUES OF PERSONNEL MANAGEMENT IN THE
SECURITY AND DEFENSE SECTOR COMPONENTS"**

**«QUESTIONS ACTUELLES DU TRAVAIL AVEC LE PERSONNEL
DANS LES COMPOSANTES DU SECTEUR DE LA SÉCURITÉ ET DE
LA DÉFENSE»**

*м. Харків
26 лютого 2025 року*

«Актуальні питання роботи з персоналом у складових сектору безпеки та оборони» : Збірник тез щорічної науково–практичної конференції (Україна, м. Харків, 26 лютого 2025 року), Х.: Національна академія Національної гвардії України, 2025. – 192 с.

Оргкомітет конференції:

Володимир Васищев: голова оргкомітету, кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національна академія Національної гвардії України.

Володимир Пасічник: член оргкомітету, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національна академія Національної гвардії України.

Руслан Мусевич: відповідальний секретар оргкомітету, старший викладач кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національна академія Національної гвардії України.

У збірнику представлено наукові доповіді у яких відображено узагальнений досвід роботи з персоналом, аспекти формування методологічного підґрунтя для вирішення проблемних питань морально–психологічного забезпечення службово–бойової діяльності сил сектору безпеки та оборони України. Публікується за матеріалами науково–практичної конференції «Актуальні питання роботи з персоналом у складових сектору безпеки та оборони», що відбулася в Національній академії Національної гвардії України 26 лютого 2025 року. Матеріали конференції будуть корисними науковцям/науковицям, викладачам/викладачкам закладів вищої освіти, керівникам/керівницям і працівникам/працівницям складових сектору безпеки і оборони. Доповіді відтворені безпосередньо з авторських оригіналів. За достовірність представлених результатів відповідальність несуть автори.

© Національна академія Національної гвардії України

УДК 159.95

Авілов І.В., ад'юнкт кафедри психології та педагогіки, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), майор.

БАЗОВІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ. ІСНУЮЧІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Останнім часом ми все частіше в інформаційному просторі зустрічаємо термін «мотивація», який відносять до різних аспектів військової служби. А це і мотивація до проходження військової служби, і мотивація виконувати бойові завдання, і мотивація підписувати контракт із підрозділами Сил безпеки й оборони України та інш. Засоби масової інформації (далі – ЗМІ), громадські діячі, деякі народні депутати та різного роду експерти інформують нас про недостатній рівень мотивації населення виконувати свій конституційний обов'язок та ставати на захист Батьківщини, про відсутність мотивації до проходження військової служби та, як наслідок, самовільне залишення військової частини і тому подібне.

В даній статті пропонується розібрати явище «мотивації» у військовій службі та її вплив на процеси, які відбуваються в суспільстві на фоні продовження дії воєнного стану та загальної мобілізації.

Потреби спонукають особистість до активності. Для того, щоб жити і діяти у навколишньому світі, людині необхідні їжа, вода, повітря, рух. Вона потребує предметів матеріальної та духовної культури, взаємодії з іншими людьми. У психології особистості розрізняють нужду і власне потребу.

Нужда виступає об'єктивною властивістю організму, що відображає нестачу в чомусь зовнішньому і спонукає організм до взаємодії з оточуючим середовищем. При відчутті дискомфорту, викликаного нуждою, людина не завжди розуміє чого вона хоче і що може задовольнити цю нужду. Потреба ж є опредмеченою, конкретизованою у психіці (не у свідомості) нуждою. За наповненням афективною енергією нужди виникає потяг, за наповненням афективною енергією потреби – бажання.

Задоволення потреб відбувається за рахунок діяльності, тобто процесу взаємодії з навколишньою дійсністю, де людина виступає як суб'єкт, який впливає цілеспрямовано на об'єкт. Одним з основних структурних елементів діяльності є мотив, який є складним психологічним утворенням, що спонукає до свідомих дій та вчинків, слугує їх основою. Мотив та потребу часто розмежовують. Мотив містить ціннісну диспозицію вищого порядку, що не відіграє вирішальну роль у підтриманні функціонування організму. Мотиви не вроджені, а розвиваються у процесі розвитку та соціалізації. Таким чином, у поняття мотиву не входять фізіологічно зумовлені потреби у втамуванні голоду, спраги тощо.

Прийнято розуміти, що первинною формою існування мотивів є предмети, які відповідають простим матеріальним потребам людини. Згодом мотивами стають ідеальні предмети, що виступають у формі тих або інших спонукальних уявлень або свідомих цілей («мотиви-цілі»). Діяльність людини спонукається, зазвичай, одночасно декількома мотивами, один з яких є основним (провідним), а інші – підпорядкованими, що іноді виконують лише функції додаткової

стимуляції. Особливість провідних мотивів полягає в тому, що окрім функції спонукання та спрямування діяльності їм, об'єктам та умовам надають той або інший суб'єктивний особистісний сенс. Мотиви можуть підсилювати або послаблювати один одного, вступати у взаємні протиріччя та суперечності з об'єктивними можливостями реалізації дії. Цей процес психологічно ускладнюється тим, що реальні мотиви не завжди усвідомлюються суб'єктом актуально. Вони нерідко виявляються після того, коли відповідну дію вже здійснено. Розвиток мотивів знаходить вираження не лише в їх збагаченні, а й у встановленні певної ієрархії мотивів – у виділенні головних життєвих мотивів особистості. При цьому мотиви, що відповідають елементарним потребам, підкоряються вищим соціальним та духовним, так що за певних умов людина здатна жертвувати матеріальними благами та життям в ім'я ідеальних спонук.

Від самого свого зародження психологія намагалася пояснити, чому люди роблять те, що вони роблять. Численні гіпотези й теорії мотивації виникали тільки для того, щоб бути відкинутими або виправленими, або щоб поступово стати частиною інших теорій. Але як і раніше, на сьогодні не існує єдиного погляду на мотивацію, що пояснив би усі складні феномени та задовольняв би усі зацікавлені сторони. Нині мотивація – це психічне явище, що трактується по-різному.

Для визначення поняття «мотивація» використане значення, яке було запропоноване українським науковцем Кузнецовим М.А., який вважає, що мотивація – це сукупність психологічних утворень і процесів, які спонукають поведінку, направляють її на життєвоважливі умови і предмети, визначають упередженість, вибірковість і цілеспрямованість психічного віддзеркалення, завдяки чому воно може бути регулювальником активності. Мотивація визначає те, для чого людина що-небудь робить. Для мотивації характерне існування рівня віддаленіших цілей, заради яких здійснюється конкретна дія.

Іншими словами, мотивація є динамічним процесом конкретизації, усвідомлення потреби, виникнення бажання, утворення мотиву та формування наміру здійснити задоволення потреб. Тобто, наприклад, щоб пересічний столяр або дрібний підприємець виявив добровільне бажання проходити військову службу та був вмотивованим захищати країну від збройної агресії ворога, він повинен свідомо захотіти відмовитися від зручностей буденного життя, обмежити спілкування з родиною та наразити своє життя на небезпеку.

Тому мотивація, як процес спонукання людини до здійснення тих або інших дій і вчинків, часто є складним актом, що вимагає аналізу та оцінки альтернатив, вибору й ухвалення рішень.

Військова служба, як професійна діяльність в Україні і в мирний час відчуває дефіцит бажаючих долучитись до її лав, тому маємо наступну ситуацію:

1. Низький рівень реалізації заходів щодо національно-патріотичного виховання та військово-професійної орієнтації громадян, недостатня кількість загальнодержавних інформаційних кампаній, спрямованих на популяризацію військової служби та мотивацію до виконання конституційного обов'язку щодо захисту України не сприяє розвитку у населення патріотичних настроїв.

2. Ті, хто відчував своїм особистим та (або) соціальним боргом стати на захист держави в умовах відкритої збройної агресії російської федерації в 2022–

2023 роках долучились до різних підрозділів Сил безпеки й оборони в перші півтора року інтенсивних бойових дій. Тому до липня 2023 року ми майже не чули про проблеми із проведенням мобілізаційних заходів на території України (теж саме було і після Кримсько–Донбаських подій в 2014 році). Але підходи до базової підготовки, навчання мобілізованих військовослужбовців та задіяння їх до виконання бойових завдань без належних навичок негативно вплинули на подальший перебіг мобілізації в Україні через страх громадян потрапити на активну ділянку фронту без належного рівня навченості.

3. Відсутність належної підготовки новостворених підрозділів ЗСУ, НГУ, ТрО, а також дійсних підрозділів (загонів) Державної прикордонної служби України часто створювало проблеми на тих чи інших ділянках фронту. А саме: викривлення інформації про місцезнаходження підрозділів, відсутність професійно–навченого «костяка», який міг би стримувати особовий склад від імпульсивних реакцій на ті чи інші події театру бойових дій, знижувати рівень страху військовослужбовців перед танковими, артилерійськими, авіаційними обстрілами, страху вступати в стрілецькі бої. Ці та інші дії або елементи бездіяльності оголяли фланги інших підрозділів, провокували захід противника в тил наших військ, створювали обставини, коли більш стійкі та досвідчені підрозділи ціною надзусиль та необов'язкових втрат намагались стабілізувати райони оборони інших підрозділів.

4. Також періодично виникають проблеми з наявністю того чи іншого озброєння та лишається актуальною проблемою відсутність достатньої кількості підготовленого керівного складу (від сержантського до вищого офіцерського), залишаються випадки залучення військовослужбовців до виконання бойових завдань одразу після прибуття з навчальних центрів.

Ці та інші події у війську, а також інформаційно–психологічні спеціальні операції (ІПСО) противника на цьому фоні, створили не надто привабливу картинку проходження військової служби.

Тому сьогодні одним з основних наших завдань є – швидко вчитися на своїх помилках та помилках нашого противника, негайно їх виправляти та залучати для цього весь бойовий, аналітичний та науковий потенціал, бо, демократичний устрій країни (на відміну від тоталітарного) вимагає активної взаємодії між державою та громадянським суспільством, не в останню чергу, в сфері обороноздатності країни.

Ми – країна, яка зараз пише історію. Саме тому задіяння науково–педагогічного складу для фіксування та опрацювання отриманого бойового досвіду для подальшого викладення курсантам навчальних закладів, офіцерам та молодшим командирам під час курсів підвищення кваліфікації сучасних методів ведення війни, особливостей роботи з особовим складом, вимог до здійснення логістичного та інших видів забезпечення, як ніколи актуально та дуже важливо. Вивчення динаміки поля бою, пошуки нових, відмінних від застарілих та вже подекуди неактуальних, підходів до підвищення мотивації особистості долучатися та проходити військову службу в умовах активних бойових дій є задачею із зірочкою для науково–дослідницьких центрів формувань Сил безпеки й оборони.

УДК 159.9

Андрущенко А.В., викладач кафедри психології та педагогіки, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), капітан.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Мотивація є критично важливою для військовослужбовців під час воєнного стану. Робота командної ланки має значною мірою концентруватися на збереженні високого морального духу у підлеглого особового складу. Адже достатня мотивація допомагає військовослужбовцям бути рішучими при виконанні бойових дій, допомагає зберігати спокій в найскладніших ситуаціях. Мотивація дає сенс у боротьбі та допомагає пережити тяжкі моменти.

Мотиваційний ресурс військовослужбовців під час війни – це сукупність внутрішніх та зовнішніх чинників, які стимулюють та підтримують його бажання виконувати свої обов'язки, долати труднощі, залишатися на службі та продовжувати брати участь у бойових діях. Це як певний «енергетичний резерв», що визначає здатність солдата витримувати стрес, моральні та фізичні навантаження війни.

До мотиваційного ресурсу військовослужбовців можна віднести кілька основних компонентів:

Особисті переконання та цінності. Військовий може бути мотивований високими ідеалами – захистом батьківщини, родини, національної гідності або вірою в правоту своєї справи. Це можуть бути також релігійні чи моральні переконання, які дають сенс і мету боротьбі.

Підтримка з боку близьких та цивільного населення. Підтримка родини, друзів, а також загальне ставлення суспільства до військових (повага, визнання їхнього героїзму) створюють додатковий стимул для служби. Це також включає моральну підтримку, зокрема через спілкування, листи, зв'язок із рідними.

Лідерство та командний дух. Важливу роль відіграють командири, їх здатність мотивувати, підтримувати та організовувати військових. Чітке командування, позитивний приклад лідерів, взаємодопомога між товаришами по службі створюють середовище, яке допомагає підтримувати бойовий дух.

Фізичне та психологічне благополуччя. Мотиваційний ресурс також включає рівень фізичного здоров'я (сила, витривалість, відсутність тяжких хвороб чи травм) та психологічного стану (відсутність стресу, депресії ПТСР). Це особливо важливо, оскільки війна накладає великий тиск на психіку та фізичний стан. Відновлення цих ресурсів має вирішальне значення для збереження мотивації.

Матеріальні умови та забезпечення. Адекватне забезпечення боєприпасами, технікою, харчуванням, медичною допомогою і навіть житлом в умовах війни можуть значно впливати на рівень мотивації до військової діяльності. Якщо ці потреби не задовольняються, це може призвести до зниження морального духу.

Відчуття досягнення та результативності. Коли військовослужбовець бачить результати своєї праці (наприклад успіхи у бойових операціях чи визнання заслуг), це може значно підвищити його мотивацію. Відчуття, що військовослужбовець має значення і сприяє перемозі, додає додаткову енергію для подальшої боротьби.

У загальному сенсі мотиваційний ресурс – це всі ті фактори, які допомагають солдату витримати труднощі війни та продовжувати виконувати свої обов'язки, попри зовнішні та внутрішні труднощі. Цей ресурс може змінюватися в залежності від зовнішніх обставин, психоемоційного стану та підтримки з боку оточення.

Довготривалі бойові дії виснажують мотиваційний ресурс військовослужбовців. Це зумовлено надмірними фізичними та психоемоційними навантаженнями.

Як зазначалося на початку, командна ланка відіграє надзвичайно важливу роль у збереженні мотивації особового складу підрозділів під час воєнного стану. Дії командирів та їх підхід можуть значно вплинути на моральний дух та ефективність військовослужбовців.

Таким чином для підтримання бойового духу на високому рівні командирам важливо сконцентровуватись на тому, щоб надавати своєму особовому складу чітку мету та сенс. Командири повинні постійно наголошувати на важливості та сенсі виконуваних завдань. Якщо військовослужбовці розуміють, чому їхні дії важливі для досягнення загальної мети, це допомагає зберігати мотивацію. Важливо пояснювати, як кожне завдання чи дія наближає підрозділ до перемоги або досягнення стратегічних цілей.

Також важливо розуміти, що міцний командний дух є основою для підтримання достатньої мотивації в підрозділах. Командири мають створювати атмосферу взаємопідтримки, де кожен відчуває відповідальність не тільки за себе, а й за своїх товаришів по службі. Спільна боротьба за спільну мету зміцнює колектив і мотивує бійців. Такого ефекту можна досягти через регулярні командні тренування, тимбілдинг, командні збори, спільне обговорення проблем і досягнень, дебрифінг і тд. Коли військовослужбовці залучені до процесу прийняття рішень, особливо в складних ситуаціях, вони почуваються більш відповідальними і вмотивованими. Це також дає їм відчуття контролю над ситуацією, що важливо для підтримки психологічної стійкості. Якщо командири пояснюють рішення і залучають підлеглих до їхнього обговорення, це сприяє формуванню відчуття значущості.

Важливо будувати справедливе та підтримуюче лідерство. Справедливість і підтримка команди – важливі елементи, які мотивують військовослужбовців. Якщо командир справедливо оцінює дії кожного, надає належну підтримку, заохочує до досягнення результатів і при цьому проявляє людяність, це створює довіру та збереження морального духу. Нагороди за досягнення та визнання особистих заслуг допомагають підвищити мотивацію. Командування може регулярно виявляти вдячність за виконану роботу. Таким чином ми мотивуємо не тільки окремих військовослужбовців а і весь підрозділ.

Підрозділи потребують підтримання не тільки фізичних, а й моральних ресурсів. Командир може організовувати заходи для підвищення морального духу, такі як відведення часу для перепочинку, вирішення своїх проблемних питань, обговорення досягнень, нагородження за героїзм чи особисті заслуги, організація дозвілля. Командири повинні слідкувати за моральним станом підлеглих, організовувати та давати можливості для консультацій з психологами, вести відкриті розмови про труднощі та страхи, підтримувати атмосферу довіри. Психологічна підтримка один із ключових чинників для збереження мотивації в довгостроковій перспективі.

Командири повинні вміти адаптувати свої підходи залежно від обставин. Якщо виникають непередбачувані ситуації або бойові завдання стають надто складними, мають бути готовими до корекції планів. Показуючи гнучкість і здатність швидко реагувати на зміни, командири підтримують впевненість особового складу у тому, що вони можуть справитися з будь-якими труднощами. Надто складні або нереалістичні завдання можуть деморалізувати особовий склад. Командування має забезпечити, щоб цілі були чіткими, досяжними і мали часові рамки. Важливо, щоб кожен етап операцій був зрозумілим і підготовленим.

Загалом командири, котрі здатні підтримати моральний дух, показати власний приклад і створити атмосферу взаємопідтримки, можуть значно підвищити рівень вмотивованості у особового складу. Це важливо, оскільки від мотивації залежить не тільки ефективність виконання поставлених завдань, а й загальна стабільність та психологічний стан особового складу.

УДК 378.1

Бабак С.А., к.військ.н., с.н.с., завідувач кафедри військової підготовки, Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Харків).

Круть П.П., к.філос.н., доцент, доцент кафедри військової підготовки, Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Харків).

ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЩОДО ЕФЕКТИВНОЇ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО–ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ ПРОТИВНИКА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА БАЗОВІ ЗАГРОЗИ

Сучасні результати більшості наукових напрацювань вказують на вторинність завдань окупації території противника і захоплення ресурсів у порівнянні із встановленням стратегічного контролю над національною та професійною свідомістю певних соціальних груп та суспільства країни, що потерпає від масштабної агресії.

Активне–агресивне використання інформаційно–психологічних технологій у сучасних конфліктах прискорює трансформацію війни і зумовлює проведення військових операцій принципово нового типу, з метою спричинення інформаційно–енергетичної руїни соціально значущих сфер держави і

забезпечення інформаційно–психологічний тиску на сили безпеки і оборони противника з намаганням перемогти не лише із застосуванням високотехнологічної зброї. Хаотизувати та поляризувати стан ментальної сфери конкретного суспільства, заперечувати саму можливість раціонального пізнання, руйнувати людську увагу у потоці нескінчених «захоплюючих відео» – є базовою загрозою відомої «вісі зла», на чийй стороні знаходяться алгоритми. Маніпуляція суспільною думкою через соціальні медіа – значно небезпечніше, ніж масова автономність для бойових дронів [1, 2].

Синтез форм і способів озброєної боротьби сприяє визначенню складного комплексу нових загроз та небезпек, що пов'язані із зміною співвідношення внеску окремого різновиду боротьби в контексті трансформації сучасних конфліктів від лінійної до нелінійної парадигми війни. Зазначений процес трансформації найбільш коректно описується концептом «трансгресія» – зсув та зникнення межі між речами та цінностями, зникнення відмінностей між суто конвенціональною і типово нерегулярною війною. Трансгресія сучасних конфліктів виявляє новітні фактори, що зумовлюють радикальні зміни самого феномену війни – арсенал зброї фізичного ураження противника доповнюється технологіями його символічного знищення, які спрямовані на духовну, ціннісно–мотиваційну сфери діяльності людей.

Успішність українського державотворення у військових умовах вирішальним чином залежить від наукового пошуку та практичного удосконалення механізмів взаємодії між складовими сектору безпеки і оборони на підставі ефективного вирішення актуальних проблем забезпечення належного морально–психологічного стану особового складу під час різномірних видів боротьби (безпосередньо озброєної, інформаційно–психологічної, політико–дипломатичної, кібервійни і т. ін.) [2].

Науковці та практики наголошують – формування стійкості особового складу сил безпеки та оборони України у межах всебічного забезпечення службово–бойової діяльності, доцільно вивчати, як системо комплекс цілеспрямованого впливу на свідомість, діяльність і психіку суб'єктів сектору безпеки та оборони держави, що в широкому сенсі спирається на досвід та настанови, щодо військового, особливо інформаційно–психологічного протистояння у сфері людської життєдіяльності.

Формування здатності та готовності до ефективного інформаційно–психологічного протистояння у сучасних умовах припускає наявність здібностей та компетенції особового складу сил безпеки та оборони України щодо збору, узагальненню та аналізу актуальної ситуації геополітичної й стратегічної боротьби, впевнене володіння методами та засобами прогнозування наслідків руйнівної ідеологічної й бойової пропаганди та тотального психологічного впливу на зазначений особовий склад [3].

Сучасні концепції психологічної стійкості персоналу професійних організацій (resilience) зосереджені на здібностях суб'єктів діяльності ефективно долати комплексні наслідки інформаційного впливу конкурента (противника), зберігати дієвий стан психічних процесів, адаптуватися до неминучих змін та поновлюватися після екзистенційних труднощів. Розглянемо основні підходи

для можливого уточнення напрямів формування стійкості особового складу сил безпеки та оборони України, щодо ефективної протидії негативному інформаційно–психологічному впливу противника.

- Теорія збереження ресурсів (COR – Conservation of Resources) – наголошує, що психологічна стійкість залежить від наявності та збереження ресурсів (фізичних, емоційних, соціальних і матеріальних). Відповідний напрям формування зазначеної стійкості реалізується через навчання, підтримку та утворення належного організаційного середовища.

- Підхід, заснований на постійному розвитку навичок і компетенції. Серед них базовими є емоційний інтелект (EQ) та когнітивна гнучкість. Зазначений підхід реалізується через впровадження відповідних тренінгів по розвитку EQ, навчання технікам саморегуляції та емпатії. Здатність адаптувати мислення до нових умов та знаходити нестандартні рішення – реалізується шляхом навчання критичного мислення, рішення кейсів та розвитку креативності.

- Соціально–психологічний підхід вказує на пріоритет для наявності особистої стійкості широкої підтримки керівників та колег у кожній діловій організації, передбачає створення відповідної корпоративної культури, що базується на взаємодопомозі і розвитку mentoring–програм. В межах цього підходу впроваджуються численні командні заходи, здійснюється максимальна відкрита комунікація з метою залучення особового складу у процес прийняття рішень.

- Організаційний підхід доповнює корпоративну культуру формуванням балансу між службовою діяльністю та особистим життям, з пріоритетами збереження здоров'я та можливостями постійного розвитку за допомогою програм wellness, гнучкого графіку роботи і підтримки work–life balance. Лідерство, що зумовлює стійкість організації, впроваджується через навчання керівної ланки навичкам емоційної підтримки та управління стресом.

- Індивідуальний підхід зумовлює ментальну стійкість (Mental Toughness), що зумовлює здатність особового складу зберігати концентрацію та мотивацію в складних умовах. Зазначений підхід реалізується системою тренінгів, щодо визначення цілей, управління часом та розвитком особистої впевненості шляхом впровадження програм mindfulness, медитації та релаксації.

- Технологічний підхід передбачає використання цифрових інструментів відповідних додатків і платформ з метою моніторингу стресу, керування емоціями та навчання resilience–навикам.

- Проактивний підхід здійснює профілактику руйнівної професійної деформації, шляхом впровадження систематичних опитувань особового складу, індивідуальних коуч–сесій та реалізації всебічних програм підтримки.

Патріотичний і професійний морально–психологічний стан особового складу сектору безпеки і оборони України, щодо ефективного формування його належної стійкості є вирішальним фактором для ефективної протидії негативному інформаційно–психологічному впливу противника.

Список використаних джерел:

1. Stadnik, A. V., Melnyk, Yu. B., Babak, S. A., Vashchenko, I. V., & Krut, P. (2022). Psychological distress among students and cadets of universities in the war conditions. *International Journal of Science Annals*, 5(1–2), 20–29. <https://doi.org/10.26697/ijsa.2022.1–2.0>
2. Ващенко І.В., Стаднік А.В., Полтавський Е.М. Передумови збройної агресії Російської Федерації проти України: від гібридного протистояння до широкомасштабного збройного вторгнення // Честь і закон. – 2023. № 4 (87).– С.61–66. <https://doi.org/10.33405/2078–7480/2023/4/87/295130>
3. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку [Текст] : підручник / І. І. Приходько, І. І. Ліпатов, Л. Ф. Шестопалова та ін. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2012. – 336 с

УДК 159.9.019

Байда М.С., PhD, начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України (м.Харків), підполковник

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ
УКРАЇНИ**

Науково-дослідна лабораторія морально-психологічного супроводження СБД НГУ науково-дослідного центру СБД НГУ є суб'єктом системи психологічного забезпечення та здійснює науково-методичне супроводження діяльності фахівців психологічного забезпечення Національної гвардії України.

Головними завданнями науково-дослідної лабораторії є удосконалення, оптимізація та автоматизація усіх напрямів діяльності фахівців психологічного забезпечення, шляхом розробки та впровадження нових форм, способів та засобів а також профілактика негативних психічних реакцій та станів серед особового складу.

Підготовка наукових статей, публікацій та матеріалів для наукових видань, а також популяризація результатів через доповіді на семінарах та міжнародних конференціях є важливими складовими діяльності лабораторії. Результати досліджень впроваджуються у службово-бойову діяльність, в освітній процес та наукову роботу НГУ

Всі ці дослідження мають стратегічне значення, оскільки вони спрямовані на вивчення та розробку методів та форм психологічної роботи, що допомагають психологам надавати кваліфіковану допомогу військовослужбовцям, самим військовослужбовцям адаптуватися до екстремальних умов СБД, забезпечуючи їхню здатність досягати мети та повертатися до звичного життя. Все це сприяє зміцненню нашої обороноздатності, підвищенню морального-психологічного

стану військовослужбовців і забезпеченню їхньої готовності до виконання бойових завдань в подальшому.

Важливими здобутками лабораторії та академії за період війни стали:

✓ По-перше психологічне відновлення військовослужбовців після участі в бойових діях:

➤ розроблено програму медико-психологічного відновлення військовослужбовців після участі в бойових діях.

Дана програма медико-психологічного відновлення була впроваджена та удосконалювалася, протягом 22-23 років на базі одного з реабілітаційних центрів Харківщини. Дану двотижневу програму пройшли понад 10 тисяч військовослужбовців ЗСУ, НГУ, територіальної оборони та інших складових сектору безпеки і оборони. Її ефективність високо оцінили як самі військові та і керівництво ЗСУ та Міністерства оборони України.

За результатами проведення програми у 2025 році було отримано авторське право на твір.

➤ удосконалення програм підготовки фахівців психологічного забезпечення, які приймають участь у заходах з психологічного відновлення військовослужбовців. Безпосередня участь співробітників у розробленні курсів підвищення кваліфікації та навчання психологів, які працюють з військовими та ветеранами.

➤ удосконалення нормативно-правових процесів, що стосуються психологічного відновлення військовослужбовців.

Удосконалення психодіагностичного інструментарію професійного психологічного вивчення та супроводу військовослужбовців.

Розроблення стандартизованих, валідних психодіагностичних методик, що зможуть виявляти на ранніх стадіях ознак девіантної поведінки та негативних психічних процесів у військовослужбовців після участі в бойових діях. За останній час було розроблено та опубліковано ряд психодіагностичних методик:

1. *«Оцінювання негативних психічних реакцій і станів у військовослужбовців»*

Методика розроблена для експрес-оцінки стану військовослужбовців, яким запропоновано пройти програму психологічного відновлення та реабілітації. Загальний бал за методикою співвіднесений з показником ПТСР, дезадаптивності, стресостійкості. Методику стандартизовано на виборці військовослужбовців – учасників інтенсивних бойових дій, які проходили програму «Відновлення». Методика пройшла апробацію на виборці понад 5 тисяч військовослужбовців.

При розробці цієї методики враховувалась можливість її повторного використання через відносно невеликий проміжок часу для оцінки змін (динаміки) стану військовослужбовця, які відбулися внаслідок проходження програми відновлення, реабілітації та інших впливів. Емпіричні дослідження довели можливість і доцільність такого використання методики.

Узагальнення даних за методикою також можуть бути використанні для оцінки ефективності нових програм відновлення, реабілітації тощо.

2. «Експрес-опитувальник проактивного подолання труднощів»

Методика стандартизована для вибірки учасників бойових дій, є модифікацією «Опитувальника проактивного подолання труднощів» (чи «Проактивний перелік копінгів» (Proactive Coping Inventory (PCI)), який був розроблений Е. Грингласс, Р. Шварцером и С. Таубертом у 1999 р.

Проактивний копінг – це процес мінімізації негативного впливу майбутніх стресорів, здатність кидати їм виклик, не розглядаючи їх як загрозу; визнання, що існує стратегія подолання майбутніх стресових подій та спроби успішно запобігти та подолати стрес, намагаючись використати його як можливість для саморозвитку.

Визначення проактивності особистості військовослужбовця є важливим аспектом прогнозування його стресостійкості, реакції на дію стрес-факторів та прогнозів щодо відновлення. Емпіричні дослідження на виборці учасників інтенсивних бойових дій (2023-2024 років) показали, що сформована проактивність не виключає формування симптоматики ПТСР (бойові стрес-фактори можуть перевищувати здатність адаптуватися до їх дії), проте впливає на її інтенсивність і здатність до відновлення військовослужбовця.

3. «Експрес-методика «Визначення особливостей саморегуляції військовослужбовця»

Розробляючи методику ми виходили з емпіричних досліджень, які показали, що професійна саморегуляція військовослужбовця є складовою загальної саморегуляції. Для визначення рівня професійної саморегуляції військовослужбовця важливим є не лише врахування здатності формувати та утримувати мету (планування), враховувати зовнішні та внутрішні умови, обставини її досягнення (моделювання), виділяти етапи та коректувати план досягнення при змінах обставин (програмування) та оцінювати відповідність отриманого результату очікуваному та вносити необхідні правки у процес досягнення (оцінка результатів), що входить у структуру загальної саморегуляції.

Тісна співпраця з відділом психологічного забезпечення ГУ НГУ, управлінням психологічного забезпечення МВС вимагає швидкого та якісного відпрацювання оперативних завдань, що надходять на адресу Академії та лабораторії безпосередньо.

Так, тільки за минулий рік було відпрацьовано:

1. Практичний посібник «Психологічна підготовка військовослужбовців до виживання в полоні»;
2. Практичні рекомендації щодо профілактики випадків самогубств серед особового складу Національної гвардії України;
3. Практичні рекомендації щодо облаштування спеціальної (психологічної) смуги перешкод;
4. Надання рекомендацій щодо використання розробленого лабораторією україномовного та апробованого, психологічного інструментарію для впровадження в практичну діяльність фахівців психологічного забезпечення підрозділів НГУ та МВС.

Також, за допомогою у вирішенні питань організації системи психологічного забезпечення зверталися колеги з Управління державної охорони України, задля надання можливості їм використовувати наші автоматизовані психодіагностичні комплекси. На даний момент нами було розроблено автоматизоване робоче місце психолога та 7 автоматизованих психодіагностичних комплексів, які охоплюють різні сфери діяльності та психологічні особливості військовослужбовців.

Так, підсумовуючи вищевикладене, можна говорити про важливість розроблення та впровадження нових форм, методів і результатів наукових досліджень у практичну діяльність фахівців психологічного забезпечення, оскільки воно безпосередньо впливає на ефективність психологічної роботи військовослужбовців. І тільки завдяки спільній співпраці мі науковцями та практиками, ми зможемо досягти максимального ефекту.

УДК 159.9:378

Барко В.В., доктор психологічних наук, старший дослідник, доцент кафедри психології та педагогіки, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

ВІКОВІ ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Розглянемо деякі психологічні особливості підліткового та юнацького віку, які часто стають підґрунтям для виникнення протиправної поведінки.

Юридичне поняття «неповнолітні» охоплює осіб із 14 до 18 років. За психологічною класифікацією, до цієї групи належать представники двох вікових категорій: підлітки від 14 до 17 років та юнаки у віці від 17 до 18 років. Підлітковий та юнацький вік є найбільш складним, бурхливим та непередбачуваним періодом у розвитку особистості. Це зумовлено, насамперед, тим, що інтенсивна анатомо–фізіологічна перебудова організму збігається з формуванням головних психологічних структур особистості. У цей період відбуваються наступні зміни в особистості людини:

- формуються самосвідомість, система цінностей, ідеали особистості, відбувається засвоєння змісту морально–етичних норм, з'являється схильність до самоаналізу;

- складається така важлива підструктура особистості, як її спрямованість, що є складною системою стійких життєвих потреб, мотивів, інтересів, схильностей, прагнень, стимулюючих переживань, морального світогляду тощо;

- відбувається формування ідентичності особистості, почуття індивідуальної самототожності та цілісності;

- розвиваються специфічні особливості самосвідомості, що проявляються у виникненні центрального психічного новоутворення – почуття дорослості, та появи самооцінки. Остання набуває не меншого значення, ніж оцінки дорослих; саме їй належить роль одного з провідних механізмів саморегулювання

поведінки особистості.

Серед *потреб* неповнолітніх головне місце займає потреба в розумінні, у визнанні та теплих емоційних стосунках.

Наприкінці цього періоду визначальною стає проблема *самовизначення*, вирішення якої потребує не так автономії від світу дорослих, як визначення в ньому свого місця, орієнтації в ньому.

Разом із тим, глибокі фізіологічні зміни викликають незбалансованість емоційної сфери, що зумовлює імпульсивність, підвищену збудливість, нестримність, безконтрольність та неадекватність реакції. Раптово можуть змінюватись емоційні стани, із різкими переходами від надмірної рухливості до спокою, від піднесення до байдужості.

Підвищена емоційність зумовлена статевим дозріванням та неврівноваженістю процесів збудження і гальмування, з явною перевагою перших. Підвищена збудливість пояснює *схильність до афектів* – різких проявів радості, гніву, невдоволення та ін. Ламання старих психологічних структур, що характерне для цього віку, веде до справжнього вибуху непокори, зухвальства та важко-виховуваності.

Реактивно-імпульсивний механізм регуляції поведінки поступово підпорядковується *усвідомлювально-вольовому* механізму регуляції. Недостатність волі полягає, передусім, у тому, що, проявляючи величезну наполегливість в одному виді діяльності, підлітки можуть не виявляти її в інших видах. На думку Л. С. Виготського, у підлітків найчастіше спостерігається не слабкість волі, а слабкість цілей, коли підліткам просто немає задля чого долати різні перепони, а також власні лінощі. Поява ж значущої мети вирішує і проблеми волі.

Соціальна активність спрямована, насамперед, на прийняття та засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, характерних для світу дорослих та стосунків між ними.

Відбувається трансформація взаємин із дорослими та однолітками та освоєння нових способів соціальної взаємодії. Невиконання розпоряджень дорослого, різні форми протесту – не що інше, як форма боротьби підлітка за зміну існуючого типу взаємостосунків.

Спостерігаються зниження продуктивності навчальної діяльності та негативізм, який виявляється в тому, що підліток ніби відштовхується від оточуючого середовища, він схильний до сварок, порушень дисципліни, переживаючи водночас внутрішнє занепокоєння, невдоволення, прагнення до самотності та самоізоляції. Головна суперечність підліткового періоду полягає в тому, що всі вимоги щодо визнання своєї самостійності та рівності з дорослими ще не мають під собою об'єктивного фізичного, інтелектуального та соціального підґрунтя. Нові форми взаємин поступово витісняють старі, але вони тривалий час співіснують, зумовлюючи конфлікти, взаємне непорозуміння та труднощі у спілкуванні дорослого з підлітком.

На початкових стадіях розвитку цього процесу підлітки швидко сприймають та намагаються наслідувати лише “зовнішній антураж” дорослого життя: паління, уживання алкоголю, наслідування дорослої моди в одязі,

косметиці, формах відпочинку, флірті тощо. Дорослість виявляється в намаганні відокремитися від впливу батьків, у прохолодному ставленні до офіційного навчання та прагненні до самоосвіти, у романтичних стосунках з однолітками іншої статі, а також зовнішньому вигляді та манері одягатися.

Суперечливими є також вікові особливості засвоєння підлітками та юнаками впливів дорослого та молодіжного середовища. З одного боку, вони активно копіюють моделі поведінки та засвоюють цінності та норми моралі дорослого світу. З іншого – центральне місце в житті юнаків та підлітків займає *спілкування з однолітками* та намагання зайняти гідне місце у групі. Характерними є орієнтація на норми та погляди групи (*конформізм*), некритичне ставлення до змісту групових норм, додержання певного кодексу товарищескості, орієнтація на вимоги товаришів, яскраво виражена установка на порівняння себе з іншими та ствердження власної індивідуальності через однаковість (у рамках своєї групи) та спільне протистояння комусь іншому.

За Е. Еріксоном, протягом юнацького періоду відбувається *криза ідентичності*, яка полягає в послідовності соціальних та індивідуально–особистісних виборів, ідентифікацій та самовизначень. Успішно впоравшись із вирішенням відповідних задач, юнак переходить від пошуку себе до практичної самореалізації. І навпаки, невирішеність цих задач зумовлює формування в молодих людей неадекватної ідентичності. Розвиток останньої може йти за такими основними напрямками: відмова від психологічної інтимності, уникнення тісних міжособистісних стосунків з іншими; розмивання почуття часу, неспроможність будувати життєві плани, страх стати дорослим, страх змін; розмивання продуктивних, творчих здібностей, невміння мобілізувати свої внутрішні ресурси і зосередитися на якійсь одній основній діяльності; формування “негативної ідентичності”, відмова від самовизначення і вибір негативних зразків для наслідування.

У зазначений період особливо гостро проявляються окремі властивості характеру, інколи доходячи до рівня акцентуацій. Не будучи самі по собі патологіями, вони збільшують імовірність психічних травм та розвитку девіантних форм поведінки. Узагалі вік від 14 до 18 років вважається критичним періодом для розвитку психопатій.

Зазначені особливості психологічного та фізичного розвитку зумовлюють не лише виділення підлітків та юнаків в окремі вікові категорії, але й обґрунтовують необхідність формування особливого підходу в роботі із правопорушниками зазначеної вікової категорії. Основу цього підходу має складати чітке уявлення про соціально–психологічні причини виникнення девіантної та делінквентної поведінки, та шляхи її корекції, що, у свою чергу, допоможе вбачати за діями підлітка не лише вади формування особистості, але й прояви об’єктивно існуючого кризового стану.

Список використаних джерел:

1. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та інш.; за ред. Ю. Л. Трофимова. – К.: Либідь, 1999. – С. 147–170.
2. Заброцький М. М. Вікова психологія: Навч. посів. – 2–ге вид., випр. і

доп. – К.: МАУП, 2002. – С. 68–74.

3. Медведев В. С. Кримінальна психологія: Підручник. – К.: Атіка, 2004. – С. 138–143.

4. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2001. – С. 246–247.

УДК 355.1:323.28

Будзінська В.М., начальник служби соціальної роботи відділу по роботі з особовим складом секції персоналу, Західне територіальне управління Національної гвардії України (м. Львів), підполковник.

ДОСВІД ЦИВІЛЬНО–ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО–УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: УНІКАЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ТИПОВІ ПРОБЛЕМИ

Цивільно–військове співробітництво (ЦВС) в умовах сучасної російсько–української війни стало важливим елементом стратегії оборони, стабільності та відновлення територій, що зазнали руйнувань. Це співробітництво між збройними силами, органами влади, місцевими громадами, громадськими організаціями та іншими акторами допомагає досягати ефективного вирішення кризових ситуацій, сприяє наданню гуманітарної допомоги та відновленню життєдіяльності постраждалих територій. Також в умовах сучасної російсько–української війни оголилися проблеми, пов'язані з ЦВС і які типові для сучасного світу, що є важливою темою для аналізу, оскільки в умовах конфлікту це співробітництво впливає як на безпеку, так і на розвиток територій, звільнених від ворога. Порушення в ЦВС можуть призводити до низки проблем для цивільного населення, армії та міжнародних партнерів.

Говорячи про основні аспекти унікального досвіду ЦВС в умовах російсько–української війни варто згадати про саму трансформацію системи ЦВС в умовах війни. Ця неоголошена віроломна і безпрецедентна війна на теренах Європи після II Світової війни сприяла швидкому розвитку і вдосконаленню механізмів ЦВС. Завдяки необхідності інтегрувати цивільні та військові ресурси, з'явилися нові форми співпраці між різними структурами. Важливим стало швидке і якісне налаштування комунікацій між військовими, місцевими органами влади та міжнародними організаціями.

Друге, що варто згадати це – реалізацію гуманітарних програм. Від початку війни цивільно–військове співробітництво в Україні активно включає надання гуманітарної допомоги, яка стала однією з основних задач. Військові часто взаємодіють з міжнародними гуманітарними організаціями для доставки ліків, продуктів харчування, води, а також для евакуації цивільних осіб з небезпечних зон (особливо цей процес активізується з наближенням фронту і, відповідно, частішими обстрілами російськими військами територій України).

Після звільнення територій від російських окупантів важливим напрямом ЦВС стало **відновлення інфраструктури та житлових територій**. Спільні зусилля військових та органів місцевого самоврядування з акцентом на

відновлення житлових будинків, доріг, електричних та водопостачальних мереж дозволили значно пришвидшити відновлення постраждалих районів.

В цьому контексті слід також згадати і про залучення волонтерських організацій. З початку конфлікту з 2014 року і по сьогоднішній час від повномасштабного вторгнення росії на територію України значну роль у ЦВС відіграють численні волонтерські організації, які здійснюють гуманітарну допомогу, допомагають з відновленням інфраструктури, а також надають психологічну та соціальну підтримку цивільним. Цим досвід ЦВС України є унікальним у світовій практиці. Співпраця з ними також включає надання **психологічної підтримки та реабілітації** для військових і цивільних осіб, що постраждали від війни, соціальну реабілітацію, інтеграцію людей, які втратили житло або близьких.

Підтримка безпеки та правопорядку є важливим аспектом співпраці забезпечення безпеки в зонах бойових дій та на звільнених територіях. Військові та поліція взаємодіють для підтримання правопорядку, боротьби з мародерством, а також запобігання кримінальним злочинам.

Спільне планування та реагування на кризові ситуації. Так, для ефективного вирішення кризових ситуацій, зокрема під час артобстрілів чи нових атак, було розроблено єдині координаційні механізми між військовими та цивільними органами, що дають можливість швидко приймати рішення та реалізовувати план заходів, спрямованих на допомогу постраждалим. Одним із яскравих прикладів ефективного ЦВС є діяльність у звільнених від окупантів територіях на сході та півдні України. Зокрема, у Харківській та Херсонській областях активно взаємодіяли військові з місцевою владою та міжнародними гуманітарними організаціями для відновлення водопостачання, електрики, а також надання медичних послуг населенню. В результаті таких зусиль вдалося швидко повернути життєдіяльність громад у цих районах.

Однак сучасна російсько-українська війна оголила численні проблеми, пов'язані з ЦВС: це і **руйнування інфраструктури та економічні труднощі** (у зонах бойових дій постійно руйнується цивільна інфраструктура (мости, дороги, школи, лікарні), що ускладнює гуманітарне постачання та відновлення територій. Військові й цивільні структури не завжди (як правило, через щільні обстріли противника) можуть ефективно взаємодіяти, щоб швидко відновлювати критичні об'єкти, **гуманітарні кризи та забезпечення безпеки** (гуманітарні організації і військові підрозділи іноді стикаються з проблемами координації, що ускладнює доставку гуманітарної допомоги до тих, хто її потребує. У районах, де ведуться бойові дії, допомога не завжди може дістатися до цивільного населення через постійні загрози з боку противника, особливо через мінування територій та інші фактори), **інформаційна війна та маніпуляції** (російська агресія в Україні супроводжується активною інформаційною війною. Поширення дезінформації, маніпуляцій та пропаганди на обох сторонах конфлікту ускладнює завдання для цивільно-військового співробітництва, оскільки часто виникає недовіра між військовими, урядовими органами і цивільними організаціями. Це беззаперечно ускладнює організацію ефективної допомоги і відновлення). **Проблеми з правами людини та цивільними втратами** (в умовах війни військові операції можуть призводити до порушень прав людини, зокрема серед цивільного населення. Це може стати причиною

конфліктів між військовими і місцевим населенням, що шкодить ефективному співробітництву. Відсутність адекватного контролю і забезпечення прав людини може підривати довіру до урядових органів та міжнародних місій. Так, недопущення у місця утримання українських військовополонених представників МКЧХ призвело до недовіри з боку України і українців цієї міжнародної організації, нівелювання її основної ролі і функції як лобіюючої права і свободи громадян у час війни, а з боку російських окупантів – розв’язує їм руки до подальших злочинів: показових розстрілів українських військовополонених, подальших тортур в застінках в’язниць і доведення до самогубств цивільних і військових). На жаль, треба констатувати і такий факт, як **низький рівень навчання та підготовки** (військові, хоча й мають досвід бойових дій, часто не мають належної підготовки до ведення цивільно–військових операцій: вони не завжди розуміють, як правильно взаємодіяти з місцевими жителями, гуманітарними організаціями, місцевими урядовими структурами, – і це може призвести до надмірного військового тиску на цивільне населення або до неефективних заходів). Також є **проблеми з комунікацією і координацією** (для ефективної співпраці між військовими і цивільними установами важлива чітка комунікація і координація, однак у бойових умовах це часто ускладнюється через хаос на місці, різницю в цілях та підходах. Військові можуть діяти швидко і ефективно, але без належної взаємодії з місцевими органами влади і гуманітарними організаціями важко досягти стійкого миру і що дуже характерно для сучасної російсько–української війни це – **використання терористичних тактик** (у зв’язку з війною, де одна зі сторін застосовує терористичні методи (наприклад, т.зв.» гуманітарні коридори» для доставки бойовиків або диверсійних груп, терор мирного населення: постійні нічні обстріли, викрадання українських дітей та інше), що значно ускладнює цивільно–військове співробітництво. Військові сили, змушені захищати цивільних, можуть зіткнутися з терористичними атаками, що ускладнює їхні дії та ставить під загрозу саму ідею співпраці.

Отже, **як висновок** можемо констатувати, що унікальний досвід цивільно–військового співробітництва, який сформувався в Україні в умовах війни, є важливим фактором для підтримки стійкості та розвитку країни. Він продовжує еволюціонувати, зокрема, завдяки постійній адаптації до змінних умов фронту, врахуванню потреб цивільних громад і ефективному використанню міжнародної допомоги. ЦВС не тільки допомагає долати наслідки війни, але й будує основи для відновлення та стабільного розвитку країни після закінчення збройного конфлікту. Цей досвід ЦВС в умовах сучасної російсько–української війни показує, наскільки важливою є координація між військовими, місцевими органами влади та гуманітарними організаціями. Відсутність або недостатня взаємодія в умовах війни може призвести до серйозних соціальних, економічних та політичних проблем. Для покращення ситуації необхідно постійно і надалі працювати над вдосконаленням механізмів цивільно–військового співробітництва, зміцненням довіри та дотриманням міжнародних норм усіма сторонами, задіяними у сучасних війнах та збройних конфліктах.

УДК 342.95

Букін М.П., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри військової підготовки, Національний університет цивільного захисту України (м. Харків).

**АДМІНІСТРАТИВНО–ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНО–
РОЗШУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО–
ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

Сучасний стан розвитку українського суспільства та розбудови в ньому демократичної правової держави вимагає удосконалення управлінських процесів, що відбуваються у різних сферах життєдіяльності громадянського суспільства. Це стосується й адміністративно–правового забезпечення проходження служби працівниками оперативно–розшукових підрозділів Державної кримінально–виконавчої служби України (далі – ДКВС України). Несприятливі реалії сьогодення ставлять перед керівним апаратом Міністерства юстиції України завдання щодо проведення в ДКВС України якісно нової кадрової політики.

Результативність ДКВС України прямо залежить від кваліфікованості особового складу та його зацікавленості у службовій кар’єрі, що, у свою чергу, безпосередньо залежить від раціональної реалізації усіх процедур проходження служби в ДКВС України. Оптимальне проходження служби не тільки підвищує ефективність використання службового потенціалу працівників, а й розкриває перспективи найбільш правильної політики підбору та розстановки кадрів, їх підготовки, перепідготовки та стимулювання до підвищення кваліфікації, заохочень, а за необхідності і притягнення до відповідальності.

Особливості правового статусу органів державної влади, які виконують державні функції та завдання, і до яких, безперечно, відноситься ДКВС України, обумовлюють й особливий характер державно–службових правовідносин громадян, які в них проходять службу. Це повною мірою стосується і працівників оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України, на яких покладено виконання завдань із пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (ст. 2 Закону України «Про оперативно–розшукову діяльність»). Щойно наведене завдання є *загальним* для оперативно–розшукових підрозділів різних правоохоронних відомств (Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України, органів державної податкової служби, тощо).

Що стосується *спеціальних* завдань оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України, то вони визначені у Законі України «Про Державну кримінально–виконавчу службу України», серед яких: здійснення оперативно – розшукових заходів згідно із законами України а саме заходів щодо розшуку осіб, які вчинили втечу з установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, та засуджених, які ухиляються від покарань, не пов’язаних з позбавленням волі.

Завдання оперативно–розшукових підрозділів органів ДКВС України можуть бути і *спеціалізованими*, що, насамперед, залежить від об'єкту (предмету), особливостей та специфіки умов виконання.

Сучасний етап розбудови органів системи Міністерства юстиції України характеризується, перш за все, потребою удосконалення державно–службових відносин та підвищення ефективності діяльності усіх суб'єктів даної сфери. Недосконалий механізм державного управління підрозділами ДКВС України, а також постійна трансформація злочинності, що спричиняє збільшенню навантаження на особовий склад, стали запорукою високого рівня плинності кадрів і проблеми невідповідності працівників вимогам, що висуваються новими соціально–економічними умовами до механізму проходження служби в ДКВС України. Як наслідок, зростає значення пошуку і створення оптимальних можливостей проходження служби в ДКВС України, які б відповідали як сучасним потребам держави, так і інтересам самих працівників. Зважаючи на ситуацію, що склалася, змістовного наукового аналізу потребують існуючі адміністративні процедури проходження служби працівниками оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України, зокрема, прийняття на службу, службової кар'єри, атестації, стимулювання праці та притягнення до відповідальності, звільнення зі служби в ДКВС України, тощо, фундаментальне дослідження яких є первинним у процесі вироблення можливих напрямів їх удосконалення.

Необхідно зазначити, що комплексне дослідження особливостей адміністративно–правового забезпечення проходження служби працівниками оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України раніше не проводилось. Частково до цих питань звертались такі науковці як: М.І. Ануфрієв, В.І. Басков, О.Ф. Долженков, Л.П. Скалозуб, В.В. Шендрик, що дає підстави зробити висновок про міжгалузевий характер цієї проблематики. Разом з тим, багато питань, пов'язаних із проходженням служби працівниками оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України, залишаються ще дискусійними та не розробленими на науковому рівні.

Необхідно констатувати, що сьогодні в науковій та навчальній літературі основна увага приділяється лише окремим напрямам (елементам, процедурам) проходження служби працівниками оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України, те ж стосується і відповідного законодавства. Натомість, у сфері проходження служби працівниками оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України існує низка теоретичних, правових та організаційних проблем, зволікання з вирішенням яких завдає значної шкоди кадровому корпусу органів та підрозділів оперативного блоку. Насамперед, це стосується потрапляння до оперативно–розшукових підрозділів осіб без необхідних фізичних, ділових та індивідуально–психологічних якостей, з аморальними чи протиправними інтересами, причиною чого є неефективна система сучасного професійного відбору. Проблемний характер має система оцінювання якості службової діяльності та нормування праці співробітників оперативно–розшукових підрозділів ДКВС України. Потребує перегляду сучасний стан соціально–правового захисту цієї категорії працівників ДКВС України, який також є невід'ємним елементом проходження служби, а його неналежний стан призводить до системного звільнення з ДКВС

України, особливо молодих фахівців, які закінчили заклади вищої освіти Міністерства юстиції України. Зазначені та інші проблеми безпосередньо пов'язані із адміністративно-правовим забезпеченням проходження служби працівниками оперативно-розшукових підрозділів ДКВС України, а також із відсутністю комплексних наукових досліджень у цій сфері.

УДК 355.233:355.3:159.923.2

Васищев В.С., к.пед.н., доцент начальник кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), полковник.

Заброцький І.І., слухач 763 навчальної групи оперативного факультету, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), майор.

**РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СЕРЖАНТСЬКОГО
СКЛАДУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ:
ВИКЛИКИ, МЕТОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Сучасна українсько-російська війна висуває високі вимоги до сержантського складу, який відіграє ключову роль у керівництві малими підрозділами, підтримує моральний дух та приймає рішення у бойових умовах. Від рівня їх лідерських якостей залежить ефективність управління, згуртованість особового складу та успішне виконання бойових завдань. Сержанти мають бути не тільки професіоналами у військовій справі, а й лідерами, здатними мотивувати підлеглих та діяти рішуче в стресових ситуаціях.

З огляду на це, розвиток лідерських якостей сержантів є пріоритетним завданням військової освіти. Важливо вдосконалювати навчальні програми, впроваджувати практико-орієнтовані методи підготовки та використовувати сучасні технології для формування компетентних і впевнених командирів.

Навчальний центр імені Василя Вишиваного Національної гвардії України є військовою частиною, що функціонує як державний заклад професійної (професійно-технічної) освіти та проваджує освітню діяльність з метою здобуття військовослужбовцями НГУ кваліфікацій у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. Навчальний центр здійснює військово-професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації осіб рядового, сержантського складу строкової військової служби та військової служби за контрактом за робітничими професіями, а також підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації за військово-обліковими спеціальностями для потреб Національної гвардії України.

На сьогоднішній день Навчальним центром реалізується близько 60 напрямків діяльності. До цього переліку входить освітня програма для підготовки за військово-обліковою спеціальністю: 100182П «Командир відділення». Зазначена освітня програма складена на основі професійного стандарту «Командир відділення (військова служба)» яка затверджена наказом командувача Національної гвардії України від 30.12.2024 № 1337, з метою

забезпечення виконання завдань військових частин Національної гвардії України, за військово-обліковою спеціальністю 100182П «Командир відділення».

Метою курсу є розвиток особистості військовослужбовця, його лідерських якостей, формування його як командира, здатного критично мислити, приймати виважені рішення, керувати довіреном підрозділом та вести підлеглих за собою.

Відповідно до мети наукового дослідження, а саме виявлення особливостей, сильних та слабких сторін в системі формування лідерських якостей під час підготовки у Навчальному центрі НГУ було сплановано та організовано емпіричне дослідження.

Для цього нами було розроблено авторську анкету опитування, завданням якої було вивчити питання що стосуються процесу навчання в Навчальному центрі а саме: з'ясувати якими найбільш важливими якостями та навичками повинен володіти сержант, які аспекти лідерства є найбільш важливими для сержантів, оцінити рівень ефективності системи розвитку лідерських якостей у Навчальному центрі, найбільш ефективні методи навчання для розвитку лідерських якостей, шляхи покращення в системі навчання та розвитку лідерських якостей сержантського складу в Навчальному центрі, а також на які навчальні предмети за напрямком підготовки “ Командир відділення ” у Навчальному центрі потрібно збільшити або зменшити питому вагу.

Емпіричне дослідження проводилось в період з 08 липня по 03 серпня 2024 року у 4 бригаді оперативного призначення “ Рубіж ” військової частини 3018 Північного оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України за допомогою Google – форми, яке дозволило зібрати структуровану інформацію щодо актуальних питань формування лідерства сержантського складу під час навчання у Навчальному центрі НГУ. В опитуванні прийняли участь 270 респондентів серед яких 60,7% це головні сержанти, 30% – командири взводів, 9,3% – командири рот. Стаж військової служби респондентів складає: до 1 року – 7,8%; 1–3 роки – 41,1%; 4–6 років – 24,4%; понад 6 років – 26,7%.

Аналіз системи формування лідерських якостей сержантського складу в Навчальному центрі НГУ та результати емпіричного дослідження дозволило визначити основні напрями її вдосконалення. Основними шляхами модернізації системи формування лідерських якостей можуть бути оптимізація навчальних програм, покращення методів навчання, підвищення кваліфікації викладачів, вдосконалення системи контролю та оцінювання, модернізація навчально-матеріальної бази.

Одним із ключових аспектів підготовки сержантів є збалансування навчальних дисциплін відповідно до сучасних вимог військової служби. На основі результатів опитування визначено необхідність збільшення навчального часу для таких предметів як тактична підготовка; вогнева підготовка; лідерство; професійно-практична підготовка; професійно-психологічна підготовка; військово-медична підготовка; військова топографія; фізична підготовка; управління повсякденною діяльністю; військово-інженерна підготовка; підготовка зв'язку; радіаційний, хімічний, біологічний захист.

Збільшення годин на ці предмети може бути досягнуте шляхом перегляду розподілу навчального часу та оптимізації менш пріоритетних дисциплін.

Для ефективного формування лідерських якостей необхідно впровадити сучасні педагогічні підходи, що базуються на практичному досвіді та інтерактивних методах навчання. Найбільш ефективними методами, за результатами опитування, є: практичні заняття, ситуаційні тренінги, теоретичні лекції з активним обговоренням, менторство та наставництво, рольові ігри.

Також доцільно впровадити додаткові психологічні тренінги на розвиток стресостійкості та мотиваційні програми, які допоможуть курсантам усвідомити значення лідерства у військовій службі.

Для покращення ефективності навчального процесу необхідно модернізувати систему підготовки викладачів та інструкторів. Доцільно впровадити такі заходи як:

- стажування викладачів у військових підрозділах для набуття практичного досвіду;
- запровадити регулярну атестацію викладацького складу;
- залучати інструкторів із бойовим досвідом до проведення спеціалізованих тренінгів;
- використовувати сучасні методи викладання, зокрема, навчання із застосуванням VR–технологій.

З метою підвищення ефективності підготовки сержантів необхідно запровадити більш чітку та систематизовану систему оцінювання їхніх лідерських якостей. З цією метою доречним буде вжити заходів щодо посилення практичного компонента у вихідному контролі (тактичні сценарії, групові завдання), регулярне опитування випускників щодо ефективності навчального процесу та створення електронної бази даних курсантів із фіксацією їхніх досягнень і рівня підготовки.

Підвищення якості підготовки сержантів неможливе без відповідного матеріально–технічного забезпечення. З цією метою потрібно активно продовжувати оснащати навчальні приміщення сучасними тренажерами та симуляторами для відпрацювання тактичних і командирських навичок, впроваджувати технології віртуальної реальності (VR) для проведення навчальних операцій, розширити доступ до онлайн–платформ із навчальними матеріалами.

Запропоновані шляхи вдосконалення системи формування лідерських якостей сержантського складу спрямовані на підвищення ефективності навчального процесу, розвиток ключових компетенцій командирів, покращення методології викладання та модернізацію матеріально–технічної бази. Впровадження зазначених заходів на нашу думку сприятиме підготовці висококваліфікованих сержантів, які зможуть ефективно виконувати завдання в сучасних умовах військової служби.

УДК 159.9:351.86

Ващенко І. В., к. і. н., доцент, доцент кафедри військової підготовки, Харківський національний університет внутрішніх справ (м. Харків).

Борщ К. К., к. соц. н., доцент, доцент кафедри психології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Російсько–української війна призводить до суттєвих особистих втрат (домівки, майна, здоров'я та, найстрашніше, втрати близьких) та є серйозним випробуванням для кожного українця. Це стосується, в першу чергу, особового складу сил безпеки і оборони України. Значні соціально–політичні, економічні та духовні зрушення, що відбулись і продовжують відбуватися в українському суспільстві, вимагають по новому розглянути проблему психологічної стійкості особового складу сил безпеки і оборони України.

Проведений аналіз розуміння представниками сучасної психологічної науки поняття «психологічна стійкість» дозволив трактувати його як інтегративну властивість особистості, що характеризується взаємодією емоційних, інтелектуальних та мотиваційних компонентів психічної діяльності індивідуума, які забезпечують оптимальне успішне досягнення мети діяльності у складній емотивній обстановці [1, 2].

Психологічна стійкість особистості має багаторівневу детермінацію і зумовлена, як характеристиками навколишнього середовища, так і особистісними характеристиками людини. Визначальний вплив на її структуру чинить характер діяльності індивіда. Так, професійна діяльність військовослужбовців характеризується впливом значної кількості стресогенних факторів і висуває підвищені вимоги до психологічної стійкості та психологічних якостей особистості, що забезпечують ефективність діяльності в екстремальних умовах [1, 3].

Сучасне розуміння психологічної стійкості військовослужбовців передбачає зосередження не лише на функції забезпечення фізичного виживання їх в екстремальних умовах, а й на його – здатності ефективно і професійно діяти, виконувати завдання [1].

Одним з суттєвих факторів зниження психологічної стійкості особового складу сил безпеки і оборони України є негативний інформаційно–психологічний вплив, як безпосередньо з боку засобів масової інформації країни–агресора, так і з боку проросійських закордонних інформаційних центрів [2, 4]. Фахівці у галузі інформаційно–цифрових технологій переконливо доводять, що інформаційна агресія сьогодні стала одним з головних елементів впливу на керівництво держави, її воєнну організацію та населення, що сприяє формуванню негативної суспільної свідомості. Факти переконливо доводять, що сьогодні в світі сформувалось чотири головних суб'єкта інформаційної експансії: США, ЄС, РФ та Китай, які усіма видами засобів масової інформації активно ведуть боротьбу за формування нового світового порядку.

Найпопулярнішим джерелом інформації в Україні з моменту широкомасштабного російського вторгнення став Інтернет, де користувачі соціальних мереж можуть отримати відповідь на будь-яке питання та створювати свій власний контент. Відсутність результативного редакційного контролю дає можливість дезінформації дуже швидко поширюватися. Тому, переповнений інформацією Інтернет потребує вміння громадян виявляти джерела, які вводять в оману. Важливо чітко розуміти, що дезінформація залишається одним із головних викликів подальшої розбудови української держави через свій негативний вплив на свідомість громадян, суспільну думку та національну безпеку [4].

Ми вважаємо, що протидія негативному інформаційно–психологічному впливу та забезпечення психологічної стійкості – це завжди про цінності та зміст мотивації військовослужбовців, це про силу нашої єдності і взаємної підтримки (побратимів, ЗСУ та народу України). Психологічна стійкість пов'язана, як правило, з відчуттям приналежності – ми сильні, коли чуємося частинкою чогось більшого, цілісного, тривалішого ніж наше індивідуальне життя, ми є частиною української держави та народу.

Тому, на нашу думку, заходи підтримки інформаційно–психологічної безпеки та стійкості військовослужбовців сил безпеки і оборони України повинні бути спрямовані на формування стабільної внутрішньої професійної мотивації, усвідомленої морально–нормативної поведінки (відповідальної, емоційною врівноваженої, самоконтрольованої), адекватної інтерпретації повідомлень засобів масової інформації, забезпечувати ціннісні й соціальні орієнтації та корпоративні військово–професійні цінності військовослужбовців сил безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Прикладна психологія службово–бойової діяльності сил охорони правопорядку [Текст] : підручник / І. І. Приходько, І. І. Ліпатов, Л. Ф. Шестопалова та ін. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2012. – 336 с
2. Михайлишин, У. Б., Шмідзен, І. Ю., & Товт, В. В. (2024). Проблема дослідження інформаційного стресу у сучасних наукових підходах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (3), 89–94. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.17>
3. Stadnik, A. V., Melnyk, Yu. B., Babak, S. A., Vashchenko, I. V., & Krut, P. P. (2022). Psychological distress among students and cadets of universities in the war conditions. *International Journal of Science Annals*, 5(1–2), 20–29. <https://doi.org/10.26697/ijsa.2022.1–2.0>
4. Ващенко І.В., Стаднік А.В., Полтавський Е.М. Передумови збройної агресії Російської Федерації проти України: від гібридного протистояння до широкомасштабного збройного вторгнення // *Честь і закон*. – 2023. № 4 (87).– С.61–66. <https://doi.org/10.33405/2078–7480/2023/4/87/295130>

УДК 355.1

Голота А.А., науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків).

Кожушко М.І., науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків).

**ДО ПОДАЛЬШОГО ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДІГМИ
МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ
СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ**

В ході обговорення напрямків реформування системи морально-психологічного забезпечення (МПЗ) особового складу сил безпеки та оборони (СБО) України ми пропонували змінити назви системи МПЗ та посад заступників командирів з МПЗ, які на нашу думку лише частково відповідали суті свого функціонального призначення, на систему психологічної підтримки персоналу (ППП) та заступників командирів з психологічної підтримки персоналу. Також на наш погляд було доцільним залишити на час ведення бойових дій посади заступників командирів з цих питань, а термін «МПЗ» – як назву складової всебічного забезпечення Збройних Сил (ЗС) України. Якщо із заступниками командирів все так і відбулось, то стосовно МПЗ ми пропонували дещо інше підґрунтя цього рішення, передбачаючи усвідомлення військово-політичним керівництвом держави того, що формування морального духу військових структур, як політичних інститутів держави, є функцією всієї держави, а не тільки самих військових відомств, адже в цій сфері роль держави є беззаперечною. Мова йде про те, що весь потенціал держави та суспільства впливає на стан морального духу (МПД) особового складу СБО, що на практиці вимагає комплексної програми участі всіх державних та місцевих органів влади, науково-освітньої і культурно-просвітницької спільноти та соціально-правових органів в забезпеченні належного морального духу (МПД) захисників України. Ми пропонували нову парадигму МПЗ, суть якої полягає в тому, що ефективність системи МПЗ СБО та відомчих Концепцій ППП можлива лише на основі загальнодержавних політичних установок, детально розроблених поглядів на цей вид діяльності, відповідних програм і планів із залученням зусиль органів державного і військового управління всіх рівнів.

Є очевидним також, що одним з головних принципів вказаної Доктрини є необхідність певного часу для формування морального духу (духовного потенціалу) особового складу та населення України, в ході якого особистість проходить складний шлях усвідомлення досягнень та переваг всіх складових державного потенціалу, бере участь у формуванні суспільної думки та ціннісних пріоритетів, визначенні переважних суспільно-політичних орієнтирів. Вочевидь з кожним потенційним захисником держави важливо працювати ще задовго до того, як він потрапить до бойових порядків на передовій. Також в цій роботі є принципово важливим проводити підготовку особового складу максимально наближену до умов ведення бойових дій.

СБО пройшли жорстокіші випробування, довели свої могутні потенційні можливості мужністю та відданістю своїх героїв, оборонним інтелектом вчених та талановитих захисників на фронті, стійкою оборонною свідомістю. Але мають місце і окремі факти, які певним чином принижують імідж ЗС України та інших формувань СБО. Є випадки самовільного залишення військових частин, дезертирства, непокори командирам, рукоприкладства та інші конфліктні ситуації. Також у держави є певні проблеми з проведенням мобілізаційних заходів, формуванням військових резервів, фізичною та психологічною реабілітацією ветеранів тощо. У ЗС України затягується реформа гуманітарної підготовки офіцерів із залученням цивільних ВНЗ, що впливає на продовження самовдосконалення структур СПС–ППП. Не впроваджуються належним чином відповідно до державних стратегій законодавчі вимоги щодо нав'язування своєї волі в інформаційному просторі та формування державної системи стратегічних комунікацій. За очевидними ознаками події у військових частинах і державі взаємопов'язані.

З цією метою і поставала необхідність в опрацюванні Доктрини забезпечення морального духу (морально–психологічного стану) сил безпеки і оборони України як реалізації положень Стратегії воєнної безпеки України (2021р.) в частині використання для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства, в тому числі і духовного. За визначенням таке рішення мала б прийняти Координаційна рада при Раді національної безпеки і оборони України (РНБО). Нажаль цього не відбулося і військове відомство продовжує практично самостійно вирішувати це стратегічне завдання.

Також треба визначити, що інформаційно–психологічна безпека громадян і самої держави сьогодні має надзвичайно високе значення та передбачає необхідні важелі захисту. Нам необхідна наступальність свого інформаційно–психологічного впливу та робота на упередження дій противника. Підготовка морального духу військ має проводитись постійно, роками державними та військовими органами управління з уточненнями та корективами на тактичному рівні в межах своїх службових повноважень. Духовний потенціал (моральний дух) формується тривалий час та реалізується серед особового складу за різними факторами впливу, в тому числі і структур ППП. Це не є другорядною роллю, а навпаки на даний час є показником необхідності роботи структур саме військового відомства щодо внесення свого, не виключно що вирішального, внеску у формування необхідного рівня МПС особового складу.

Немає сумніву, що досягнення суспільства в економіці і науці, довіра до влади та готовність захищати свою державу, військова міць прямо впливають на моральний дух війська. Більше того це є головною базою морально–психологічного стану армії. Кожна посадова особа без додаткових рекомендацій повинна мати функціональне зобов'язання здійснювати всебічне забезпечення військ з усвідомленням його впливу на морально–психологічний стан особового складу. Як що є зміни у міжнародній військовій підтримці, є нестача снарядів, виявлені несправні міни та кулемети, є недоліки у матеріально–технічному забезпеченні, відсутні авто для евакуації поранених тощо – все це фактори негативного впливу на МПС (моральний дух) особового складу. Далеко не всі негативні фактори впливу на моральний дух особового складу можна передбачити, попередити і швидко виправити в ході ведення бойових дій. Тому

на час виконання завдань за призначенням особовий склад вже повинний бути морально та психологічно налаштований на можливі виклики і загрози, мати свій базовий морально–психологічний потенціал (моральний дух), якій можна буде тільки дещо по можливості скоригувати та підтримати завдяки заздалегідь підготовленим засобам ППП. Тобто це не є МПЗ, а ситуативні заходи морально–психологічної підтримки військ в ході дій за призначенням.

Існуюча система психологічної підтримки персоналу – це на даний час реальний рівень піклування воєнних відомств за своїми персоналом як за громадянами у військовій формі. І поки командири під час війни поступово набираються знань та навичок щодо своїх психолого–педагогічних компетенцій, заступники з ППП та їх апарати повинні бути дієвою ланкою формальних та неформальних комунікацій воїнів із своїм командуванням в жорстких умовах війни.

В контексті опрацювання нової парадигми морально–психологічного забезпечення вважаємо за необхідне висловити свою думку про наступне:

- в практичній роботі не є обґрунтованим визнавати пріоритет психологічного забезпечення або морального забезпечення;
- визначаючи особливе значення духовного потенціалу не можна визначати це як пріоритет над іншими потенціалами держави. Ці складові взаємопов'язані і мають своє обґрунтоване самовизначення;
- вважаємо, що в роботі треба дуже уважно впроваджувати категорію самопожертви. Треба докладати максимум зусиль до збереження життя людей для продовження їх боротьби за перемогу України;
- на наш погляд морально–психологічне забезпечення діяльності військ за своєю дієвістю, функціональною сутністю має все більшу тенденцію до свого обґрунтування як виду військового управління;
- важливо пам'ятати те, що кожен рівень управління існує не для задоволення тих, хто стоїть вище, а для обслуговування тих, хто стоїть нижче;
- концепцію ППП в ЗС України неможливо якісно опрацювати без державної Доктрини забезпечення морального духу (МПС) СБО. Майбутня Доктрина потребує об'єднання всіх державних органів та існуючих нормативно–правових документів щодо формування морального духу СБО. В цьому питанні конче потрібне його цілісне державне бачення.

УДК 342.9

Драган Ю.А., старший викладач кафедри організації роботи з персоналом, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Розпочавши широкомасштабну збройну агресію проти України 24 лютого 2022 р., російська федерація спровокувала початок безпрецедентної світової безпекової кризи, найбільшої з часів завершення Другої світової війни. Актуальність даного питання полягає в тому, що перемогти на полі бою

допомагає високий стан дисциплінованості та організованості підрозділів та їх командирів.

Дисципліна (від латинського слова *disciplina* – суворий порядок) – важлива соціологічна категорія, яка характеризує складне та багатогранне суспільне явище, своєрідна форма суспільного зв'язку, визначений порядок поведінки, що відповідає певним нормам та правилам (політичним, правовим, за звичаями, моральним), що склалися в суспільстві.

Одним із видів державної дисципліни є військова дисципліна, що має для збройних формувань особливе значення, допомагає якісно виконати завдання на полі бою. Вона виконує роль організаційного чинника, впорядковує і охороняє систему відносин у військових колективах, є одним з чинників бойової готовності військ.

Питання будови будь-якого війська, зміцнення дисципліни обумовлюється законами, директивами, наказами, статутами та іншими правовими актами.

В Україні з моменту отримання незалежності і створення власних збройних формувань питанням зміцнення військової дисципліни і підтримання правопорядку надається першочергове значення. Вже в перших законодавчих актах з військових питань червоною ниткою проходять вимоги до військовослужбовців щодо дотримання встановлених правил і норм поведінки.

Теоретичний аналіз сутності, структури і функціональних характеристик військової дисципліни, як об'єкта діяльності органів військового управління в умовах ведення бойових дій та переходу Національної гвардії України на нові якісні параметри, вимагає нових підходів щодо врахування не тільки розвитку, удосконалення відносин між військовослужбовцями, а й створення для них відповідних соціально-побутових умов, підвищення престижу і мотивації до військової служби, особливо в умовах бойових дій.

Військову дисципліну не можна підтримувати і зміцнювати поза зв'язком з іншими формами діяльності військ, як організаційно-технологічними, так і соціальними. Подальше удосконалення форм і методів діяльності військового керівництва щодо зміцнення військової дисципліни вимагає застосування комплексу заходів, які своїми коренями уходять в економічні, матеріально-технічні, соціальні, політичні, правові, культурні та інші основи морально-психологічного забезпечення життєдіяльності та застосування військ.

У широкому розумінні її виникнення і перетворення в соціальне явище обумовлено двома причинами.

По-перше, необхідністю досягнення визначених державних цілей в економічній, політичній, військовій і іншій областях громадського життя, що об'єктивно вимагало високої організованості великих, але різнорідних по своїй соціальній, етнічній і цивілізованій ознаці, мас людей.

По-друге, прагнення до збереження і зміцнення влади спонукало правлячу еліту до свідомого утримання в покорі значної частини чоловічого населення.

За своєю сутністю дисципліна є ступінь відповідності реальної поведінки і діяльності людини суспільним і груповим нормам, вимогам правових законів.

І як специфічний вид відносин між людьми, вона включає в собі єдність об'єктивного – вимог суспільства (організації, армії, колективу і т.п.) і

суб'єктивного – відношення людей до суспільних і групових норм, вимог правових законів.

Підрозділи по роботі з особовим складом з метою зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень серед особового складу:

здійснюють планування заходів щодо зміцнення військової дисципліни, що проводяться у військових частинах, а також заходів за участю прокуратур гарнізонів (регіонів);

ведуть (у військових частинах) облік та аналіз кримінальних правопорушень, подій, адміністративних правопорушень та дисциплінарних проступків, скоєних офіцерами, військовослужбовцями військової служби за контрактом та службовцями;

контролюють підбиття підсумків стану військової дисципліни у військових частинах (підрозділах), здійснюють підготовку проектів наказів;

аналізують стан правопорядку і військової дисципліни за всіма складовими, виявляють причини та умови правопорушень, пропонують командирам (начальникам) ужити заходів щодо їх попередження, забезпечують взаємодію з органами прокуратури з питань профілактики правопорушень та правового виховання військовослужбовців;

організують взаємодію з органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, правозахисними організаціями, релігійними конфесіями та іншими організаціями в інтересах зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень.

Як висновок можна підкреслити, що комплексний аналіз проблем підтримки і зміцнення військової дисципліни свідчить про те, що військова дисципліна, як соціальне явище, має розглядатися на державному рівні. Ці проблеми можна об'єднати в декілька груп: проблеми, пов'язані з соціальними, економічними, психолого–педагогічними, нормативно–правовими, організаційно–управлінськими та цільовими факторами.

УДК 378.2

Дяченко І.І., старший офіцер служби соціально–психологічного моніторингу та аналізу відділу психологічного забезпечення Головного управління Національної гвардії України (м. Київ), підполковник.

Керницький О.М., к.пед.н., доцент, професор кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

РОБОТА З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ НГУ: ОСНОВНІ ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ ПЕРЕТВОРЕННЯ «НЕКОНСТРУКТИВНОГО СТРЕСУ» ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В «ЕКСПЕРТНИЙ СТРЕС»

Актуальність дослідження проблеми роботи з особовим складом НГУ від час воєнного стану не зменшує свої ролі, бо в умовах бойових дій військовослужбовці зіштовхуються з постійною загрозою їх життю та здоров'ю, високим рівнем відповідальності за результати виконання бойових завдань тощо.

Сьогодні робота з особовим складом у підрозділах НГУ – це вид соціальної діяльності, система заходів управлінського, організаційного та психолого–педагогічного характеру, спрямованих на мотивування громадян до проходження військової служби, формування і розвиток у військовослужбовців та працівників патріотичних, моральних і військово–професійних якостей, виконання завдань за призначенням та захисту держави, правопорядку та соціальної справедливості, згуртування військових колективів.

Мета публікації полягає у визначенні сутності роботи з особовим складом у підрозділах НГУ, формулюванні шляхів та методів перетворення «неконструктивного стресу» у військовослужбовців в «експертний стрес».

Ситуація бойового зіткнення може активізувати найгостріші реакції організму, надсильні інстинкти самозбереження, що здатні спровокувати ступор, неконтрольовану тривогу, паніку або агресію.

На противагу «неконструктивному стресу» поняття «експертний стрес» відображає стан, коли не лише не блокуються когнітивні та фізіологічні можливості військовослужбовця, але й активізуються, дають змогу діяти швидше і ефективніше. Отже, в основі лежить мета – навчити військовослужбовців усвідомлено сприймати стресові фактори як перешкоду–виклик, а не загрозу життю та здоров'ю, що надає змогу кращої адаптації під час стресогеної ситуації і більш ефективного виконання завдань.

Процес перетворення стресу в «експертний» включає такі кроки: розвиток стресостійкості, психологічну підготовку до екстремальних умов, формування навичок саморегуляції та здатності контролювати емоційні реакції у моменти підвищеного напруження. Це включає як індивідуальні форми роботи, так і колективні тренінги, де моделюються бойові умови, створюються ситуації стресового впливу, аналізуються перші реакції військовослужбовців, які згодом доводяться до рівня, коли вони не заважають, а допомагають досягти контролю над діями та поведінкою, що сприятимуть виконанню бойових завдань.

Дослідження науковців сьогодні засвідчують, що традиційні методи (релаксаційні техніки, когнітивно–поведінкові підходи), так і інноваційні технології (віртуальні симуляції бойових дій, нейрофідбек, тренінги усвідомленості), що науково включені до психологічних програм з розвитку стресостійкості здатні підвищити продуктивність дій в екстремальних умовах.

До основних напрямків та методів роботи з перетворення «неконструктивного стресу» в «експертний стрес» пропонуємо віднести такі:

психологічна підтримка групи і командна взаємодія (соціальна єдність, підтримка з боку групи і керівництва, турбота про кожного);

реалізація когнітивно–поведінкових технік (важливо навчити військовослужбовців розпізнавати ірраціональні переконання та замінювати їх на більш адаптивні – «Я впораюся з цією ситуацією завдяки своїм навичкам і досвіду»);

психоедукація та інформаційна підготовка (психоедукація допомагає військовослужбовцям усвідомити механізми стресової реакції, навчитися розпізнавати ознаки неконструктивного стресу та способи його контролю; вона дозволяє знизити страх перед стресовими факторами);

тренування стресостійкості та моделювання бойових ситуацій: симуляції бойових дій, тренінги в екстремальних умовах, спеціальні програми виживання (дозволяють військовослужбовцям адаптуватися до стресових факторів і виробляти навички управління стресом на практиці; сприяють зниженню реакцій на стресові подразники через поступове збільшення рівня складності та стресу під час навчань);

застосування методів емоційної саморегуляції (допомагають знизити рівень тривоги, зосередитися на поточному моменті і краще реагувати на стресові ситуації; дають можливість навчитися контролювати свої емоційні реакції: методи релаксації, дихальні вправи);

регулярні фізичні навантаження та формування фізичної витривалості, що покращують здатність військовослужбовця контролювати стрес та ефективно діяти;

майндфулнес та медитація (практики усвідомленості дозволяють зосередитися на теперішньому моменті, зменшити вплив стресу та зберегти концентрацію);

психотерапевтичні методики (когнітивно-поведінкова терапія, EMDR (десенсибілізація і переробка рухами очей)).

Таким чином, наведені вище напрямки та методи роботи суб'єктів військового управління надають можливість досягти бажаної мети завдяки інтеграції психолого-педагогічних концепцій та підходів, досвіду бойової та психологічної підготовки через реалізацію сучасних технологій навчання, згуртування груп та бойове злагодження підрозділів.

УДК 349.3

Ігнат'єв О.М., PhD, доцент, доцент кафедри військової підготовки, Національний університет цивільного захисту України (м. Харків).

ЩОДО ПИТАННЯ ПОГІРШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ РЯДОВОГО ТА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Питанням соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, а також інших осіб, які проходять (проходили) службу у Міністерстві оборони України та у Міністерстві внутрішніх справ у всі часи приділялася особлива увага. Протягом багатьох років постійно вдосконалювалося законодавство, покращувалося соціальне та правове забезпечення. Зрозуміло, що особливо в умовах війни, постійного ризику особового складу Сил безпеки і оборони України, соціальна захищеність має бути на найвищому рівні. Будь-який громадянин України, який пов'язав своє життя зі службою у складі Сил безпеки і оборони України, повинен відчувати турботу та гарантії Держави не лише у процесі проходження служби, а й під час звільнення у запас чи відставку. І не важливо, чи сталося це за віком чи хворобою, пораненням чи інвалідністю.

У зв'язку з вищесказаним, Верховною Радою України постійно вдосконалюється законодавча база соціального захисту «осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». До інших осіб, на яких поширюється дія не лише Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а й багатьох інших Законів, належать і особи начальницького та рядового складу органів і підрозділів цивільного захисту. Служба особового складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій не проста і у мирний час, а у військовий – особливо складна. Ліквідація наслідків ракетних ударів по містах, порятунок цивільного населення від наслідків бомбардувань, гасіння пожеж – все це пов'язано із ризиком для життя та здоров'я.

Травми, поранення тощо, можуть статися будь-якої миті. І особи рядового та начальницького складу служби цивільного захисту працювали і працюють завжди ефективно, не шкодуючи ні сил, ні здоров'я. Служити легше, коли знаєш, що у випадку лиха зі здоров'ям держава допоможе, і не кине на боротьбу із хворобою, каліцтвом чи інвалідністю боротися віч-на-віч. Тому такі питання регулювалися Постановою КМУ № 908 від 11 липня 2007 року Про затвердження «Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), травми або поранення, захворювання чи інвалідності осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту». Особливістю цієї постанови було те, що грошова допомога виплачувалася особам рядового і начальницького складу у разі настання інвалідності в період проходження служби та у разі, якщо інвалідність настала внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, незалежно від строку, який минув після звільнення із служби. Тобто, у разі звільнення на пенсію, особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту могли на законних підставах розраховувати на отримання одноразової виплати у випадках, коли інвалідність наступала через тривалий термін після звільнення. Такі випадки є цілком поширеними і в Збройних Силах України, і в Національній гвардії України, і в Національній поліції тощо.

Наприклад, військовослужбовець, чия інвалідність настала після багатьох років звільнення в запас (відставку), може звернутися за одноразовою виплатою до свого ТЦК та СП та оформити відповідні документи. Звичайно, потрібно підтвердити, що причиною інвалідності стала служба. Все це цілком справедливо та правильно. Держава створювала умови для того, щоб усі, хто служить, могли відчувати турботу та захист незалежно від термінів перебування на заслуженому відпочинку. До того ж, більша частина військових пенсіонерів продовжує активно працювати.

Однак, для осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту таку «пільгу» було перекреслене новою Постановою КМУ від 29 березня 2024 року № 357 «Деякі питання призначення і виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності осіб рядового і начальницького

складу служби цивільного захисту».

Особливістю цієї Постанови стало те, що тепер на допомогу можуть розраховувати лише ті пенсіонери, які отримали інвалідність протягом 6 місяців після звільнення. Тобто, якщо, наприклад, хвороба, отримана під час проходження служби, розвивалася і протягом року призвела до інвалідності, то одноразова виплата вже не виплачується. За попередньою постановою КМУ у разі, якщо інвалідність настала внаслідок захворювання або нещасного випадку, що мали місце в період проходження служби, допомога виплачувалась незалежно від строку, який минув після звільнення із служби, то по новій постанові КМУ одноразова грошова допомога призначається і виплачується у разі встановлення особі протягом шести місяців після звільнення її із служби інвалідності, що настала внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого нею під час виконання службових обов'язків, або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням нею службових обов'язків.

Істотний крок назад. Коли ухвалювалося рішення про супроводження звільнених зі служби осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, то це пояснювалося тим, що протягом життя в результаті отриманих на службі хвороби і каліцтв (поранень) може в будь-який момент наступити інвалідність. І тоді постраждалий не залишиться наодинці зі своїм лихом. А тепер виходить, що «страхуватимуть» лише півроку після звільнення. А далі лікуєтесь самі. І це відбувається у той час, коли в країні йде війна. Що відчуває за таких обставин особовий склад Державної служби України з надзвичайних ситуацій? Ймовірно, страх перед майбутньою пенсією та розчарування у службі.

Очевидно, що такого роду рішення жодною мірою не покращують привабливість служби. Швидше навпаки – створюють напруженість у такий важкий для всієї країни час, напруженість та здивування серед осіб рядового та начальницького складу служби цивільної захисту, звільнених зі служби. Адже перспективи «настання інвалідності» через хвороби, каліцтва та поранення, які тягнуться з часу проходження служби, починають «дуже лякати».

Погіршення соціального захисту осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту не повинно відбуватися в принципі, а в умовах бойових дій, особливо. Очевидно, що будь-які зміни законодавства у бік «погіршення» соціального захисту мають отримувати правову оцінку, обговорення у суспільстві. Можливо, це дозволить уникнути помилок та підняти соціальну захищеність тих, хто перебуває на службі у держави та народу, зняти напруженість, утвердити впевненість у завтрашньому дні у всього особового складу Сил безпеки і оборони України. Адже якщо сьогодні так вчинили з пенсіонерами служби цивільного захисту, то де гарантія, що таке можуть не повторити, наприклад, із пенсіонерами Національної гвардії України чи співробітниками Служби судової охорони?

УДК 37.013.73

Каплюченко О.П., старший викладач кафедри соціально–гуманітарних дисциплін гуманітарного факультету Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), полковник.

Федорова О.А., курсантка 110 навчальної групи гуманітарного факультету Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), солдат.

ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Філософія війни завжди була актуальною на різних етапах розвитку суспільства. Війна відіграє важливу роль у політичному, економічному та соціальному житті людства і є неодмінною частиною його історії.

Філософія війни є однією з найбільш складних та дискусійних тем у філософії загалом. Вона включає в себе розгляд причин воєн, їх справедливості, моральності воєнних дій, їх впливу на міжнародні відносини, ролі держав та інших факторів у воєнних конфліктах. Саме філософи розглядали питання про те, як правильно вести війну, як здобувати перемоги та як впливати на ворога.

Філософія війни змінювалась і розвивалась протягом всієї історії людства. Від зародження цивілізації і до сьогодення, війна вважалася складовою частиною людської історії. Вона виконувала різні функції – від захисту власної території до експансії чужої території і здобуття нових ресурсів.

У давні часи війна була вважалася нормою, а не винятком. Перші згадки про філософію війни можна знайти в історії Стародавнього Сходу. Стародавній Китай був ареною постійних воєн, які справили значний вплив на формування китайської філософії війни. У той час полководці–практики розробляли стратегію та тактику, які б допомогли їх державам перемагати у війнах. В той же час філософи зосередилися на теоретичному узагальненні накопиченого ними досвіду. Вершиною цієї теорії став філософський трактат Сунь–цзи «Мистецтво війни», зосереджений на ідеї, що перемога у війні залежить від розуміння ворога та його слабкостей.

У Стародавній Греції, філософи розвивали концепції війни, що відображали політичні та економічні реалії того часу. Наприклад, Аристотель вважав, що війна – це засіб для досягнення політичних цілей, а Платон вважав, що війна – це необхідне зло для того, щоб зберегти державу.

У Стародавньому Римі війна була причиною численних філософських роздумів. Наприклад, римський філософ Сенека розмірковував про те, що війна може бути справедливою тільки у випадках, коли вона є останнім засобом для захисту своєї держави або відстоювання своїх прав.

У Середньовіччі філософія війни також мала великий вплив на суспільство. Філософи–теологи розглядали війну як засіб для утвердження істинної релігії, або ж як спосіб покарання грішників. У той час було

сформульовано поняття «священної війни», яка передбачала воєнні дії з метою відстоювання релігійних інтересів.

У XVII–XVIII столітті з'явилися концепції, що обмежують війну. Такі ідеї, як міжнародне право та гуманітарне право почали розвиватися, щоб зменшити жорстокість війни і захистити права мирного населення. Разом з цим, з'явилася також ідея про те, що війна має бути останнім засобом розв'язання конфліктів. У XX столітті, з'явилася теорія «гарячої війни» і «холодної війни».

У сучасних умовах, філософія війни відображає плинну природу сучасних конфліктів, зокрема, таких як терористична війна, кібервійна, гібридна війна та інших. Філософія війни у сучасних умовах ґрунтується на принципах, що обмежують жорстокість війни та захищають права цивільного населення. Однією з основних концепцій у філософії війни сьогодні є ідея про те, що війна має бути останнім засобом розв'язання конфліктів, після всіх можливих дипломатичних та мирних способів врегулювання. Ця концепція ґрунтується на ідеї гуманітарного права та міжнародного права, які регулюють поведінку сторін у конфліктах і захищають права мирного населення. У сучасних війнах також важливу роль відіграє технологічний прогрес, що забезпечує можливість ведення війни на великій відстані, використання дронів, кібератак та інших методів. Це вимагає розробки нових стратегій та тактик ведення війни, а також врахування можливих наслідків таких дій. Це стає особливо актуальним у війнах, де немає чіткої межі між військовими та цивільними об'єктами, а також у війнах, де використовуються такі методи, як тероризм, що можуть ставити під загрозу життя та безпеку мирного населення.

У цілому, філософія війни у сучасних війнах зосереджується на світоглядному розумінні складної природи конфліктів та вимагає нового підходу до ведення бойових дій, захисту прав людини та захисту цивільного населення. Люди відмовляються від насильства та військових конфліктів, переважаючи мирні методи вирішення суперечок, але у світі продовжуються війни. Зараз війна стає проблемою всього світу.

Наприклад, війна в Україні дійсно має світове значення, оскільки впливає на багато аспектів міжнародних відносин. Основною її причиною виступає бажання росії знищити територіальну цілісність та суверенітет України, яка намагається зберегти свою державність. Конфлікт має наслідки не тільки для України, а й для всього світу. Він спричинив зміну геополітичного ландшафту в Європі та змінив баланс сил в регіоні. Конфлікт також викликав сильні напруження у відносинах між росією та Заходом, а також між країнами–членами НАТО та росією.

Загалом, філософія війни як в історичній ретроспективі так і в сучасному світі найбільш яскраво відображає світоглядні зміни як людства в цілому, так і будь-якого національного суспільства.

УДК 378.24

Керницька Л.І., аспірантка кафедри педагогіки вищої школи та соціально-гуманітарних дисциплін, Українська державна льотна академія (м. Кропивницький).

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКІВ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ З ПЕРСОНАЛОМ

Для успішної діяльності на сучасному виробництві випускник ЗВО авіаційного профілю повинен володіти набором таких якостей та утворень, що дозволять йому успішно реалізовувати свій творчий потенціал у практичній діяльності в авіаційних компаніях та їх структурних підрозділах.

У вітчизняній педагогіці проблема професійної компетентності розглядається в працях В. Кременя, І. Зязюна, С. Гончаренка та ін. Ознайомлення з результатами наукових досліджень учених, які розробляли сучасну філософію та методологію професійної освіти (В. Кремень, Т. Сущенко, В. Ягупов, Н. Ничкало та ін.), практичним досвідом педагогічних працівників ЗВО авіаційного профілю (П. Онипченко, Р. Невзоров, І. Галімська та ін.) дозволило виявити низку суперечностей нинішньої професійної освіти майбутніх пілотів цивільної авіації.

Підготовка ж майбутніх авіаційних фахівців у ЗВО була предметом досліджень багатьох українських науковців, таких як Г. Пухальська (формування комунікативної компетентності майбутніх пілотів цивільної авіації), Т. Плачинда (теоретичні та методичні засади забезпечення якості професійної підготовки курсантів льотних навчальних закладів в умовах євроінтеграції), О. Москаленко (теоретичні й методичні засади підготовки курсантів вищих льотних навчальних закладів до професійної комунікації в особливих умовах), А. Савицька (формування готовності майбутніх військових пілотів до міжнародних миротворчих операцій), А. Дранко (формування професійної взаємодії майбутніх пілотів цивільної авіації у процесі наземної практичної підготовки) тощо.

Аналіз вітчизняних та іноземних наукових праць, дозволив виокремити таку методологічну основу дослідження взаємодії людей, що відображається у відповідних концепціях, таких як:

діяльнісний підхід, де підкреслюється роль спільної діяльності індивідів у детермінації змісту колективної взаємодії (пізнання і взаємодія людей один з одним як обов'язковий елемент спільної діяльності), при цьому успішність взаємосприйняття і відображення людьми один одного забезпечує позитивні результати спільної діяльності суб'єктів спілкування, а головними видами діяльності, в яких люди виступають суб'єктами пізнання інших людей, є спілкування і праця; згідно цього підходу міжособистісна взаємодія розглядається як процес встановлення і розвитку контактів між людьми, які

обумовлені спільною діяльністю і включають в себе обмін інформацією, сприймання та розуміння партнерів, вироблення єдиної стратегії поведінки і діяльності. Дане трактування міжособистісної взаємодії базується на наступних методологічних положеннях: єдність суспільних і міжособистісних відносин; безпосередня включеність процесу спілкування в систему виробничих відносин; єдність спілкування та діяльності;

комунікативно-інформаційний підхід до дослідження міжособистісної взаємодії, який базується на теорії зв'язку та інформації (тут визначаються як компоненти комунікації, так і особливості комунікатора і аудиторії, ситуації, структура, організація і стиль смислового і семантичного змісту мовного повідомлення). Він визначає критерії, способи та умови ефективності комунікації, що спираються на врахування специфіки протікання психічних процесів в умовах передачі інформації по каналу зв'язку;

теорія зв'язку і інформації (Ч. Остуд, Дж. Миллер, Г. Гебнер, Г. Лассвел). Так, Г. Лассвел сформулював це формулою: хто, що передав, по якому каналу, кому, з яким ефектом;

інтерактивний (соціально-психологічний) підхід, де міжособистісна взаємодія розглядається в контексті спільної взаємодії людей (нерозривність зв'язку комунікації і спілкування і більш широкі плани взаємодії людей) та підкреслюється функціональна та рівнева організація взаємодії;

гностичний (пізнавальний) підхід;

регулятивний підхід тощо.

У сфері ділової активності Б. Такмен виділяє такі стадії взаємодії:

1) стадію «орієнтування в завданні», тобто пошук членами групи оптимального способу розв'язування задачі;

2) стадію «емоційної відповіді на вимоги завдання», що складається в протидії членів групи вимогам, що пред'являються змістом завдання внаслідок розбіжності особистих намірів індивідів з предписаннями останнього;

3) стадію «відкритого обміну релевантними інтерпретаціями», яку автор розуміє як груповий етап життя, на якому має місце максимальний інформаційний обмін, що дозволяє партнерам глибше проникнути в наміри один одного і запропонувати альтернативне трактування інформації;

4) стадію «прийняття рішень» – етап, що характеризується конструктивними спробами успішного вирішення завдання.

Корисним нам вбачається використання комунікативно-інформаційного підходу в педагогічних і методичних дослідженнях, в яких визначаються усі ланки комунікації (канал зв'язку, зворотний зв'язок, ситуація, джерело тощо).

Отже, аналіз представлених підходів дозволяє розглядати діяльнісний підхід як найбільш доцільний у нашому дослідженні. Саме його використання розкриває механізм здійснення міжособистісної взаємодії, аналіз її мотивів і цілей, особливості суб'єктів, а також характеристику структури такої взаємодії.

УДК 159.94

Керницький О. М., к.пед.н., доцент, професор кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

Пасічник В. І., к.псих.н., доцент, доцент кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

**ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ОПЕРАТИВНОМУ
ФАКУЛЬТЕТІ НА НГУ ЯК ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО
(МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ
ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЗА ОСВІТНЬО–ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«СЛУЖБОВО–БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН І
З'ЄДНАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ»**

На сьогоднішній день перспективним планом розвитку Національна академія Національної гвардії України, спрямованим на розбудову її як сучасного та інноваційного закладу вищої освіти, що визначає рамки пріоритетів для Академії, її навчальних та інших структурних підрозділів є Стратегія розвитку Національна академія Національної гвардії України (далі – Академія) на період 2020–2027 рр. Згідно цього документу місією Академії є сприяння модернізації українського суспільства шляхом підготовки високопрофесійних, інноваційно–орієнтованих, конкурентоздатних військових фахівців для виконання правоохоронних функцій в складі сил безпеки у мирний час та виконання завдань у складі сил оборони держави під час військового стану з високим рівнем професійної компетентності, інтелектуальної активності, соціальної відповідальності, що ґрунтуються на кращих вітчизняних традиціях та інтегровані у світову освіту й науку, затребуваних на національному та міжнародному рівнях, з урахуванням перспектив економічного та науково–технічного розвитку.

Метою стратегії розвитку Академії є рух до світового рівня викладання, наукових досліджень у різних галузях знань, зокрема у сфері оборони та правоохоронної діяльності, формування інтелектуального центру розвитку країни, сприяння підвищенню конкурентоспроможності освітніх послуг відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства та держави, що має базуватись на новій парадигмі розвитку особистості, забезпечення особистісного розвитку наукових і науково–педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти згідно з індивідуальними здібностями й потребами, рівноправне входження Академії до світової та європейської освітньо–наукової спільноти, підвищення її рейтингових показників.

Завданням стратегічного напрямку щодо розвитку ступеневої освіти та розширення спектру освітніх програм визначено: а) створення максимально сприятливих умов надання освітніх послуг всім категоріям громадян та

збільшення на цій основі контингенту здобувачів вищої освіти всіх рівнів та контингенту осіб які навчаються за програмами перепідготовки і підвищення кваліфікації; б) здійснення ліцензування нових спеціальностей за всіма рівнями вищої освіти та акредитації нових і вже ліцензованих спеціальностей з числа тих, що користуються попитом на ринку праці; в) забезпечення формування навчальних планів і програм підготовки здобувачів вищої освіти на принципах неперервності фундаментальної, спеціальної, інформаційної, економіко–правової та гуманітарної підготовки; г) запровадження нового рівня індивідуалізації для здобувачів освіти різного рівня через індивідуальні навчальні плани з персональними траєкторіями та можливість обирати програми відомих міжнародних університетів для отримання сертифікатів з дисциплін вільного вибору.

Кафедра організації роботи з персоналом сьогодні є навчально–науковим структурним підрозділом Національна академія Національної гвардії України. Її головне завдання – підготовка здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти оперативного рівня військової освіти, що відповідає місії Академії, яка визначена в Стратегії розвитку Національної академії НГУ на 2020–2027 рр. та полягає у сприянні модернізації українського суспільства шляхом підготовки високопрофесійних, інноваційно–орієнтованих, конкурентоздатних військових фахівців для виконання правоохоронних функцій в складі сил безпеки у мирний час та виконання завдань у складі сил оборони держави під час воєнного стану.

Кафедра організації роботи з персоналом приймала участь у розробці та сьогодні реалізує підготовку магістрів за освітньо–професійною програмою «Службово–бойова діяльність військових частин і з'єднань Національної гвардії України із забезпечення державної безпеки» за спеціальністю 251 Державна безпека. Згідно цієї ОПП НА НГУ має право готувати офіцерів з посад психологів (офіцерів відділів, відділень) на оперативному факультеті. І на даний час кафедра має необхідний кадровий склад, ліцензію та відповідне навчально–методичне і технічне забезпечення, щоб здійснювати якісну підготовку керівників психологічного забезпечення СБД НГУ оперативного рівня.

Тому, виходячи з потреб практики службово–бойової діяльності військових частин і з'єднань Національної гвардії України, доцільно організувати щорічний прийом на навчання на оперативному факультеті НА НГУ, хоча б 3–5–ти офіцерів для заміщення посад у відділі психологічної служби ГУ НГУ та відділень (служб) психологічного забезпечення 5–ти ТУ НГУ та військових частин, новостворюваних корпусів тощо. Сьогодні ж проводиться підготовка лише 5–ти здобувачів зі структур РОС на очній формі навчання. До того ж в структурах психологічного забезпечення сьогодні спостерігається некомплект біля 28% посадових осіб. Завдяки такій підготовці ці фахівців отримують професійну кваліфікацію «Офіцер оперативного рівня військового формування з правоохоронними функціями (організація роботи з персоналом у з'єднаннях і військових частинах Національної гвардії України)».

Прогнозується, що завдяки цьому буде повноцінне представлення офіцерів зі структур психологічної служби з оперативним рівнем підготовки, чого сьогодні немає і що заважає ефективному плануванню, розробці, впровадженню

заходів психологічного забезпечення на вищих рівнях військового управління, а відповідні посадові особи удосконалюють свої професійні компетентності і зможуть відповідати кваліфікаційним вимогам.

УДК 316.35.061.1

Кондратюк–Антонова Т.В., кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри соціально–гуманітарних та правових дисциплін факультету забезпечення державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України (м. Київ).

СОЦІАЛЬНО–ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНО–ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Захист цивільних є ключовим аспектом ведення бойових дій, етичним і стратегічним імперативом у збройних конфліктах, коли супротивник застосовує тактику із завданням шкоди мирному населенню.

З початком широкомасштабної війни зона відповідальності Сил оборони поширилася на всій території України та перетинається з компетенціями багатьох органів державної, місцевої влади, громадських організацій. Захист мирного населення перетворився з допоміжного на одне з головних завдань цивільно–військового співробітництва (ЦВС), важливий компонент військового планування, підготовки і проведення операцій.

До головних сфер цивільно–військового співробітництва (ЦВС) у захисті населення під час бойових дій в Україні належать: евакуація, гуманітарне розмінування, екстрена медична допомога, просвітницька робота з населенням тощо. У виконанні цих завдань офіцери ЦВС беруть участь разом з військовими адміністраціями, силами територіальної оборони, логістичного та медичного забезпечення ЗСУ, Національною гвардією, Національною поліцією, ДСНС, добровільними формуваннями територіальних громад. При цьому саме на підрозділи ЦВС покладена координація заходів із захисту цивільного населення між військовими адміністраціями та військовим командуванням.

Цивільно–військове співробітництво (ЦВС, civil–military co–operation, CIMIC) – це діяльність збройних сил, спрямована на взаємодію з цивільним середовищем з метою створення сприятливих умов для виконання визначених завдань з використанням військових і невійськових сил та засобів, їх взаємна підтримка, спільне планування заходів, постійний обмін інформацією на всіх рівнях між військовими та цивільними інститутами/ організаціями, установами з метою досягнення визначених військових цілей з дотриманням потреб цивільного середовища (в т. ч. захист мирного населення).

Досвід цивільного захисту та цивільно–військового співробітництва у країнах–членах НАТО свідчить, що ЦВС є військовою структурою, головним завданням якої є підтримка цивільних органів влади, місцевого населення, урядових та міжнародних організацій, що забезпечує успішне виконання завдань при застосуванні військ під час проведення міжнародних операцій з підтримки

миру та безпеки. Структурами ЦВС охоплені стратегічний, оперативний і тактичний рівні.

Національні доктрини цивільно–військового співробітництва держав–членів базуються та розробляються відповідно до норм власного національного законодавства, внутрішніх національно–стратегічних орієнтирів і на основі Доктрини НАТО.

Загальні положення Доктрини стосовно гуманітарної допомоги та розвитку включають в себе: спільну роботу військових та цивільних щодо внеску в покращення якості життя людини; недискримінацію в наданні допомоги, незалежно від етнічної приналежності, статі, соціального статусу або релігії; прозорість і підзвітність надання допомоги, відсутність корупції, крадіжок і зловживань ситуацією; зміцнення місцевих ресурсів за рахунок укріплення громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування; координація діяльності з місцевим урядом і зацікавленими суб'єктами на кожному рівні.

В українській Доктрині «Цивільно–військове співробітництво» мета ЦВС визначена як створення сприятливих умов у цивільному середовищі для досягнення військових цілей шляхом організації та підтримання належного рівня цивільно–військової взаємодії з об'єктами цивільного середовища в районах виконання завдань за призначенням (дислокації) частин та підрозділів Збройних сил України та інших складових сил оборони.

Пріоритетом ЦВС в операціях збройних сил є військові цілі та завдання з дотриманням вимог міжнародного гуманітарного права та з урахуванням необхідності захисту мирного населення, підтримки діяльності органів державної влади, промислової, комунальної та соціальної інфраструктури, налагодження взаємодії з цивільним середовищем як умов забезпечення довіри до військових та ефективного використання місцевих ресурсів в операціях збройних сил.

Захист населення від наслідків війни перетворився в нашої країні на справу кожного громадянина та багатьох іноземних і міжнародних гуманітарних організацій. Протягом 2023 р. до гуманітарного реагування було залучено 540 гуманітарних організацій. З них понад 2/3 – українські неурядові організації, 120 міжнародних неурядових організацій та 10 агенцій ООН.

Завдяки врахуванню досвіду іноземних країн у побудові систем захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій, у т. ч. воєнного характеру, наша країна також створює потужну систему ЦВС, яка постійно вдосконалюється. На сьогоднішній день можна сформулювати основні напрями, до яких належать: чіткий розподіл повноважень і відповідальності між державним та місцевим рівнями управління та забезпечення діяльності системи цивільного захисту; надання значної уваги активній участі громадянського суспільства, добровільності та децентралізації; значна роль у захисті населення та забезпеченні стійкості на національному та локальному рівнях належить підготовці та стимулюванню населення; впровадження комплексного підходу до запобігання, реагування та ліквідації наслідків широкого діапазону надзвичайних ситуацій.

Соціально-філософський підхід до осмислення проблем цивільно-військового співробітництва свідчить, що для України сьогодні захист цивільних та цивільно-військове співробітництво є особливо актуальними питаннями. Позитивними є ті зрушення, які відбуваються і на загальнодержавному, і на локальному рівнях, за участю профільних державних служб, силових структур, територіальних громад, громадських організацій, впровадженню кращих іноземних практик. Однак, ця робота потребує ще багато зусиль з боку громадянського суспільства та сектору безпеки і оборони України у налагодженні гармонійних відносин у цивільно-військовому співробітництві.

УДК 159.9:316.774

Кравченко А.І., к.пед.н., заступник начальника кафедри загальновійськових дисциплін Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків), підполковник.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ЗАВДАННЯ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ ПРОТИВНИКА

В умовах війни великого значення, окрім військового – технічних засобів, набуває інформаційно – пропагандистське протистояння, яке має усі ознаки інформаційної війни. Поняття «інформаційна війна» з'явилося в середині 80-х років минулого століття на завершальному етапі «холодної війни». Його виникнення стало результатом роботи групи американських теоретиків, які займаються військовими проблемами. Популярним цей термін став після проведення операції, «Буря в пустелі» у 1991 році в Іраку, де нові інформаційні технології вперше застосували у військових цілях [2].

Інформаційна війна тісно поєднана з іншими засобами і є невід'ємною складовою ведення зовнішньої та внутрішньої політики держави агресора. Аналізуючи події десятилітньої війни проти нашої держави доходимо висновку, що на підготовчому етапі безпосереднього вторгнення Росія розпочала інформаційну війну заздалегідь. З цією метою активним фронтом здійснювався інформаційний вплив на свідомість, психіку, ментальність українців через різноманітні, документальні і художні фільми, інформаційно політичні телепередачі та інші.

Окрім того, активно розкручувалися та підбурювалися питання мови. Ворог великого значення надавав превентивній, інформаційній роботі з психологічного впливу з метою створення серед населення сприятливого підґрунтя для безпосереднього великого вторгнення.

Завданнями інформаційно-психологічного впливу ворога є: у мирний час – дестабілізація суспільно-політичної обстановки в державі; деморалізація народу й армії; внесення розбрату між політичними силами, створення передумов соціального вибуху тощо; у воєнний час – підлив морально-психологічного стану військ противника; внесення розбрату між армією, народом і владою; підтримка опозиції та підбурювання до непокорі владі тощо.

Широкомасштабне військове вторгнення РФ в Україну поставило у сфері протидії ворожій пропаганді нові виклики. Зокрема, якщо до вторгнення небезпеки ворожої пропаганди «простежувалися» у тому, що «через пресу, радіо, телебачення, інтернет–видання, соціальні мережі проводився масований, інформаційний вплив на громадян України» [1, с. 49], то після масованого вторгнення ворожа пропаганда набула відкритих форм інформаційної війни. Засобом протидії ворожій пропаганді є інформаційно–психологічна робота (контрпропаганда).

Контрпропаганда в рамках інформаційної війни визначається як тактика та стратегія враження ворожої пропаганди, а конкретніше як ті психологічні операції, що ідентифікують пропаганду суперника та слугують для викриття його спроб впливати на суспільну думку [3, с. 149]. У ході російсько–української війни небезпечним для усіх громадян України для військовослужбовців Збройних сил є негативний вплив ворожої пропаганди, а саме внесення розбрату між армією, народом і владою, створення передумов (соціального вибуху, підбурювання до непокори владі, тощо).

Противник, для реалізації мети негативного інформаційно–психологічного впливу широко використовує основні канали і засоби поширення інформації:

- глобальні комп'ютерні мережі і програмні засоби швидкого поширення в мережі Інтернет пропагандистських інформаційних матеріалів;
- засоби масової інформації і спеціальні засоби інформаційно–пропагандистського спрямування;
- засоби, що нелегально модифікують інформаційне середовище, під впливом якого людина приймає “необхідне” рішення;
- засоби створення віртуальної реальності;
- плітки, чутки;
- засоби психосоматичного впливу;
- засоби генерування акустичних та електромагнітних полів тощо.

Основними завданнями захисту від негативного інформаційно–психологічного впливу противника є:

- виявлення негативних чинників воєнно–політичної, суспільнополітичної та бойової обстановки, які може використати противник для здійснення та посилення негативного інформаційно–психологічного впливу;
- визначення мети, завдань, форм, методів і спрямованості інформаційно–психологічного впливу противника, роз'яснення їх особовому складу;
- упорядкування використання теле– і радіоприймачів особовим складом;
- ретельний відбір осіб для роботи на засобах зв'язку та з бойовими документами;
- створення груп з–поміж особового складу підрозділів для збору та знищення інформаційно–пропагандистських матеріалів;
- налагодження співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування для організації захисту від негативного інформаційно–психологічного впливу противника;

- аналіз адекватності сприйняття особовим складом негативного інформаційно–психологічного впливу, виявлення осіб, які зазнали негативного інформаційно–психологічного впливу противника, організація роботи з ними;
- аналіз та оцінювання ефективності захисту від негативного інформаційно–психологічного впливу противника.

Таким чином, організація захисту особового складу від негативного інформаційно–психологічного впливу противника є важливим етапом практичної діяльності офіцерів усіх ланок управління з метою підтримання здорового морально–психологічного клімату у підрозділах і частинах і як результат високого рівня бойової готовності.

Список використаних джерел:

1. Близнюк А. С. Пропаганда та контрпропаганда; в умовах сучасної гібридної війни. Наукові записки Інституту журналістики. 2015. Т.60. с. 49–54.
2. Михайлин І.В. Основи журналістики: підручник/І. Михайлин.– К.: ЦУЛ, 2002.–284 С.
3. Чернишова Т.О. Контрпропаганда в Українській реалії та перспективи. 5 Міжнародна наукова конференція ХНУПС імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект: Збірник матеріалів, 25–26 травня. Х.: Факт, 2021. С. 149–152.

УДК 341.3

Краснокутський О.В., к.ю.н., провідний науковий співробітник науково–дослідного відділу військово–правових проблем Центру воєнно–стратегічних досліджень Національного університету оборони України (м. Київ), підполковник юстиції.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ІНОЗЕМНОЮ ДЕРЖАВИ УКРАЇНОЮ

Утворення військової адміністрації Україною на території рф ряд певних правових питань у її діяльності.

Так, з точки зору міжнародного гуманітарного права Україна, як держава, набуває статусу окупанта. Але стаття 51 Статуту Організації об'єднаних націй (Далі–ООН) передбачає можливість України тимчасово окупувати іншу державу, задля самооборони в результаті збройної агресії. Необхідно зазначити, що Україна не має намір захопити територію рф. А дана окупація це не завоювання території іншої держави, а дія спрямована на оборону. Окрім того, окупована територія за міжнародним правом – територія, якою держава, яка контролює територію, в змозі управляти, а значить, на цій території має діяти сила права, а не право сили. Відповідно, задача військової комендатури полягає у тому, щоби підтримувати життєдіяльність місцевого населення, забезпечити правопорядок і організувати доставку гуманітарної допомоги.

Отже постає питання, чим займатиметься військова комендатура, які права і обов'язки Збройних сил України і місцевих мешканців на підконтрольній Україні території рф та що про це говорить міжнародне право.

На території Курської області, яку контролюють українські війська, діє спеціальний правовий режим, який характеризується взаємодією трьох правових систем: національного права окупованої держави, або її частини, національного права держави, яка окупує, та міжнародного права. Розповсюджується цей правовий режим на територію, яку Збройні сили України фактично контролюють і де не йдуть бойові дії. Нині на Курщині відбувається військова окупація, а саме тимчасове заняття Україною певної території рф. Важливо відмежовувати, окупацію від анексії. Окупація не змінює статусу окупованої території, які залишаються частиною рф.

Задля забезпечення міжнародного гуманітарного права, необхідно керуватись:

Статутом ООН [1];

Третім розділом Гаазької конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р. «Про військову владу на території ворожої держави» (набрала чинності в Україні 24 серпня 1991 р.) [2];

Частинами розділів №3 і №4 Женевської конвенції 1949 р. про захист цивільного населення під час війни [3];

та рядом статей Додаткового протоколу №1 до Женевських конвенцій 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 р., що уточнюють та конкретизують положення Женевської конвенції, що стосуються допомоги цивільному населенню і допомозі особам, «що перебувають під владою ворога» [3].

Згідно зі статтею 43 Гаазької конвенції від 1907 р., «з фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо» [2].

Отже, на частині країни, яку контролює Україна і на якій діє військова комендатура України, продовжує діяти законодавство рф, але тільки ті, які не суперечити законодавства України. Тобто, у теорії на підконтрольній Україні території мають працювати суди і інші органи влади, які зможуть застосовувати внутрішнє російське законодавство. Попри те, що Україна ратифікувала Гаазьку конвенцію, на практиці у повній мірі це навряд реалізується, це пов'язано з динамікою активних бойових дій.

Необхідно зазначити, що російські посадовці, якщо такі залишилися в підконтрольних Україною населених пунктах, можуть продовжувати виконувати свої функції. Держава-окупант не має права застосовувати до них санкції за виконання якихось неприйнятних для України функцій. Натомість окупаційна влада має право звільнити таких посадовців. Міжнародне право каже про те, що Україна зобов'язана дотримуватися прав людини, причому як у відповідності до свого національного законодавства, так і на основі міжнародних договорів, які були укладені державою, частину якої нині Україна окупувала. Україна зобов'язана поважати вірність громадян своїй країні на окупованих територіях, тобто не можна насильно робити росіян українцями, роздавати

українські паспорти і потім відправляти людей воювати проти рф. Не дозволяється робити те, що робить рф в окупованих Криму, на Донбасі, частинах Запорізької, Херсонській і Харківській областях. Окрім того, згідно з Женевською конвенцією, заборонено депортувати місцеве населення за межі території, яку окуповано, а також переміщувати населення України на окуповані території рф. Виїзд місцевих з Курщини можливий лише на добровільних засадах. І якщо згоди на такий виїзд не має, держава–окупант має забезпечити людей продовольством [3].

Стаття 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни вказує, що окупаційна держава, повинна розмістити людей «у належних приміщеннях», забезпечувати санітарні умови, здоров'я і безпечне харчування для таких людей. Окрім того, потрібно забезпечувати нерозлучність сімей. Одразу після переміщення Україна повинна буде повідомити рф про цей факт [3].

Україна має право залучати осіб, які досягли 18-річного віку, до громадських робіт, зокрема й до робіт, які виконуються на потреби української армії. Але, у міжнародному праві чітко не визначений перелік таких робіт.

Мешканці окупованої території мають право на освіту, яке повине бути забезпечене держава–окупант. Так само право на належне медичну допомогу, держава–окупант має забезпечити нормальні умови функціонування медичних закладів.

Зважаючи на реалії перебігу бойових дій, законодавство України у сфері оборони повинно мати необхідні правові механізми задля забезпечення норм міжнародного гуманітарного права.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй, https://uk.wikisource.org/wiki/Статут_Організації_Об'єднаних_Націй;
2. Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р. «Про військову владу на території ворожої держави» (набрала чинності в Україні 24 серпня 1991 р.), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text;
3. Женевської конвенції 1949 р. про захист цивільного населення під час війни, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text;

УДК 340.13

Куртов Д.А., старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін Військово–юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЦИВІЛЬНО–ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (НОРМАТИВНО–ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ)

На сьогодні актуальність дослідження удосконалення механізмів цивільно–військового співробітництва визначається розбіжностями між нормативною базою у сфері цивільно–військового співробітництва та практичною реалізацією

заходів та ефективних механізмів цивільно–військового співробітництва в умовах масштабної війни та інформаційної агресії, що ведеться через засоби масової інформації та соціальні мережі. Удосконалення механізмів цивільно–військового співробітництва у секторі безпеки та оборони України сприяє покращенню координації структур, підвищенню їхньої спроможності протидіяти агресії з боку Росії, відновленню територіальної цілісності України, зміцненню довіри громадян до оборонної політики держави та досягненню стратегічних цілей, зокрема набуття членства в ЄС і НАТО.

Правове регулювання цивільно–військового співробітництва Збройних Сил України стало об'єктом досліджень багатьох українських учених. Досить вагомими є дослідження І. Коропатнік, І. Шопіна, Ю. Кривенко та А. Лухтан В. Настюк В. Пашинського Ф. Саганюка. Дані вчені акцентували свою увагу на різних проблемних питаннях, що стосуються забезпеченні діяльності цивільно–військового співробітництва, акцентуючи увагу на специфіці роботи в умовах проведення антитерористичної операції та в умовах військового стану, особлива увага приділяється нормотворчим аспектам, а також вивчаються особливості правового регулювання пошукових операцій. Ці дослідження відображають різнобічний підхід до вдосконалення правових механізмів у сфері цивільно–військового співробітництва.

У 1994 році Україна приєдналася до Програми НАТО “Партнерство заради миру” [1]. Першими кроками було створення органу управління ЦВС Збройних Сил (ЗС) України та прийняття в 2009 році “Концепції цивільно–військового співробітництва під час участі ЗС України в міжнародних миротворчих операціях”.

Прийняття Доктрини «Цивільно–військове співробітництво» визначає як функціональну взаємодію між військовими структурами та цивільним середовищем. На військово–відомчому рівні військових публікацій у формі доктринальних документів введена Доктрина «Цивільно–військове співробітництво» (ВКП 9–00(01).01), яка затверджена ГК ЗС України від 01.07.2020, у вступній частині якої визначено, що вона є «найвищим у ієрархії документом з питань цивільно–військового співробітництва», хоча «є системою поглядів на сутність, роль та місце цивільно–військового співробітництва під час повсякденної діяльності та у ході застосування ЗС України та інших складових сил оборони у разі... збройного конфлікту» [2] Для ефективної реалізації цих положень потрібна розробка механізмів, що враховують вимоги сталого управління та участь усіх складових силового блоку сектору безпеки та оборони.

Досить влучна дефініція цивільно–військового співробітництва, надана у Доктрині “Цивільно–військове співробітництво” де визначено «...як системної, планомірної діяльності ЗС України та інших складових сил оборони: командувачів (командирів), начальників, органів військового управління, штабів всіх рівнів, військових частин (підрозділів) та/або військовослужбовців для взаємодії з об'єктами цивільного середовища з метою створення сприятливих умов для виконання визначених їм завдань з використанням військових та

невійськових сил та засобів». Цивільне середовище розглядається, «...як сукупність об'єктів (та взаємовідносин між ними), які розташовані (діють) на певній території і не входять до структури ЗС України чи МО України або інших складових сил оборони України та не належать до об'єктів військового призначення» [2, с. 6].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері національної безпеки і оборони щодо надання допомоги на догоспітальному етапі та здійснення цивільно–військового співробітництва» від 20.11.2024 цивільно–військове співробітництво визначається « як комплекс заходів Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, спрямованих на взаємодію з цивільним середовищем» [3].

Національні інтереси України стикаються з низкою загроз: існуванням сильних геополітичних центрів із протилежними інтересами, недоліками міжнародного права, військово–політичним дисбалансом у регіоні, а також внутрішніми економічними й оборонними проблемами. Це вимагає вдосконалення механізмів реалізації цивільно–військового співробітництва.

Положення про цивільно–військове співробітництво Збройних Сил України визначає, що діяльність у цій сфері здійснюється на основі Конституції України, Закону України «Про Збройні Сили України», а також інших національних законів, міжнародних договорів, актів Президента України, рішень Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради України, наказів і директив Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України, а також відповідно до зазначеного Положення (пункт 1.4).

Однак виникає питання щодо реального дотримання цієї норми у практичній площині. Зокрема, сучасний стан законодавчого регулювання у сфері оборони, включно із Законом України «Про Збройні Сили України», демонструє невідповідність між задекларованими принципами і реальним функціонуванням механізмів цивільно–військового співробітництва. Це положення виявляється декларативним і гіпотетично несумісним із ключовими принципами, закріпленими в Конституції України.

Для забезпечення ефективного правового регулювання цивільно–військового співробітництва Збройних Сил України, необхідно провести системні зміни на рівні основних законодавчих актів, включаючи «Кодекс цивільного захисту України», «Статут внутрішньої служби ЗС України», «Статут гарнізонної та вартової служб ЗС України», а також низку законів України, таких як «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про національну безпеку України» та інші. Також слід удосконалити акти, що регулюють мобілізаційну підготовку, правовий режим надзвичайного та воєнного стану, протимінну діяльність, волонтерську діяльність, а також нормативи, які стосуються тимчасово окупованих територій.

У сучасних умовах складних безпекових викликів і загроз постає необхідність постійного моніторингу ситуації у цивільному середовищі. Важливо прогнозувати вплив громадянського суспільства на дії військових, особливо багатонаціональних сил. Такий підхід забезпечує ефективну реалізацію заходів цивільно–військового співробітництва (CIMIC) як у межах міжнародних миротворчих контингентів, так і в діяльності спеціалізованих підрозділів Збройних Сил України.

Досвід цивільно–військового співробітництва, здобутий у ході проведення АТО/ООС та відбиття повномасштабної агресії Російської Федерації, підтверджує важливість врахування не лише військових, але й політичних, економічних, соціальних, інфраструктурних та інформаційних чинників для досягнення цілей операцій і реалізації стратегічних планів. Агресія з боку Російської Федерації змусила Збройні Сили України (ЗСУ) та інші складові сектору безпеки й оборони адаптувати тактику, впроваджуючи інтегральний підхід до операцій, розроблений та удосконалений у рамках НАТО.

Надалі наукові дослідження необхідно спрямувати на гармонізацію нормативно–правової бази, що регулює цивільно–військове співробітництво і є на даному етапі ключовим завданням для посилення національної безпеки, забезпечення прав і свобод громадян, а також інтеграції України в міжнародну систему безпеки. Наявні виклики і загрози потребують постійного моніторингу цивільного середовища, всебічного вивчення і прогнозування впливу громадянського суспільства на дії військових багатонаціональних сил. Саме це забезпечує ефективне проведення заходів цивільно–військового співробітництва під час застосування міжнародних миротворчих контингентів та безпосередньо спеціальних підрозділів ЗС України.

Список використаних джерел:

1. NATO Civil–Military Cooperation (CIMIC) Doctrine (AJP–9). 1994. URL: <https://www.nato.int/ims/docu/ajp–9.pdf> . (дата звернення 15.01.2025) .
2. ВКП 9–00(01).01. Доктрина «Цивільно–військове співробітництво»: Затверджена ГК ЗС України від 01.07.2020. Архів Адміністративного департаменту ГШ ЗС України. (дата звернення 15.01.2025).
3. Про внесення змін до деяких законів України у сфері національної безпеки і оборони щодо надання допомоги на догоспітальному етапі та здійснення цивільно–військового співробітництва. Закон України від 20.11.2024. № 4068–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4068–20>. (дата звернення 15.01.2025).
4. Ушаков І.В. Сучасний стан реалізації цивільно–військового співробітництва у секторі безпеки і оборони України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 5. С. 146–154. (дата звернення 15.01.2025).

УДК 005+355

Куцька О.М., д.іст.н, професор, начальник кафедри воєнної історії, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів), полковник.

ДО ПИТАННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

З метою ефективного проведення управлінської діяльності керівництво кожного закладів вищої освіти сектору безпеки та оборони прагне іти в ногу з сучасними світовими тенденціями (у тому числі в питаннях впровадження інновацій). Важливу роль при цьому відводиться підвищенню якості освітніх послуг і покращенню навчального процесу. В умовах воєнного стану не аби якого значення набувають можливості як закладу, так науково–педагогічних (педагогічних) працівників, організовувати та проводити навчання дистанційно. Власне спонукання викладача до переходу на віддалене проведення занять є одним із викликів сьогодення.

Аналізуючи стан справ у зазначеному питанні беремо за вихідне, що є внутрішня мотивація і зовнішня науково–педагогічного (педагогічного) працівника до використання дистанційного навчання. Перше із зазначених спонукань базується на використанні дистанційних засобів передачі знань задля невід'ємного власного задоволення як педагога і як людини, певним чином утвердження свого внутрішнього «я». Друге – для якогось окремого, вигідного наслідку (цілі). Розуміємо, що внутрішня мотивація може бути пов'язана з автономією викладача (його особистим рішенням і самоспонуванням), тоді як зовнішня мотивація, на нашу думку, здебільшого пов'язана з контролем.

Аргументи на користь використання викладачем дистанційного навчання:

А) з точки зору внутрішньої мотивації: внутрішнє задоволення від роботи; почуття компетентності; відчуття власного прогресу через результати та дії тих, хто навчається; підвищення професійного рівня розвитку (реалізація себе як педагога); збільшення часу на саморозвиток; можливість показати, що можна перевищувати очікування (керівництва, колег, тих, хто навчається); отримати визнання в середовищі однодумців; відданість змінам та обов'язку; самоналаштування на успіх; робота задля спільної мети (за умови, що вона є, і більшість працює задля досягнення прогресу); можливість самостійної роботи (за принципом: що зробив – то моє, або якщо викладачу комфортніше працювати одноосібно).

Б) з точки зору зовнішньої мотивації: визнання керівництвом приналежності до прогресивних педагогів; залучення до процесу реформ в освіті (з умови визначного місця у колективі); підтримка з боку інституції (керівництва установи); зменшення навантаження (наприклад, за умови об'єднання груп у потоки); «розмивання» бар'єрів часу та відстані (можна проводити заняття з робочого місця або з дому); зменшення небезпеки (захворювання чи факторів війни, більший час на перебування з родиною тощо); офіційні і неофіційні

спілкування в колективі педагогів; можливість підвищення по посаді; грошова чи пільгова винагорода; отримання зворотного зв'язку у вигляді оцінювання від тих, хто навчається; розміщення фотографій кращих викладачів на публічних стендах; можливість отримати звання «експерт» у певній галузі; вшановування від керівництва закладу (нагороди, подяки, відзначення, наприклад, до професійних чи інших свят);

Контраргументи щодо «нав'язування» викладачу обов'язковості переходу до використання дистанційних інструментів навчання. По–перше, тривога викладачів, яка спричинена недосконалістю користування програмами/платформами/можливостями дистанційного навчання, що зменшує ефективність їх роботи. По–друге, невміння використання можливостей дистанційного навчання, що призводить до зниження рівня передачі інформації в площині викладач–слухач (–курсант). По–третє, не завжди талановитий педагог зможе проявити свої здібності під час заняття у віртуальному середовищі (йому потрібен час на вироблення власних методик проведення занять дистанційно). По–четверте, відсутність у викладачів відповідних гаджетів або невміння ними користуватись. По–п'яте, певна ізоляція від спілкування з колегами, відсутність підтримки від них (за умови, якщо такий викладач не користується дружнім ставленням з боку співробітників). По–шосте, унеможливлення з боку керівництва контролю стратегії викладання окремим викладачем (керівник може перевірити одне–два заняття, але встановити загальне спостереження за роботою викладача протягом начального року є складним питанням). По–сьоме, зусилля окремих викладачів щодо методів проведення занять можуть бути не поміченими та не оціненими (керівники та колеги обмежені в інформації що відбувається під час занять в окремій віртуальній аудиторії іншого викладача). По–восьме, можливе перенавантаження викладача, який намагається оволодіти (використати) технологіями дистанційного навчання (перед яким керівництво ставить занадто високі цілі або надає обмежений час для опанування новими методиками). По–дев'яте, незначна кількість навчальних курсів (або недоступна для певного викладача оплата за їх проходження) викликають почуття нижчевартості у педагога (навіть талановитого). По–десяте, покарання (навіть в словесній формі) знижують мотивацію у тих викладачів, які є менш гнучкими в оволодінні чимось новим. По–одинадцяте, негативно впливає факт, якщо викладачі відчують, що їх оцінюють неможливими очікуваннями, а не роботою, яку вони виконують щодня (поза межами дистанційних платформ).

Отже, потреба у цифровому світі використовувати технологію, щоб спілкуватися зі слухачами (курсантами) та встановлювати вимоги для педагогів – це одне; зовсім інша справа – мотивувати викладачів до цієї роботи.

Звичайно, в період розвитку інформаційних технологій у навчанні, викладач не може залишатись у «світі динозаврів» і повинен саморозвиватись. Проте перехід має бути комфортним, прийнятним та індивідуальним для кожного. При цьому ефективними можуть бути як внутрішні, так і зовнішні чинники мотивації. Принцип: щоб «вижити» у світі з постійними змінами та прогресом, системи освіти мають відповідати вимогам суспільства та

покращувати якість освіти. Зауважимо, що викладачі частіше долучаються до дій (втому числі й використання дистанційного навчання), які стосуються їхніх конкретних потреб, інтересів і цілей, а не загальних чи нав'язаних.

Обрання професії, очевидно, передбачає різнопланові вміння у ній, вимагає самовдосконалення в освітній галузі. Інший випадок, коли педагог оперує індивідуальними методами, які неможливо перекласти у віртуальну сферу, або викладає дисципліну практичного спрямування. Тоді його знання і вміння можна застосувати виключно в аудиторній формі навчання, адже результат є важливішим за процес його передавання.

УДК 159.92

Ларіонов С.О., кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри психології та педагогіки Національна академія Національної гвардії України, полковник.

Ларіонова І.Т., доктор філософії з психології, кафедри психології, соціології та педагогіки ННІ З Харківського національного університету внутрішніх справ

СЗЧ І ДЕЗЕРТИРСТВО ЯК ПРОБЛЕМА АРМІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Під час повномасштабної війни росії проти України (2022–2025) проблема дезертирства та самовільного залишення військових частин військовослужбовцями рф значно загострилась, що пов'язано з низьким моральним станом особового складу, високими втратами, відсутністю чіткої мотивації та кризою довіри до військового командування.

За даними Menkiszak (2024), рівень бойового духу російських військових залишається критично низьким, особливо серед мобілізованих резервістів, яких примусово відправляють на фронт без належної підготовки. Дослідження Reynolds et al. (2022) підтверджує, що російські війська демонструють низький рівень тактичної компетентності, що зумовлено поганою комунікацією між підрозділами, нестачею боєприпасів та поганою організацією тилового забезпечення. Acuff & Clegg (2024) зазначають, що кількість випадків самовільного залишення позицій зростає, особливо серед новобранців, які виявили, що їхнє командування не враховує реальні втрати та ризики.

Проблема дезертирства є мультифакторною, найбільш вплив мають політичні та соціальні чинники. За даними Honchar (2023), міжнародні санкції суттєво вплинули на фінансовий стан рф, що мало б впливати на мотивацію контрактників, роблячи службу менш привабливою. Фактично, ці данні не підтверджуються, тому що рівень мотиваційних виплат військовослужбовцям в рф наразі тільки зростає. Wilson (2024) зазначає, що значна частина військових намагається уникнути мобілізації або тікає з фронту через страх загинути або бути відданими командуванням. У доповіді Mankoff (2024) наголошується на тому, що в російській армії поширена культура приховування реальних втрат та примусового утримання військових у зоні бойових дій, що лише погіршує

ситуацію. Загалом, ситуація з дисципліною та моральним станом у ЗС РФ продовжує погіршуватися, що створює значні виклики для подальших воєнних операцій.

Конкретні дані з різних досліджень свідчать про значні масштаби дезертирства та інших форм девіантної поведінки серед військовослужбовців РФ під час війни в Україні. За даними Menkiszak (2024), за перші два роки війни (2022–2024) кількість військових, які самовільно залишили бойові позиції або намагалися уникнути мобілізації, перевищила 100 000 осіб. Reynolds et al. (2022) зазначають, що лише за перші шість місяців повномасштабного вторгнення близько 20% російських мобілізованих військових намагалися уникнути відправки на фронт або втікали з розташування частин. У доповіді Mankoff (2024) йдеться про те, що в деяких підрозділах на Донбасі рівень дезертирства сягав 30–40% через відсутність ефективного командування та значні втрати. Формально російське законодавство щодо дезертирства було посилено, але воно не змогло стримати масове ухилення від військової служби. Nonchar (2023) зазначає, що введення кримінальної відповідальності за ухилення від мобілізації та спроби дезертирства (до 10 років позбавлення волі) не змогло суттєво знизити показники самовільного залишення частин. Acuff & Clegg (2024) додають, що середній рівень ухилення від мобілізації в 2023 році становив понад 15% серед резервістів та 25% серед новобранців, призваних у рамках часткової мобілізації. Згідно з Wilson (2024), у 2024 році було зафіксовано понад 5 000 випадків самовільного залишення частин, які були офіційно розглянуті військовими трибуналами, однак реальна цифра може бути значно вищою. Це свідчить про масштабну кризу в російській армії, пов'язану з низьким моральним станом, недовірою до командування та небажанням брати участь у бойових діях. За даними Menkiszak (2024), у деяких батальйонах рівень бойових втрат та дезертирства сягав 50%, що змушувало командування формувати нові підрозділи з непідготовлених мобілізованих, які не мали досвіду бойових дій. Mankoff (2024) вказує, що російське командування часто змушене направляти штрафні загони для примусового утримання позицій, що ще більше деморалізує військових та призводить до хаосу в управлінні військами.

Acuff & Clegg (2024) наголошують, що командири змушені використовувати додаткові ресурси для контролю за власними підлеглими, що знижує ефективність бойового керівництва. Nonchar (2023) додає, що нестача мотивації серед особового складу та внутрішній контроль із залученням військової поліції призводять до внутрішніх конфліктів у підрозділах та численних випадків відмови від виконання бойових наказів. Wilson (2024) зазначає, що через кризу боєздатності ЗС РФ змушені робити ставку на масовані артилерійські обстріли, уникаючи безпосередніх зіткнень, що свідчить про неспроможність вести ефективний маневрений бій. Таким чином, масштабне дезертирство та деморалізація призводять до серйозного ослаблення боєздатності російських військових підрозділів та їхньої нездатності до успішних наступальних дій.

Попри високий рівень дезертирства, самовільного залишення частин та загальну деморалізацію, російська армія залишається здатною до ведення

наступальних дій і захоплення територій України завдяки кільком ключовим факторам. Menkiszak (2024) наголошує, що однією з головних причин продовження наступальних операцій є значна чисельна перевага в живій силі, що забезпечується примусовою мобілізацією, використанням ув'язнених як штурмових підрозділів та підготовкою нових мобілізованих у короткі терміни. Reynolds et al. (2022) додають, що російська армія компенсує нестачу високопідготовлених солдатів шляхом інтенсивного використання артилерії та ракетних обстрілів, створюючи тактичну перевагу в зонах наступу без необхідності ефективного піхотного маневру. Asuff & Clegg (2024) зазначають, що командування РФ застосовує жорсткі репресивні заходи проти дезертирів, включаючи створення «загороджувальних загонів» та судові трибунали, що частково стримує масове самовільне залишення позицій. Попри серйозні проблеми з дисципліною та мотивацією, РФ використовує чисельну перевагу, технічні ресурси та жорсткий адміністративний контроль, що дозволяє їй продовжувати наступальні операції в Україні.

Проблема дезертирства, самовільного залишення військових частин та морального виснаження не є унікальною для російської армії, вона наявна і в українському війську, особливо враховуючи тривалий характер війни, високу інтенсивність бойових дій та психологічне навантаження на військовослужбовців.

Однак є кілька ключових відмінностей між тим, як ця проблема проявляється в арміях РФ та України. По-перше, в Україні військова служба в значній мірі сприймається як боротьба за виживання держави, що створює сильну ідеологічну та мотиваційну основу для військових. По-друге, українська армія має більш гнучку систему управління, що дозволяє підрозділам діяти автономно й ухвалювати рішення без жорсткої централізованої системи, як у РФ. По-третє, ставлення до дезертирства в Україні є більш юридично і морально прозорим – випадки порушень розглядаються відкрито, без масового використання загороджувальних загонів чи позасудових страт, як це трапляється в російській армії.

Однак не можна заперечувати, що в умовах важких боїв та виснажливої війни українські військові також стикаються з проблемами морального виснаження, перевантаження та необхідністю ротації, що може впливати на дисципліну та рівень самовільного залишення частин. Запитання в тому, наскільки українська армія ефективно реагує на ці виклики у порівнянні з російською.

Список використаних джерел:

1. Binnendijk, A., Massicot, D., Adler, A., Drennan, J.J. Russian Military Personnel Policy and Proficiency: Reforms and Trends, 1991–2021 [Електронний ресурс] // Dtic.mil, 2023. Режим доступу: <https://apps.dtic.mil/sti/trecms/pdf/AD1208160.pdf>.
2. Gady, F.S., Kofman, M. Making Attrition Work: A Viable Theory of Victory for Ukraine [Електронний ресурс] // Taylor & Francis, 2024. Режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00396338.2024.2309068>.

3. Acuff, J.M., Clegg, H.N. How Does this End?: The Ukraine War and the Future of Russia [Електронний ресурс] // Journal of Strategic Security, 2024. Режим доступу:

<https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2235&context=jss>.

4. Wilson, A. Russia and Its Post-Soviet 'Frenemies' [Електронний ресурс] // JSTOR, 2024. Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep26053.9.pdf>.

5. Pencheva, D., Engebretsen, K., Ruhan, A. Governing the (Im)Mobility of Fleeing Ukrainians and Russians in Denmark and Poland [Електронний ресурс] // UCL Policy Lab, 2024. Режим доступу: https://www.ucl.ac.uk/policy-lab/sites/policy_lab/files/ukraine_report_-_december_2024.pdf.

6. Menkiszak, M. Winning the War with Russia is Still Possible. The West's Counter-Strategy Towards Moscow [Електронний ресурс] // CEEOL, 2024. Режим доступу: <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=1283220>.

7. Honchar, O. Economic Sanctions Against the Russian Federation as a Tool to Deter Military Aggression [Електронний ресурс] // VDU, 2023. Режим доступу: <https://www.vdu.lt/cris/bitstreams/431bb37b-2345-4586-befd-fdb26f371ad0/download>.

8. Mankoff, J. Lessons and Legacies of the War in Ukraine: Conference Report [Електронний ресурс] // NDU, 2024. Режим доступу: <https://digitalcommons.ndu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=inss-strategic-perspectives>.

9. Solarz, M.W. The 1914–2024 War Atlas: Modernity Deciphered Anew [Електронний ресурс] // Google Books, 2024. Режим доступу: <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=KoMZEQAQBAJ>.

10. Reynolds, N. Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine, February–July 2022 [Електронний ресурс] // RUSI, 2022. Режим доступу: <https://static.rusi.org/359-SR-Ukraine-Preliminary-Lessons-Feb-July-2022-web-final.pdf>.

УДК 342.72

Леонтьєва Л.В., канд. юрид. наук., доцент, доцент кафедри військового права, Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РЕЗОЛЮЦІЙ ООН ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Що стосується забезпечення розширення прав та можливостей жінок в секторі безпеки і оборони визначальними є ряд резолюцій Ради Безпеки ООН, а саме. Резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» від 31.10.2000 р., Резолюції 1820 від 19.06.2008 р., Резолюції 1888 від 30.09.2009 р., Резолюції 1889 від 5.10.2009 р., Резолюції 1960 від 16.12.2010 р., та інші. Резолюції 2106 від 24.06.2013 р., Резолюції 2122 від 18.10.2013 р., Резолюції 2242 від 13.10.2015 р., Резолюції 2467 від 23.04.2019 р., Резолюції 2493 від 29.10.2019 р [1, с.548]. Розглянемо

найвагоміші Резолюції, що стосуються теми жінок, миру і безпеки, які були прийняті після 2000 року та отримали назву «сестринські» резолюції.

Визнання важливості гендерної рівності у сфері безпеки та оборони давно закріплене у світовій правозахисній практиці і знайшло відображення в низці резолюцій Ради Безпеки ООН, присвячених темі жінок в секторі безпеки і оборони. Зокрема, 31 жовтня 2000 року було прийнято **Резолюцію 1325 «Жінки, мир, безпека»**, яка підкреслює ключову роль жінок у запобіганні конфліктам, участі в їх вирішенні, мирних переговорах, розбудові миру, гуманітарних операціях і відновленні після конфліктів. Резолюція також наголошує на необхідності забезпечення рівноправної участі жінок у всіх аспектах підтримки миру та безпеки. Документ закликає всі сторони активніше залучати жінок та враховувати гендерні аспекти під час реалізації операцій ООН у сфері миру та безпеки. Окрему увагу приділено необхідності впровадження спеціальних заходів для захисту жінок і дівчат від гендерного насильства, особливо таких злочинів, як зґвалтування та інші форми сексуального насильства, у контексті збройних конфліктів.

Для координації реалізації положень Резолюції 1325 у межах системи ООН було створено спеціальну Міжвідомчу робочу групу з питань жінок, миру та безпеки, яку очолює Спеціальний радник із питань гендерної рівності. Ця ініціатива здійснюється в рамках роботи Міжвідомчої мережі з питань жінок та гендерної рівності. Відповідно до статті 24 Статуту ООН, Рада Безпеки несе основну відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки, включаючи сприяння інтеграції жінок у процеси мирного врегулювання, постконфліктного відновлення та забезпечення їхнього захисту від насильства на гендерному ґрунті.

Резолюція 1325 стала відповіддю на виклики, які виникли через численні війни та конфлікти останніх десятиліть, особливо їх негативний вплив на жінок та дітей серед цивільного населення. Ці групи стикаються зі специфічними потребами, що часто залишаються поза увагою у зонах конфлікту. Документ закликає держави-члени ООН вживати активних заходів для включення гендерних аспектів у миротворчі операції, а також забезпечення правового та соціального захисту жінок в умовах конфліктів. Таким чином, Резолюція 1325 слугує фундаментом для розвитку глобальної політики гендерної рівності у сфері міжнародної безпеки [2].

Важливими є рекомендації РБ ООН щодо відповідальності всіх держав за припинення беззаконня і здійснення судового переслідування осіб, винних у геноциді, злочинах проти людства і військових злочинах, включно із злочинами, що стосуються сексуального та інших форм насильства по відношенню до жінок і дівчаток, і у зв'язку з цим підкреслює необхідність забезпечення того, щоб, коли це можливо, на ці злочини не поширювалася дія положення про амністію.

Ці заходи спрямовані на забезпечення рівноправної участі жінок у миротворчих процесах і врахування їхніх потреб у контексті конфліктів та відновлення. Резолюція не потребує ратифікації, бо не є документом зобов'язального характеру, але передбачає, що держави-члени ООН мають розробити національні плани дій на виконання цієї резолюції. Майже всі країни-члени ООН мали національні плани дій щодо впровадження в життя Резолюції 1325.

Резолюція РБ ООН 1325 пов'язана з декількома іншими резолюціями, що стосуються теми жінок, миру і безпеки, які були прийняті після 2000 року та отримали назву «сестринські» резолюції. Це, зокрема подальші резолюції, присвячені жінкам, миру та безпеці (особливо резолюції 1820, 1888, 1889 та 1960), надали можливості для реалізації гендерної політики у сфері міжнародної безпеки та ведення мирних операцій.

У 2008 році Рада Безпеки ООН прийняла **Резолюцію 1820 (SCR 1820)**, яка визнає сексуальне насильство зброєю війни. У резолюції наголошується на необхідності вжиття державами спеціальних заходів для захисту жінок будь-якого віку від сексуального насильства під час збройних конфліктів. Документ також передбачає забезпечення доступу постраждалих до правосуддя та допомоги, а також закликає до збільшення числа жінок у складі миротворчих місій.

У 2009 році були прийняті Резолюції 1888 і 1889, які посилюють положення попередніх документів.

Резолюція 1888 (SCR 1888): Розвиває положення SCR 1820, акцентуючи увагу на необхідності створення конкретних заходів реагування на сексуальне насильство під час конфліктів. У межах цієї резолюції було засновано офіс Спеціального представника Генерального секретаря з питань сексуального насильства у збройних конфліктах (SGSR–SV). Він відповідає за координацію зусиль різних відомств ООН у межах ініціативи UN Action (Against Sexual Violence in Conflict) [3].

Резолюція 1889 (SCR 1889) слугує логічним продовженням Резолюції 1325, деталізуючи механізми посилення участі жінок у миротворчих зусиллях та процесах запобігання конфліктам. Основний акцент зроблено на аспектах постконфліктного відновлення, де визначено такі ключові напрями: інтеграція гендерних аспектів у всі етапи постконфліктної розбудови миру; розробка та фінансування програм, спрямованих на зміцнення ролі жінок у суспільстві; врахування потреб жінок і дівчат у правоохоронній і судовій системах шляхом створення спеціалізованих стратегій.

Цей документ наголошує на необхідності системного підходу до забезпечення прав жінок у контексті конфліктів і миротворчих зусиль, включаючи їх активну участь у відновленні миру.

Резолюція 1960 (SCR 1960), ухвалена в грудні 2010 року, звертає увагу на сексуальне насильство у збройних конфліктах як серйозну проблему, яка залишається поширеною та складною для контролю. Основна мета резолюції полягає у створенні механізмів боротьби з безкарністю за такі злочини та розробці дієвих заходів для їх запобігання і реагування. Ключові положення резолюції: формування спеціальної робочої групи для моніторингу випадків сексуального насильства у конфліктах; ведення списку збройних угруповань, підозрюваних у використанні сексуального насильства як стратегії ведення війни [4].

Цей документ визначає сексуальне насильство як серйозне порушення норм міжнародного права та прав людини, що вимагає комплексного підходу, включаючи моніторинг, запобігання та притягнення до відповідальності осіб, причетних до цих злочинів. Критерії внесення до переліку збройних формувань: застосування сексуального насильства як частини скоординованої стратегії;

систематичне вчинення злочинів проти конкретних груп населення; Використання сексуального насильства для досягнення певних цілей, пов'язаних із воєнними чи політичними інтересами.

Зазначені резолюції спільно створюють платформу для глобальних дій у сфері захисту прав жінок. Вони визначають, що: жінки мають бути захищені в умовах конфліктів та постконфліктного відновлення; Їх участь у миротворчих процесах і заходах з підтримання миру є ключовим елементом забезпечення гендерної рівності; гендерні аспекти мають інтегруватися у всі рівні прийняття рішень у сферах безпеки та оборони.

Хоча ці резолюції не є обов'язковими для виконання державами-членами ООН, вони задають чіткі орієнтири для національних урядів, сприяючи формуванню міжнародної практики захисту прав жінок, боротьби з гендерним насильством та забезпечення їх активної участі у відновленні миру. Ці положення є важливим інструментом для зміцнення ролі жінок у запобіганні конфліктам і відновленні миру.

Список використаних джерел:

1. Леонтьєва Л. В. Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони в Україні (національні та міжнародні стандарти). Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С.547–549 URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=179>
2. Resolution 1325 (2000) Adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31 October 2000. URL: <https://documents.un.org/>
3. Резолюція № 1888(2009) від 30.09.2009. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/295185_295250.
4. Resolution adopted by the General Assembly on 2 July 2010 64/289. System-wide coherence. URL: <https://rm.coe.int/168070cfb0>

УДК 355.1

Лішук Р.В., заступник начальника Інституту з психологічної підтримки персоналу Інституту ракетних військ і артилерії Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів), підполковник.

СУЧАСНІ НАПРЯМИ, МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ ПРОТИВНИКА НА ОСОБОВИЙ СКЛАД СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сучасні виклики зумовлені застосуванням російською федерацією технологій гібридної війни та перенесенням театру воєнних дій у площину інформаційного простору, перетворили його на одну з ключових арен протистояння. Аналіз способів ведення останніх збройних конфліктів свідчить, що у військовій справі настав новий етап розвитку, коли ефективність сучасних засобів ураження все більше визначається не стільки вогневою міццю, скільки ступенем інформаційної безпеки.

Досвід проведення російсько–української війни та ведення інформаційної війни противником яскраво продемонстрував важливість інформаційних (пропагандистських) операцій в умовах сучасності.

Революція у сфері комунікацій та інформатизації підвищила роль інформаційних факторів у військовій справі. Тривалий час вчені і практики багатьох країн світу ведуть наукову полеміку з питання інформаційно–психологічного протистояння: з одного боку, про вплив на інформаційну сферу і свідомість особистості противника, з іншого – про протидію інформаційно–психологічному впливу противника для виконання поставленого завдання, досягнення перемоги в бою, збройному конфлікті тощо.

Було проведено дослідження основною метою якого було проаналізувати сутність впливу пропаганди противника на власні війська та визначити основні форми боротьби з інформаційно–пропагандистським впливом противника під час виконання завдань за призначенням. Для чого було проведено емпіричне дослідження з військовослужбовцями учасниками бойових дій (20 респондентів), яке було розділено на два аспекти.

В першу чергу, досліджувались форми та методи негативного інформаційно–психологічного впливу агресора на наші війська в районі проведення бойових дій, щодо його впливу на психіку та суспільну думку.

Другим аспектом було визначити ефективні методи протидії пропаганді противника за досвідом російсько–української війни.

Було проведено опитування метою якого було визначити основні джерела інформації, якими користуються зазвичай військовослужбовці Збройних Сил України.

Отже, дані опитувальника свідчать, що 70% респондентів користувались інтернет ресурсами, відповідно ми можемо стверджувати, що це джерело являється домінуючим для пошуку інформації, яке в свою чергу провокує активний вплив противника через інтернет сайти на їхню свідомість.

Також, до ефективних джерел інформації, як показало дослідження, відносяться друковані видання. Кількість осіб, які обрали даний вид інформаційного джерела становить 20%, що є на другому місці після використання інтернет ресурсів.

Вплив противника на державні видання є мінімізованим, проте не дорівнює нулю. Використання друкованих новин в зоні проведення бойових дій, є вельми популярним, адже загалом спрямований впливати на свідомість цивільного населення, яке є одним із ключових аспектів підтримки української армії.

Решту 10%, респондентів обрали інформацію яку доводять їм командири, та різного роду інформування. Можна зазначити, що це є одним із найбільш безпечних та достовірних джерел інформації, при умові її попередньої фільтрації відповідними підрозділами.

Відповідно до цього можна зробити висновок, що внутрішньо–комунікаційна робота не є основним джерелом доведення інформації до особового складу, та методом впливу на нього адже у більшій мірі командири через свою некомпетентність приділяють недостатньо своєї уваги та часу по

доведенню інформації до підлеглих. Це призводить до самостійного використання різноманітних інформаційних джерел, які наражають підлеглий особовий склад на потрапляння під вплив різного роду фейків.

Одним з питань дослідження, було дізнатись, чи користуються українські військові джерелами інформації противника, та з якою метою їх використовують. Відповідно до результатів опитування 60% опитаних підтвердили, використання інформаційних джерел противника з метою розважитись, проаналізувати стан справ противника або дізнатись думку противника стосовно нашої армії чи країни.

Під час дослідження, також було встановлено, який спектр новин переглядають військовослужбовці. Найбільш популярними є новини, про стан справ в країні— світі, де відсоткове значення опитаних становить, щонайменше 70%. Окремо виділені політичні новини, відсоток опитаних, що обрали даний вид новин становить 15%, це доказує зацікавленість особового складу у стані справ влади, яка впливає на соціум у мирний та воєнний час, і несе безпосередню відповідальність за стан справ у зоні проведення бойових дій. Також 10% респондентів віддають перевагу новинам про дослідження та розвиток сучасних технологій, що в свою чергу дає їм змогу краще аналізувати технологічний розвиток власної країни, а також країни агресора. Решта 5% обрали розважальні програми.

Наступне дослідження, яскраво відобразило, що особовий склад, який виконує бойові завдання в зоні проведення бойових дій 55% респондентів довіряють інформації висвітлених в інтернеті, адже на їхню думку інформація в інтернет джерелі є значно структурованіша, а також безпечніша у зв'язку з тим, що подана на офіційних сайтах держави.

Також велика кількість опитаних віддала перевагу інформації інтерпретованій в друкованих виданнях, про це свідчить дані опитування відсоткове значення становить 25%. Однак є військовослужбовці, що довіряють телевізійним новинам, відсотковий показник яких становить 15%, що відносить інформацію з даного виду джерела на третє місце по довірі серед інформаційних джерел у військах.

Слід зауважити, що 85% опитаних військовослужбовців зазначають що мали справу з фейковими новинами. Однак значна частина респондентів стверджують, що вміють відрізнити достовірну інформацію від фейку, однак не досконало, що в свою чергу є загрозливим чинником на їхню психіку та свідомість.

На сьогоднішній день є величезна кількість різноманітних технологій здійснення негативного впливу на духовно—ідеологічну сферу життєдіяльності суспільства. Їх можуть застосовувати спецслужби іноземних держав, терористичні організації, політизовані радикальні організації, кримінальні структури, транснаціональні корпорації та інші формальні й неформальні учасники сучасних міжнародно—правових відносин. Принаймні, можливість такого використання видається досить реальною. За умов трансформації інформаційної війни будуть змінюватися також її форми.

Провівши емпіричне дослідження методом опитування та анкетування військовослужбовців, учасників російсько-української війни, було визначено методи та форми негативного інформаційно-пропагандистського впливу противника. Наступним завданням було дослідити методи та способи протидії пропаганді противника за досвідом російсько-української війни, та які з них є найбільш дієвими у боротьбі з противником. Також важливою складовою дослідження було визначити наскільки робота командира підрозділу та заступника з психологічної підтримки персоналу є ефективною у боротьбі з неправдивою інформацією, та як її оцінює особовий склад.

Відповідно до дослідження ми дізнались, що одним із методів впливу на свідомість воїна через застосування інформаційних джерел, є інформаційні атаки. Тобто це заплановані дії з використанням конфіденційних даних або недостовірної, перекрученої інформації з метою впливу на поведінку, вчинки, рішення об'єкта атаки.

Проаналізувавши методи інформаційної війни противника та деякі способи боротьби з нею, проведено дослідження щодо власної оцінки військовослужбовців, щодо ефективності роботи своїх безпосередніх командирів та їх заступників з психологічної підтримки персоналу в плані протидії негативному інформаційно-психологічному впливу противника під час російсько-української війни.

На думку респондентів, найефективнішим методом боротьби з інформаційною пропагандою із запропонованих, інформаційні заяви держави та Збройних Сил України. Про це свідчить відсоткове значення 55%. Провівши бесіди з опитаними військовослужбовцями стало відомо, що даний метод є найбільш ефективним, адже дає змогу переглянути інформацію у першоджерелі, та спростувати усі фейки, висвітлені в інших джерелах інформації.

Решту 5% респондентів становлять військовослужбовці, що обрали роз'яснювальну роботу, яка підтверджується оперативними офіційними заявами. Вважається, що даний метод є найбільш ефективним, адже передбачає безпосереднє доведення інформації до особового складу, та є офіційно затвердженим оперативними, офіційними заявами. Даним методом зазвичай користуються командири.

Відповідно до проведених досліджень по впливу інформаційної пропаганди на психіку особового складу, рекомендується командирам підрозділів, з метою протидії інформаційним атакам противника, віднесли блокування інтернет сайтів та соціальних мереж противника, адже дослідження показало, що достатньо велика кількість військовослужбовців користується інтернет ресурсами, для пошуку інформації, а також довіряють новинам висвітленим в інтернет ресурсах.

Наступний доцільний метод, вважається обробка та перевірка інформації з офіційних джерел. Дана методика допоможе командирам боротися з поширенням чуток та дезінформацією в підрозділах, а також виведе комунікацію командира з підлеглими на новий рівень.

Як метод протидії інформаційній пропаганді – це заборона використання інтернет-ресурсів противника, адже відповідно до дослідження респонденти довіряють новинам висвітленим на в них.

Також щоб вберегти особовий склад від впливу негативної інформації противника, рекомендується проводити роз'яснювальну роботу, даний метод має право на існування, адже є ефективним в тому випадку, коли особовий склад активно користується різноманітними джерелами інформації для перегляду новин.

Таким чином, щодо України здійснюється неймовірно потужна інформаційна війна. Наша держава повинна не лише оборонятися в інформаційній війні, а й вести наступальні дії по відношенню до агресора. Крім того, необхідним є вироблення стратегії та тактики ведення боротьби в інформаційному полі та утворити структуру, яка буде займатися аналізом та збором необхідної інформації для боротьби в інформаційній війні з агресором.

УДК 37.01

Лук'яненко В.С, ад'юнкт ад'юнктури та докторантури Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

ГНУЧКІСТЬ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ, ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ФАКТОР АДАПТАЦІЇ ДО СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна обстановка у сфері державної безпеки диктує нові вимоги до управління кадрами, здатність яких активувати позитивні зміни необхідна для забезпечення надійної обороноздатності. Питання це стає все більш актуальним в умовах прискорення технологічного прогресу як у тактиці ведення бойових дій, так і в других формах протидії ворогу. Адже ефективність реагування на повзучий розвиток російського вторгнення значною мірою залежить від здатності оборонних систем швидко адаптуватися до змін. Проте недостатня гнучкість кадрової політики в критичних сферах, виступає суттєвим бар'єром на шляху до ефективного функціонування державних структур.

Традиційні методи набору персоналу не в повній мірі відповідають сучасним вимогам, адже процеси конкурсного відбору, перевірки та затвердження, можуть затягуватися на тривалий час, знижуючи показник оперативності. Особливо зараз, у період постійного загострення ситуації на фронті, затримки у наборі спеціалістів можуть призводити до дефіциту фахівців на тактичному та оперативному рівнях. Це, у свою чергу, посилює ризики для національної безпеки і створює додаткові навантаження на діючий персонал, який змушений виконувати нові завдання без належної підготовки. Необхідно також враховувати, що сучасні стратегічні виклики вимагають підготовки та залучення вузькопрофільних фахівців у сферах державних органів спеціального призначення та військових формувань із правоохоронними функціями. Таких професіоналів, як правило, бракує у традиційній кадровій базі, і процес їх

залучення ззовні часто є забюрократизованим, не відповідним потребам та корупційно небезпечним.

Система перепідготовки кадрів досить часто побудована на застарілих підходах, які не враховують необхідність у швидкому опануванні нових знань та умінь. Наприклад, сучасні виклики, пов'язані з використанням безпілотників чи методів ведення електронної розвідки, вимагають постійної адаптації навчальних програм. Однак, відсутність спеціалізованих короткотермінових системних курсів ускладнює підготовку кадрів до виконання нових завдань.

До того ж, існує проблема недостатньої інтеграції сучасних технологій у процес перепідготовки. Використання традиційних лекційних занять категорично не дозволяє ефективно підготувати в короткий термін персонал до виконання завдань у швидкозмінній обстановці. Особливо це актуально у напрямках вивчення безпілотних систем, радіо–електронної розвідки та радіо–електронної безпеки, де потрібні не тільки теоретичні знання, але й практичні навички, які можна здобути тільки через практичні тренінги.

Вирішувати наведені проблеми необхідно впровадженням нових механізмів, які дозволять суттєво скорочувати час на залучення фахівців: автоматизацією процесів перевірки, скороченням бюрократичних процедур і залученням менторів безпосередньо з галузей, пов'язаних з напрямом підготовки. Крім того, при офіційному забезпеченні нормативних гарантій та соціальній підтримці, можливе створення кадрового резерву, готового до мобілізації на необхідний період. Одним із перспективних підходів є використання контрактних механізмів для залучення фахівців на короткостроковій основі. Це дозволить оперативно залучити необхідних експертів для вирішення специфічних завдань без тривалого процесу працевлаштування. Такий підхід вже використовується у багатьох країнах НАТО і демонструє високу ефективність у кризових ситуаціях.

Для реалізації вказаних напрямків, необхідне створення системи спеціалізованих центрів, що будуть відповідати за координацію навчальних програм, моніторинг ефективності перепідготовки та аналіз потреб у нових фахівцях. Такі центри можуть виступати як платформи для обміну інформацією між різними структурами державних органів спеціального призначення та військових формувань із правоохоронними функціями і сприяти ефективному використанню ресурсів. До того ж, розвиток системи стимулювання особового складу, допоможе утримувати висококваліфікованих фахівців у системі державної безпеки і забезпечувати їхню мотивацію до професійного розвитку.

Інтеграція модульного підходу до спеціалізованої підготовки також дозволяє суттєво підвищити гнучкість системи, як, для прикладу, це організовано у Центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації Національна академія Національної гвардії України. Там створюються, викладаються та корегуються спеціалізовані модулі, адаптовані до конкретних завдань – процесу планування бою, процесу прийняття військового рішення тощо, дозволяючи забезпечити швидку актуальну підготовку слухачів саме в гнучких умовах.

Гнучкість кадрової політики є тим елементом, який визначає здатність державних органів ефективно та своєчасно реагувати на сучасні виклики.

Прискорення процедур набору, адаптація програм перепідготовки та впровадження сучасних освітніх технологій дозволять підвищити ефективність системи державної безпеки на необхідний рівень. Особливу увагу слід приділяти розробці спеціалізованих центрів координації та підготовки, що сприятиме ефективному обміну досвідом і ресурсами. Розвиток стимулюючих механізмів для кадрів допоможе утримати висококваліфікованих фахівців і підвищити їхню мотивацію. У підсумку, сучасна кадрова політика має стати невід'ємною складовою стратегії національної безпеки, орієнтованої на стійкість і технологічний розвиток.

УДК 343.9

Луценко Б.Г., доктор філософії, заступник начальника оперативного факультету по роботі з особовим складом, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), полковник.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР, ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН І ЇХ КРИМІНОГЕННИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Інформація завжди була, є і буде складовою життя кожної людини. За допомогою органів чуття, людина від народження отримує інформацію про навколишній світ. Цей процес є безперервним, адже мінливість всесвіту спонукає нас до опановування все нової і нової інформації.

Одним із джерел надходження інформації є засоби масової інформації (ЗМІ) в усій їх різноманітності (телебачення, радіо, кіно, різного роду носії, друковані ЗМІ, Інтернет та інші інформаційні ресурси). За здатність ЗМІ впливати на умонастрої в суспільстві, їх називають «четвертою владою». У той же час, якість впливу на суспільну свідомість залежить, у першу чергу від власника того чи іншого ЗМІ, а також від спонсора/замовника конкретної інформації. Так, наприклад, виступаючи на Всесвітньому соціальному форумі в Порту-Алегрі, Бразилія, в 2003 році Ігнасіо Рамоне, журналіст і професор університету, заявив, що, оскільки звичайні засоби масової інформації перебувають у володінні транснаціональних компаній, вони перетворилися на ворога: ЗМІ дозволяють експлуатувати і пригнічувати людей, а не захищати їх [6].

Комерціалізація і швидкий розвиток інформаційних технологій і телекомунікацій перетворили інформацію на «один з найбільш дорогоцінних активів і базу нової глобальної інформаційної економіки. Ті, хто володіють більшим обсягом цих активів разом із відповідною інфраструктурою, мають величезні економічні важелі, які можуть бути перетворені в політичний, а також дипломатичний вплив» [3], а в контексті «гібридної війни», інформацію використовують у якості зброї.

Як справедливо зауважує М. А. Дмитренко: «Характер та особливості ведення російсько-української війни свідчать, що її метою є зміна

самоідентифікації населення і перетворення східного регіону нашої держави на «сіру зону», яка залишить рф важелі свого впливу через постійну загрозу поширення нестабільності на всю Україну. Це війна не за території, а за світогляд, думки і душі людей. А оскільки контроль над інформаційною інфраструктурою дає підстави для формування суспільної думки, яка завжди спочатку виявляється в певних переконаннях, а вже потім у конкретних діях, то в умовах конкурентної боротьби контроль над інформаційною сферою перетворюється на один із основних ресурсів влади» [2, с. 40–41].

Проте, вплив інформації на суспільну свідомість відбувається нерівномірно і неоднаково, на що впливає багато факторів. Одним із таких факторів є психоемоційний стан людини, яким охоплюються психологічні і фізіологічні зміни в організмі, що впливають на його загальний функціональний стан. В умовах збройного конфлікту переважна більшість людей, як військових так і цивільних, знаходиться у пролонгованій травматичній ситуації, яка сприймається як загрозна для життя і здоров'я (фізичного та психічного) людини та/або її близьких і рідних. Подібного роду травматичні ситуації призводять до таких психічних наслідків як дистрес («шкідливий» стрес) або психічних травм. Зазначені наслідки вичерпують захисні сили організму та зменшують механізми адаптації, як наслідок мають негативний вплив на життя людини в цілому та її світосприйняття, особливо це стосується психічних травм.

Перебування психіки людини у такому стані, особливо тривалий час, свідчить про нездатність або обмеженість людини критично сприймати навколишній світ і себе в ньому. У той же час, життя навколо триває і реальність українського суспільства продовжується в умовах збройного конфлікту, де інформацію використовують як спосіб впливу на свідомість, підсвідомість і поведінку людей.

У контексті впливу інформації на думки і поведінку людей варто погодитися з М. Л. Пахніним, який досліджує роль ЗМІ у процесах кримінологічної детермінації злочинності і визначає криміногенний вплив ЗМІ як «негативний інформаційно–психологічний вплив на свідомість людини або групи людей, що полягає у взаємодії ЗМІ з локальною або масовою аудиторією, тобто у поширенні мас–медіа деструктивної інформації стосовно об'єкта впливу, що призводить до викривлення свідомості людини або групи людей щодо сприйняття навколишньої об'єктивної дійсності та формує у них рішучість вдаватись до різних видів девіантних практик як обґрунтованого та справедливо обраного вибору варіанту поведінки, результатом яких є настання різноманітних за своїм змістом негативних правових наслідків» [4, с. 148].

Зважаючи на це, вважаємо за потрібне зазначити, що інформаційна психотравма (або медійна інтоксикація), обумовлює такі типи (форми) девіантної поведінки:

- 1) адиктивну поведінку індивіда або групи осіб; ця форма девіації виражається в таких негативних діях, як пристрасть до спиртних напоїв, наркотиків, тютюну, потяг до азартних та комп'ютерних ігор, проституція тощо;
- 2) суїцидальну поведінку індивіда або групи людей;

3) деліквентну поведінку індивіда або групи осіб, яка виявляється на таких трьох рівнях:

а) низький рівень, представлений вчиненням дрібних правопорушень, які не тягнуть покарання як змістовної ознаки кримінальної відповідальності, наприклад дрібне хуліганство, лайка в громадських місцях, публічне розпивання алкоголю, саботаж окремих реформ або заходів превентивного характеру, підтримання дискредитації правоохоронних органів та судової системи, сприяння «кримінальній зараженості» неповнолітніх тощо;

б) середній рівень – прояви дисциплінарних порушень трудового законодавства (поява в робочий час у стані алкогольного сп'яніння);

в) тяжкий рівень – суспільно небезпечні дії, які порушують законодавство і тягнуть настання кримінальної відповідальності [1, С. 78, 80–81].

Принагідно зауважити, що сучасний інформаційний простір, особливо Інтернет та різні види месенджерів, відеохостингів, переповнений «мовою ненависті», яку Комітет міністрів Ради Європи № 97(20) пропонує розуміти як: всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів». У цьому сенсі поняття «мова ненависті» поширюється на всі висловлювання, які спрямовані проти якоїсь однієї особи або якоїсь визначеної групи осіб [5]. На нашу думку «мова ненависті» це не тільки те, що вербально артикулюється, до неї також можна віднести зображення, відео, фото та інші форми онлайн-активності.

Резюмуючи, варто наголосити, що збройний конфлікт «утримує» психіку людей у стресовому стані, перебування в якому зменшує стресостійкість до нових викликів і ускладнює адаптацію до мирного життя. Разом із цим, інформація, яка надходить із ЗМІ, породжує у людей певні почуття, враження, умовиводи, рефлексії, настрої, на підставі яких у людей формуються ті чи інші моделі поведінки. Отже, «мова ненависті» що сприймається у стресовому стані може сприяти зростанню агресії, соціальної напруги та навіть провокувати кримінальні правопорушення. У такому стані (хронічний стрес) люди стають більш вразливими до маніпуляцій, радикальних ідей і ворожнечі, що може сприяти поглибленню конфліктів криміногенного характеру в суспільстві.

Таким чином, важливо не лише боротися з наслідками інформаційної агресії, а й формувати культуру критичного мислення, емоційної стійкості та толерантності, що допоможе запобігти деструктивному впливу «мови ненависті» на громадян і суспільство в цілому як в умовах збройного конфлікту, так і у мирний час.

Список використаних джерел:

1. Д'ячкова М. О. Засоби масової інформації як кримінологічний феномен : дис. ... канд. юрид. наук (д-ра філософії) : 12.00.08 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 216 с.

2. Дмитренко М. А. Проблемні питання інформаційної безпеки України. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2017. № 17. С. 236–243.
3. Засоби масової інформації / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/media#1>
4. Пахнін М. Л. Кримінологічний захист засобів масової інформації : монографія. Харків : Факт, 2022. 424 с.
5. Рекомендація N R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам–учасницям з питань «розпалювання ненависті» / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093.
6. Seneviratne K. Global Media «It's Time to Create a Fifth Power»/ Terra Viva Online. URL: <https://web.archive.org/web/20061024213313/http://www.ipsnews.net/fsm2003/27.01.2003/nota26.shtml>

УДК 159.9:351.86

Михайлишин У.Б., д-р. психол. н., професор, завідувач кафедри психології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород).

Стаднік А.В., к. мед. н., доцент, доцент кафедри психології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сьогодні в умовах російсько–української війни в українському суспільстві відбуваються значні соціально–політичні, економічні та духовні зміни, що вимагають звернути увагу на проблему психологічної безпеки суспільства та її важливої складової – сил безпеки і оборони України. [1].

Огляд пріоритетів щодо тлумачення проблем психологічної безпеки в умовах широкомасштабної збройної агресії проти України і перенесення їх з інтересів держави на інтереси самої людини потребує уточнення самого поняття психологічної безпеки військовослужбовців сил безпеки і оборони України. Сьогодні українські науковці тлумачать психологічну безпеку військовослужбовців як динамічне, інтегральне та комплексне явище, відчуття, стану захищеності від внутрішніх та зовнішніх небезпек, що дає можливість успішно долати зовнішні і внутрішні загрози та забезпечує надійне і ефективне функціонування всіх структурних компонентів їх психіки під час виконання завдань за призначенням. При цьому психологічна безпека військовослужбовців розглядається у рамках національної безпеки держави, яка є важливою складовою практично усіх видів національної безпеки (соціальна, воєнна, інформаційна, політична, економічна, медична, правова, демографічна тощо) [2].

У законодавстві України визначено, що національна безпека обумовлена ступенем захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства,

держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [3]. Однак там не представлено поняття психологічної безпеки як її важливої складової. Але потреба в цьому існує, оскільки безпека – це основна соціальна потреба людини, що сформувалася в суспільстві. Саме потребу в безпеці видатний американський психолог, засновник гуманістичної психології А. Маслоу розглядав як основний фактор, що мобілізує ресурси біологічного і соціального організму в надзвичайних обставинах, таких як війни, стихійні лиха, пандемії та інші екстремальні ситуації. Психологічну безпеку він пояснював як почуття довіри, свободи та захищеності, які відокремлюють від тривоги та страху, а особливо, від почуття задоволення потреб особи сьогодні та у майбутньому. Крім того А. Маслоу наголошував, що потреби в безпеці можуть стати актуальними щоразу, коли в суспільстві виникає реальна погроза закону, порядку та державній владі [4].

За нашою думкою, психологічна безпека є складовою соціальної безпеки, яка у взаємодії з політичною, економічною, інформаційною та іншими складовими впливає на середовище існування людини, на її якість життя, робить суспільство стійким, здатним до розвитку, гарантує мінімальний ризик для життя, підтримку фізичного та психічного здоров'я людей. Соціальну безпеку слід визначати як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, побудовану на взаєминах соціальної системи і навколишнього середовища з метою запобігання негативним впливам соціальних ризиків та зниження рівня небезпек, а також убезпечення від загроз соціального характеру людини, держави, суспільства та їх соціальних інтересів, цінностей і потреб

Довготривала невирішеність соціальних проблем значної частини українського суспільства під час війни виступає в якості одного з основних чинників виникнення та розвитку низки небезпек у військовому сегменті національної безпеки. Йдеться, зокрема, про недофінансування особового складу сил безпеки та оборони України, що вкрай негативно впливає на виконання завдань за призначенням (внаслідок завершення ресурсу експлуатації технічних систем, бойової техніки та зброї, зростання людських втрат під час виконання службово-бойових завдань), а також на їх соціальний та морально-психологічний стан (недостатня соціальна захищеність родин, неякісні соціально-побутові умови, ненормований час при виконанні службово-бойових завдань при невисокому рівні оплати, невизначені перспективи служби). Як наслідок – психологічні порушення та розлади (зловживання психоактивними речовинами, лудоманія тощо), іноді – самовільне залишення військової частини. В цих умовах важливим фактором зміцнення психологічної безпеки особового складу повинен стати пошук нових підходів соціальної роботи в структурі сил безпеки та оборони України як на рівні держави, так і окремого підрозділу. Одним із перспективних напрямів, на нашу думку, є формування відповідної політичної культури, яка забезпечує не лише виконання службово-бойового

завдання, але й підкреслює його важливість для національної безпеки держави шляхом обізнаності у політичних подіях, які відбуваються. У військовому середовищі політична культура повинна базуватися на визначених теоретико–методологічних засадах, бути прогностичною та випереджальною, формувати ціннісні й соціальні орієнтації та корпоративні військово–професійні цінності військовослужбовців сил безпеки і оборони України.

Отже, психологічна безпека є складовою соціальної та, відповідно, національної безпеки України. Вона повинна бути пріоритетним напрямом забезпечення спроможності військовослужбовців зберігати адекватний психічний стан та професійно значущу поведінку під час виконання завдань за призначенням. Воєнна організація держави, що включає всі силові структури України, є одним з важливіших інструментів забезпечення національної безпеки, може і повинна сама будувати свою власну локальну систему безпеки, у тому числі психологічну, ґрунтуючись на принципах та положеннях загальної теорії національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Ващенко І.В., Стаднік А.В., Полтавський Е.М. Передумови збройної агресії Російської Федерації проти України: від гібридного протистояння до широкомасштабного збройного вторгнення // Честь і закон. – 2023. № 4 (87).– С.61–66. <https://doi.org/10.33405/2078–7480/2023/4/87/295130>
2. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка. – Х.: вид-во НУЦЗУ, 2017. – 777 с.
3. Maslow, A. H. (1954). Motivation and Personality. New York, NY: Harper & Row Publishers.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469–VIII. ст. 1; ст.31. (Зі змінами і доповненнями, внесеними законами України). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469–19#Text>

УДК: 343.85

Міршук О.Є., кандидат педагогічних наук, доцент, заступник начальника гуманітарного факультету НАНГУ по роботі з особовим складом (м. Харків), полковник.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ, ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах дії воєнного стану в Україні введеного з початком повномасштабного вторгнення рф, виникла ціла низка правопорушень серед яких і самовільне залишення військової частини (далі СЗЧ). До даної

правопорушної поведінки вдаються буквально всі категорії військовослужбовців, що проходять службу, як за контрактом так і по мобілізації. Основна різниця між військовослужбовцями за контрактом та мобілізованими полягає в тому, що військовослужбовці за контрактом це особи, які добровільно підписали контракт із ЗСУ чи іншими військовими формуваннями, проходять службу на професійній основі, отримують стабільне грошове забезпечення та соціальні гарантії, в той час, як мобілізовані військовослужбовці це громадяни, призвані до армії в рамках мобілізації у період війни. Вони не підписували контракт добровільно, а були залучені згідно із законом, але мають ті ж права та обов'язки, що й контрактники. Контрактники служать за власним вибором і зазвичай мають кращу підготовку, тоді як мобілізовані проходять короткострокове навчання перед відправкою в зону бойових дій.

Згуртованість військовослужбовців за контрактом та мобілізованих може суттєво відрізнятися. Контрактники зазвичай служать разом протягом тривалого часу, проходять спільну підготовку, мають стабільну командну взаємодію та досвід спільних завдань. Це сприяє високому рівню довіри, злагодженості та бойового братерства. Мобілізовані ж часто потрапляють до підрозділів з різним рівнем підготовки та досвіду. Вони можуть не мати спільної історії взаємодії, що ускладнює формування згуртованості, особливо на початкових етапах. Проте під час бойових дій та спільних випробувань у складних умовах ця згуртованість може швидко зростати. Загалом, контрактні підрозділи зазвичай мають більш згуртовані та скоординовані колективи, тоді як мобілізовані проходять етап адаптації та командоутворення вже в процесі виконання завдань.

Рівень розуміння відповідальності за СЗЧ у контрактників часто вищий, ніж у мобілізованих, так як контрактники підписують договір, у якому зобов'язуються дотримуватися військової дисципліни. За СЗЧ їм загрожує кримінальна відповідальність відповідно до законодавства, мобілізовані також підпадають під військові закони, але в деяких випадках суди можуть враховувати фактор примусовості служби при винесенні вироку.

Контрактники свідомо вибрали військову службу та розуміють свою відповідальність, вони проходили бойову підготовку та професійно–психологічну підготовку, мобілізовані ж можуть бути менш психологічно готові до армійських реалій, що іноді може призводити до випадків СЗЧ через страх перед невідомим або стрес.

До контрактників вимоги вищі, адже вони професійні військові. За порушення дисципліни до них можуть застосовуватися жорсткіші заходи. Мобілізованим можуть давати більше можливостей для адаптації, але в умовах війни відповідальність за СЗЧ для всіх є суворою.

Отже, хоча юридична відповідальність за СЗЧ у контрактників і мобілізованих однакова, практично до контрактників вона може застосовуватися суворіше через їхній статус професійних військових.

Варто розглянути і рівень особистої відповідальності перед побратимами за СЗЧ, який у контрактників, як правило, вищий, ніж у мобілізованих. У військовослужбовців за контрактом, утворився стійкий соціальний зв'язок через

тривалий час служби, вони проходили спільні навчання та бойові операції, що сформували в підрозділі глибоку довіру та бойове братерство. Вони усвідомлюють, що їхній вихід із ладу ставить під загрозу життя товаришів, тому почуття відповідальності перед побратимами у них розвинене сильніше.

Контрактники свідомо обрали службу та розуміють її ризики, що підвищує особисту відповідальність, в той момент, коли мобілізовані ж можуть бути менш психологічно готові до армійських реалій, а отже, почуття відповідальності перед іншими у них може формуватися поступово.

У контрактних підрозділах зазвичай сильніший командний дух, адже вони проходять тривале злагодження. Дезертирство чи СЗЧ у таких підрозділах сприймається як зрада побратимів. Мобілізовані потрапляють у нові колективи, часто без попереднього зв'язку один з одним. Тому на перших етапах особиста відповідальність перед побратимами може бути менш вираженою.

Хоча відповідальність за СЗЧ для всіх однакова, контрактники зазвичай відчують її глибше через міцніші бойові зв'язки, свідомий вибір служби та дисципліну. У мобілізованих це почуття може формуватися досить тривалий час, після інтеграції у військовий колектив та під час виконання бойових завдань.

Для швидкої інтеграції мобілізованих у військовий колектив командирам слід створювати атмосферу довіри та бойового братерства через знайомство, наставництво та спільні завдання. Важливо мотивувати особовий склад, пояснюючи місію підрозділу, демонструючи особистий приклад дисципліни та своєчасно заохочуючи ініціативу. Прискорене бойове злагодження має включати інтенсивну підготовку, реалістичні тренування та спільні навчання з досвідченими військовими. Значну роль відіграє психологічна підтримка через роботу фахівців, взаємодопомогу побратимів і контроль морального стану. Також необхідно забезпечити відкритий діалог, вчасно реагувати на труднощі мобілізованих та залучати до цього їхні родини, що сприятиме швидшій адаптації та ефективному виконанню бойових завдань.

УДК 159.9:355/359.08

Мусевич Р.Ю., старший викладач кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету Національна академія Національної гвардії України, (м. Харків), підполковник.

РЕАДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Сучасні збройні конфлікти та військові операції залишають значний відбиток не лише на фізичному та психологічному стані військовослужбовців, а й на їхніх сімейних відносинах. Процес реадaptaції після повернення до цивільного життя є складним і супроводжується численними викликами, зокрема підвищеним рівнем стресу, соціальною ізоляцією, психологічними розладами та труднощами в комунікації з рідними. Однією з найбільш вразливих

сфер у цьому процесі є саме сімейні стосунки, які можуть піддаватися значним випробуванням, що, у свою чергу, призводить до конфліктів, напруженості та навіть руйнування родинних зв'язків.

Важливість створення та впровадження ефективної системи реадaptaції військовослужбовців зумовлена необхідністю мінімізації негативних наслідків бойового досвіду та сприяння їхньому гармонійному поверненню до мирного життя. Врахування психологічних, соціальних і сімейних аспектів дозволить розробити комплексні підходи, які допоможуть забезпечити як особистісне відновлення військових, так і стабільність їхніх сімейних відносин.

У даній роботі розглядається вплив реадaptaційних заходів на подолання сімейних конфліктів, аналізуються ключові чинники, що впливають на адаптацію військовослужбовців, та пропонуються можливі напрями вдосконалення реадaptaційних програм у контексті підтримки сімей військових.

Бойові дії та перебування у зоні конфлікту викликають значні зміни у психіці військовослужбовців. Наслідками можуть бути посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, підвищений рівень агресії, соціальна ізоляція. Це ускладнює їхню адаптацію в мирному житті та впливає на взаємини у родині. До найбільш поширених факторів сімейних конфліктів після повернення з війни належать емоційна дистанційність, непорозуміння між подружжям, фінансові труднощі, зміни у ролях всередині сім'ї. Часто військовослужбовці стикаються з нерозумінням з боку рідних, що може призводити до конфліктів і навіть розлучень.

В Україні проблема реадaptaції військових стає дедалі актуальнішою у зв'язку з тривалими бойовими діями. Існуючі програми реадaptaції, на жаль, ще не достатньо розвинуті, і військовослужбовці часто залишаються без належної підтримки. Недостатнє фінансування, відсутність комплексного підходу, нестача спеціалістів у сфері психосоціальної реабілітації та низька обізнаність родин військовослужбовців про можливості допомоги – усе це створює серйозні перешкоди для ефективного повернення військових до мирного життя. Наслідками таких недоліків є підвищена напруженість у родинах, зростання кількості розлучень, проблеми з соціалізацією та навіть ризик суїцидальних думок серед ветеранів.

Закордонний досвід показує, що успішні програми реадaptaції повинні бути комплексними та включати не лише психологічну допомогу, а й соціальну підтримку. Наприклад, у США функціонують масштабні програми для ветеранів, що охоплюють психологічну реабілітацію, медичне обслуговування, сприяння працевлаштуванню, навчання та підтримку сімей. Аналогічно, у Великобританії впроваджено програми з акцентом на сімейну терапію та адаптацію до цивільного життя через спеціальні соціальні проекти. У Канаді працюють державні та неурядові ініціативи, спрямовані на створення реабілітаційних центрів, де військові можуть отримати як психологічну допомогу, так і практичну підтримку у сфері працевлаштування та соціальної інтеграції.

Для України доцільним є впровадження системи багаторівневої підтримки, що включатиме як державні, так і громадські ініціативи. Необхідно створити мережу центрів реадаптації, що пропонуватимуть не лише медичну та психологічну допомогу, а й програми професійної адаптації та підтримки сімей військових. Важливо активізувати навчальні програми для сімей, щоб вони могли краще розуміти особливості стану військових після повернення з війни та надавати їм необхідну емоційну підтримку. Також варто удосконалити національну програму соціальної реінтеграції ветеранів, що допоможе уникнути маргіналізації та ізоляції колишніх військовослужбовців у суспільстві. Крім того, співпраця з міжнародними партнерами дозволить перейняти найкращі світові практики та адаптувати їх до українських реалій.

Отже, успішна реадаптація військовослужбовців після повернення з війни є важливим завданням як для держави, так і для суспільства загалом. Вирішення цієї проблеми сприятиме не лише зміцненню родинних відносин, а й загальному соціальному благополуччю, що є критично важливим у нинішніх умовах тривалої війни та необхідності відновлення країни.

УДК: [364+355] (477)

Обіход М.М., кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри воєнної історії, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів).

ПОНЯТІЙНО–КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Важливе значення при розробці нормативно–правового забезпечення та розвитку вітчизняного законодавства в сфері соціального захисту військовослужбовців має вибір ключового понятійно–категоріального апарату.

В Україні вже відбулось декілька етапів формування та вдосконалення законодавства згаданої сфери, а саме:

– перший етап (1991 – 1996 рр.) – формування основ нормативно–правової бази щодо соціального захисту військовослужбовців. У цей період приймалися закони, що заклали підвалини соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Одним із основних є Закон України від 20 грудня 1991 року «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Конституція України, що гарантувала соціальний захист військовослужбовців;

– другий етап (1997 – 2000 рр.) – подальший розвиток вітчизняного законодавства шляхом внесення змін до Законів України та прийняття постанов Кабінету Міністрів України щодо покращення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей. Зокрема, була надана знижка у розмірі 50% на оплату за комунальні послуги для військовослужбовців та їх сімей,

вводилися надбавки за кваліфікацію, доплати за науковий ступінь і вчене звання тощо. Однак, починаючи з 2000 року були відмінені або призупинені деякі пільги (видача продовольчих пайків, безкоштовний проїзд до місця проведення відпустки військовослужбовцю та членам сім'ї, зменшений розмір вихідної допомоги військовослужбовцям при звільненні в запас чи у відставку);

– третій етап (2001 – поч. 2021 рр.) – завершення формування нормативно-правової бази системи соціального захисту військовослужбовців. Для покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей було прийнято ряд законодавчих актів, але переважна більшість з них не мала практичної реалізації через обмежене фінансування ЗСУ та подальші події пов'язані з повномасштабною агресією РФ в лютому 2022 року.

Таким чином, за допомогою порівняльно-правового методу ми можемо з'ясувати, яким правовим механізмам надавалась перевага, відомчим правовим актам над загальними чи правові норми, які часто не відображали тогочасний стан суспільних відносин, не деталізували механізмів їх реалізації.

За допомогою методу категоріального аналізу можна визначити зміст таких понять як: «соціальний захист», «соціальне забезпечення» та «державна політика», які оформлювалися, конкретизувалися, змістовно розширювалися або уточнювалися в процесі формування та вдосконалення законодавчої бази. Ці поняття сьогодні вживаються в публічному управлінні, політології, праві, історії та набули певних змістовних змін у сучасному трактуванні. Для розкриття зазначених понять слід використовувати, як вітчизняні так і зарубіжні науково-довідкові видання та законодавство України.

Наприклад, на думку І. Коропатніка, С. Пасіки, С. Ненька (Пасіка, 2011, Ненько, Коропатнік, 2011) в Україні сформувалося два рівні соціального захисту, які співіснували у суспільстві. До першого вони відносили мінімальну заробітну плату, пенсійне забезпечення, медичне обслуговування, державне соціальне страхування обов'язкове для всіх громадян та інше. Науковці такий захист розглядали як гарантований державою мінімальний рівень життя, тобто мінімум у харчуванні, одязі, житлі тощо.

До другого рівня вони відносили соціальне забезпечення для громадян, яке держава забезпечувала будь-якій особі чи категорії громадян за їх внесок у трудову діяльність, у різних галузях науки, техніки, що з боку держави винагороджується. До нього відносяться і військовослужбовці.

На думку С. Пасіки соціальне забезпечення військовослужбовців слід розглядати як економічну і правову категорію. Воно є засобом перерозподілу доходів і подолання соціальної нерівності, зокрема, за допомогою соціального забезпечення, коли частина національного доходу спрямована на потреби вразливих груп населення. Важливу роль у соціальному забезпеченні відіграє державний апарат, який адміністративно-правовими методами регулює

перерозподіл матеріальних благ в залежності від інтересів та можливостей держави (Пасіка, 2011).

Правознавець С. Пасіка дав таке визначення: «Соціальне забезпечення – діяльність держави (в особі органів державної влади), яка спрямована на виконання соціально-захисної функції держави, здійснення заходів щодо підвищення рівня соціальних гарантій та компенсацій, тому числі і військовослужбовцям» (Пасіка, 2011).

На нашу думку соціальна робота та соціальне забезпечення військовослужбовців це система суспільно-економічних заходів з боку держави, що спрямовані на соціальне супроводження, надання соціальних послуг, а також і матеріальне забезпечення громадян, що проходять військову службу, або звільнених з військової служби в запас чи відставку, для забезпечення їм нормальних умов життя. Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей являє собою комплекс організаційно-правових, соціальних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах.

Загалом термін «соціальний захист» виник у 90-х роках ХХ століття, однак як явище, воно сформувалося досить давно. Поняття «соціальний захист» сьогодні включає в себе сутність вживаного ще в радянській науці терміну «соціальне забезпечення».

Як зазначав Л. Цюкало: «...з прийняттям Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (20 грудня 1991 року – авт.) поняття «соціальне забезпечення» було замінено на «соціальний захист», оскільки до цього часу до військовослужбовців застосовувався термін «соціальне забезпечення» (Цюкало, 2017).

На думку дослідниці Н. Болотіної, система соціального захисту – це система юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів і заходів, спрямованих на убезпечення населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків (Болотіна, 2014). Правознавець М. Бульдак зазначав, що одним із пріоритетних завдань державної політики слід вважати створення системи соціального захисту населення, в тому числі військовослужбовців (Бульдак, 2011).

Отже, проведений короткий огляд ключового понятійно-категоріального апарату щодо соціального захисту військовослужбовців ЗСУ протягом останніх 30-ти років незалежності України, дозволяє зробити висновок про актуальність даної теми, необхідність та можливість її всебічного вивчення в контексті в тому числі і історичної військової науки користуючись існуючою джерельною базою та із застосуванням сучасних методологічних підходів.

УДК 355.233:358.43

Невзоров Р.В., кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри тактики авіації, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків), полковник.

Онипченко П.М., кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків).

Громико О.В., кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри тактики авіації, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків).

ДОТРИМАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛЬОТЧИКІВ СТАНДАРТАМ НАТО ЩОДО БОЙОВИХ ПОЛЬОТІВ

На сьогоднішній день в країнах НАТО сформувалась і використовується концепція пріоритетної ролі авіації в сучасних військових конфліктах. Вважається, що військова міць сьогодні забезпечується не кількісним складом збройних сил, їх наземним оснащенням і сухопутним маневруванням, а якісними характеристиками повітряних сил, можливостями зв'язку, технологіями маскування від електронних засобів виявлення та високою мобільністю. Таке бачення підходів, що покликані стандартизувати й оптимізувати фахову підготовку військових льотчиків при досягненні її максимальної ефективності знайшло документальний прояв у стандартах НАТО.

Зазначене поняття є продуктом процесів глобалізації ХХІ ст. у військово-технічній сфері, а також у військовій науці та менеджменті, орієнтованих на провідні світові досягнення науки і техніки. Необхідність уніфікації підходів в розбудові й управлінні армій країн-членів НАТО для досягнення оптимальної взаємосумісності, максимальної технологічності, високої маневреності й ефективності об'єктивно спонукали керівництво цієї організації до їх стандартизації. Вихідні джерела з порушеного питання, Директива із питань розробки, супроводження й управління документами НАТО зі стандартизації (ААР-03 (к)), офіційний веб-сайт Офісу стандартизації НАТО та Довідник НАТО 2001 р., виокремлюють чотири види документів Північноатлантичного Альянсу зі стандартизації, які становлять нормативну базу стандартів.

1. Угоди зі стандартизації (Standardization Agreement, скор. – Stanag) – документи, що регламентують адміністративні, технічні і оперативні питання збройних сил країн Альянсу і країн-партнерів з метою досягнення взаємосумісності та закріплюють згоду держав-членів щодо обов'язкового запровадження стандарту НАТО (повністю, частково, без або із застереженнями).

2. Рекомендації зі стандартизації (Standardization Recommendation, скор. – Stanrec) – рекомендаційні (необов'язкові) документи, що використовується тільки в матеріальній сфері й є рекомендаціями з використання стандартів кращої практики країн-членів. Вони не стосуються цілей взаємосумісності та застосовуються виключно на добровільній основі.

3. Стандарти НАТО (Allied та Multinational Publications, скор. – AP та MP) – документи, які безпосередньо встановлюють сам стандарт і які призначені для безпосереднього застосування органами військового управління країн–учасниць НАТО, конкретними організаціями та підрозділами.

Також, фахівці Альянсу виділяють сфери і області, в межах яких на сьогодні функціонують стандарти НАТО:

1) оперативна сфера – воєнна політика; безпека та стратегічне планування; оперативна робота штабів; застосування ВМС; ПС; ССО; інформаційні та психологічні операції; логістика; військовий зв'язок та інформаційні системи; медичне забезпечення; радіаційний / хімічний / бактеріологічний (РХБ) захист; топогеодезичне і навігаційне забезпечення; гідрометеорологічне забезпечення; інженерне забезпечення; військова поліція; цивільно–військове співробітництво; екологічна безпека;

2) матеріальна сфера – розроблення, поставлення на виробництво та прийняття на озброєння зразків озброєння, військової і спеціальної техніки; вимоги до обладнання, озброєння, військової і спеціальної техніки; оцінювання та випробування озброєння, військової та спеціальної техніки; ракети і боєприпаси; ремонт озброєння та військової техніки; метрологічне забезпечення; речове забезпечення; вимоги до паливо–мастильних матеріалів;

3) адміністративна сфера – стратегічні комунікації; військова освіта; гендерні перспективи; стандартизація; кодифікація; фінансове забезпечення.

4) інші документи, які пов'язані із стандартами (Standardization Related Documents, скор. – SRD) – настанови з впровадження, каталоги, довідники, керівництва користувачів, навчальні та тренувальні матеріали.

Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що термін “стандарт НАТО” за змістом має два значення: широке – як сукупна назва всіх документів із стандартизації НАТО та вузьке – як кращий, еталонний зразок, що визнаний таким в офіційно закріпленій спосіб і поширений серед країн–членів НАТО для обов'язкового використання.

Тому, в другому значенні й слід розуміти стандарти НАТО стосовно їх запровадження на національному рівні держав–членів і країн–партнерів (включаючи Україну). Саме в такому сенсі їх тлумачать вітчизняні військові експерти.

Станом на початок 2022 р., за даними бази даних стандартів НАТО (NATO Standardisation Documents Database, скор. – NSDD), функціонує понад 2 тис. власне стандартів (AP і MP) та 1,2 тис. угод і рекомендацій (Stanag і Stanrec), які кожні три роки переглядаються.

В процесі аналізу стандартів НАТО нами були визначені відкриті стандарти з планування та виконання бойових польотів (завдань) як основи для досягнення сумісності фахової підготовки майбутніх льотчиків в Україні й країнах–членах НАТО

Слід зазначити і деякі, на наш погляд, найбільш суттєві підходи до освітнього процесу стандартів НАТО.

1. Здійснення єдиного системного програмування освітнього процесу (середовища).

2. Максимальне наближення фахової підготовки до реального середовища як загальний освітній фон та до реальних тактичних ситуацій як операційний фон.

3. Широке застосування в освітньому процесі можливостей сучасних тренажних систем.

УДК 159.98

Одинцова О. І., старший викладач кафедри військового лідерства Військової академії (м. Одеса), підполковник.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ БОЙОВИХ ДІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.

Перебіг війни має не лише фізичні, а й глибокі психологічні негативні наслідки для військовослужбовців. Пережиті бойові дії, втрата побратимів, постійний стрес та високий рівень відповідальності можуть спричинити серйозні психоемоційні розлади, зокрема посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривожні стани та проблеми з адаптацією до мирного життя.

Російсько-українська війна характеризується високою інтенсивністю бойових дій, використанням технологій, що постійно модернізуються, та часто розмитими, нестабільними лініями фронту. Це все створює постійну напругу для учасників бойових дій та, як результат, призводить до збільшення кількості випадків психологічних проблем серед військових.

У сучасних арміях світу психологічна реабілітація є невід'ємною частиною підтримки військових. Досвід країн НАТО, США, Ізраїлю та інших держав демонструє ефективні моделі реабілітації, що включають комплексний підхід – від кризової інтервенції та лікування до соціальної адаптації.

Важливий виклик для нашої країни – необхідність швидкої адаптації методів психологічної допомоги до мінливих умов сьогодення. Крім того, що це питання вимагає розробки нових, більш гнучких та інноваційних методик, військовослужбовці часто стикаються з проблемою стигматизації психологічних проблем у військовому середовищі, що часто заважає Воїнам звертатися за допомогою.

Аналізуючи міжнародний досвід у сфері психологічної реабілітації військовослужбовців, можна виділити основну ключову тенденцію, яка формує сучасний погляд – перехід до комплексного, мультидисциплінарного підходу до реабілітації. Ця тенденція передбачає інтеграцію різних методів лікування, включаючи психотерапію, фізичну реабілітацію, соціальну підтримку та професійну перепідготовку.

Сучасною тенденцією є використання новітніх digital-технологій у процесі реабілітації. Віртуальна та доповнена реальність, мобільні додатки для моніторингу психічного стану – все це стає невід'ємною частиною сучасної програми психологічної допомоги військовослужбовцям. Ці технології

дозволяють забезпечити більш індивідуалізований та доступний підхід до реабілітації.

У сфері подолання бойового стресу та ПТСР можна виділити ряд інноваційних методів, які показують обнадійливі результати. Одним із таких методів є когнітивно-поведінкова терапія з використанням віртуальної реальності (VR–КПТ). Ця техніка дозволяє створити контрольоване середовище для експозиційної терапії, де пацієнти можуть безпечно «проживати» травматичні спогади і поступово долати свої страхи.

Інший перспективний напрямок – це використання методів нейромодуляції, таких як транскраніальна магнітна стимуляція (TMS). Цей метод дозволяє неінвазивно стимулювати кору головного мозку за допомогою коротких магнітних імпульсів. TMS є альтернативним методом лікування цілої низки психічних та неврологічних розладів, зокрема ПТСР, і показує обнадійливі результати в зменшенні симптомів розладу.

Крім того, зростає інтерес до використання психоделічних речовин у терапевтичних цілях. Сьогодні про потенціал психоделічно-асистованої (MDMA-асистованої) терапії багато говорять, особливо в контексті психологічної допомоги людям, які постраждали від війни, зокрема для лікування ПТСР. Вказаний метод перебуває на стадії дослідження, але попередні результати показують їх ефективність у випадках, коли традиційні методи виявляються неефективними.

Також спостерігається збільшення уваги до психопрофілактичних заходів та раннього виявлення психологічних проблем. Впроваджуються програми психологічної підготовки військовослужбовців перед відправленням на виконання місій, а також регулярні скринінги психічного здоров'я під час проходження військової служби, що дозволяє виявити проблеми на ранніх стадіях та запобігти розвитку серйозних психологічних розладів.

В Україні за останні роки було створено ряд спеціалізованих центрів реабілітації, розроблено нові програми підготовки психологів для роботи з військовими, впроваджено сучасні методики діагностики та лікування ПТСР.

Розвиток системи психологічної реабілітації в Україні є однією з необхідних тенденцій, викликаних сьогоденням. Постає питання створення національної мережі спеціалізованих центрів медико-психологічної реабілітації, які будуть оснащені найсучаснішим обладнанням та укомплектованими висококваліфікованими фахівцями. Ці центри можуть стати не лише місцем надання допомоги, але й базою для проведення досліджень та розробки нових методик реабілітації.

Стрімке збільшення потреб вимагає розширення програм підготовки спеціалістів з психологічної реабілітації військовослужбовців. Це включає як підвищення кваліфікації існуючих психологів, як цивільних, так і військових, а також створення спеціалізованих навчальних програм у вищих навчальних закладах.

Третій важливий напрямок – це розвиток системи діагностики та раннього виявлення психологічних проблем у військовослужбовців. Фахівцям варто

опрацювати питання впровадженням регулярних психологічних скринінгів та ефективних програм психоедукації для військовослужбовців.

Лише спільними зусиллями ми здатні створити систему реабілітації, яка підтримує військовослужбовця на всіх етапах його повернення до цивільного життя. Діємо зараз заради майбутнього наших військових!

УДК 355.3

Оселедько В.Г., помічник командира частини з правової роботи – начальник юридичної групи військової частини А 4104 (м. Коломия).

Куртов Д.А., старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).

ВІДСТРОЧКА ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ДОГЛЯДУ ЗА ОСОБОЮ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Україна, як країна, яка знаходиться в умовах воєнного стану, завжди повинна мати максимальну готовність до оборони держави. Слушним механізмом виступає мобілізація, яка дозволяє наповнювати склад Збройних сил України та інші Сили оборони України.

Однак, у деяких випадках особи, які постійно доглядають за особою з інвалідністю, можуть мати право на відстрочку від мобілізації. Тому необхідно розглянути правовий контекст та процедури отримання відстрочки від мобілізації в Україні через постійний догляд за особою з інвалідністю.

Традиційно, вичерпний перелік підстав для відстрочки від мобілізації передбачений статтею 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Крім цього, варто керуватись також нормативно-правовими актами, які регулюють поняття постійного догляду за особою з інвалідністю та процедуру оформлення постійного догляду.

Такими актами є: Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та інші.

Якщо іде мова про звичайних фізичних осіб, то вони можуть здійснювати постійний догляд лише на непрофесійній основі, при цьому проходити навчання їм не потрібно, а також не обов'язково дотримуватись державних стандартів соціальних послуг.

Постійно доглядати вони можуть осіб членів своєї сім'ї, які спільно проживають та є: особами з інвалідністю І групи (крім тих, хто потребує допомоги внаслідок психічного розладу); дітьми з інвалідністю; громадянами похилого віку з когнітивними порушеннями; невиліковно хворими, які через порушення функцій організму не можуть самостійно пересуватися та самообслуговуватися; дітьми, яким не встановлено інвалідність, але які є хворими на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні

захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, дітьми, які отримали тяжку травму, потребують трансплантації органа, потребують паліативної допомоги.

Необхідність здійснення постійного догляду в кожному конкретному випадку визначає уповноважений державою на це суб'єкт. Якщо за їх висновком особа потребує постійного догляду, то в такому випадку можна оформляти соціальну послугу із постійного догляду.

В Україні від 18 травня 2024 року набув чинності новий закон про мобілізацію. У ньому, зокрема передбачена відстрочка для людей, які доглядають за особою, що має інвалідність.

Якщо військовозобов'язаний здійснює постійний догляд за особою з інвалідністю та спільно з ним проживає, а також має усі підтверджуючі документи про це, то він може отримати відстрочку від мобілізації. Така відстрочка через догляд за інвалідом не надається автоматично.

Щоб її отримати, військовозобов'язаний, який здійснює постійний догляд за особою з інвалідністю повинен звернутись до ТЦК та СП, де він перебуває на обліку, із заявою про надання йому відстрочки. До заяви потрібно додати документи, які підтверджують здійснення постійного догляду.

На думку автора, дані зміни у законодавстві України про осіб, зайнятих постійним доглядом, або інші запитання про мобілізацію, прямо впливають на обороноздатність держави.

УДК 159.95+37.013.77] 355.233

Павелко І.І., к.психол.н., старший дослідник, доцент кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса).

Луханін В.В., начальник кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса), полковник.

ВІЙСЬКОВО–ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ВИПЕРЕДЖУЮЧОГО ХАРАКТЕРУ: ПСИХОЛОГО–ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасний етап розвитку Збройних Сил України та необхідність забезпечення їх вмотивованим, професійним і освіченим особовим складом потребують суттєвих змін у сфері військової освіти. Аналіз керівних документів Міністерства оборони України зокрема, «Політики Міністерства оборони України у сфері військової освіти» від 15.12.2021 року свідчить, що місія Міністерства оборони України у сфері військової освіти – це «розвиток системи військової освіти, яка б створювала можливості для формування творчо мислячих військових фахівців, що володіють навичками ведення бойових дій (операцій), практичного та етичного застосування підрозділів, військових частин та угруповань військ ЗС України, здатних ефективно виконувати службові обов'язки за посадовими призначеннями ...» [1, с. 2].

У Політиці також йдеться, що серед основних принципів політики у сфері військової освіти вказується «випереджувальний характер підготовки військових фахівців відносно потреб розвитку Збройних Сил України [1, с. 5].

Військово–професійна освіта випереджувального характеру має бути спрямована на формування у курсантів здібностей до активної пізнавальної діяльності, які забезпечують розвиток прогностичного способу мислення, перетворюючого інтелекту, творчих здібностей. Розвиток перерахованих здібностей можливий за рахунок оптимального поєднання традиційних та інноваційних методів, форм та технологій навчання, використання їх на всіх етапах професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Головним завданням випереджальної освіти є: навчання курсантів працювати з інформацією, аналізувати, синтезувати та обробляти її, пропускаючи через свій життєвий досвід, осмислюючи її з критичних позицій, робити аргументовані висновки, вирішувати завдання та здійснювати вибір у різних життєвих сферах, при цьому самостійно відкриваючи нове і знаходячи нові креативні способи вирішення проблем, передбачати перспективи розвитку. Вважаємо, що лише в цьому випадку курсант може стати успішним у професійній діяльності та в особистісній самореалізації. При цьому збільшення нових знань і умінь здійснюється не тільки в рамках спеціально організованих аудиторних та позааудиторних занять, але й через самоосвіту курсантів.

Процес випереджаючої професійної освіти ми розглядаємо як освіту, яка орієнтована на майбутнє, тобто на умови професійної діяльності та життя, в яких опиниться військовий фахівець після завершення свого навчання у військовому виші. Тому діяльність викладача військового вишу, який працює на випередження, має бути спрямована на формування у майбутніх офіцерів фундаментальних знань, професійних компетенцій, творчих здібностей, навичок самоосвіти, умінь знаходити самостійні та відповідальні рішення у ситуаціях невизначеності.

Основна особливість такого стилю мислення, як інтелектуальної системи – це вміння аналізувати будь–які проблеми, встановлювати системні зв'язки, виявляти протиріччя, знаходити для них рішення на рівні ідеальних, прогнозувати можливі варіанти розвитку таких рішень тощо. Особистість з таким стилем мислення не тільки готова до постійних змін у технологіях, але, навпаки, розглядає їх як можливість отримати моральне задоволення від вирішення інтелектуальних завдань, що виникають.

У класичній системі освіти навчальні програми побудовані, як правило, на згадці, накопиченні фактів та інших нетворчих формах діяльності.

Випереджальна педагогіка орієнтує сучасну педагогіку до формування у тих, хто навчається якостей творчої особистості змінює форми та принципи педагогічної діяльності. Ключова фігура навчального процесу – викладач, який повинен не вчити, тобто передавати знання, а допомагати вчитися і розвиватися, бути не джерелом інформації, а організатором мислення.

Таким чином, здатність викладача творчо мислити виступає як вирішальний фактор перебудови навчального процесу. Одночасно випереджальна педагогіка вирішує ще одну, найважливішу для держави, за дачу

– дозволяє швидкими темпами відновити інтелектуальний потенціал суспільства.

Про важливість врахування впливу евристичних стратегій та когнітивних упереджень на ухвалення рішень офіцерами йдеться й у дослідників В.І. Осьодла та О.Г. Рибчука, зокрема, це може допомогти за думкою авторів формулювати аргументи та генерувати власні ідеї, уникаючи потенційних помилок мислення [2].

Вибір технологій навчання визначається характером професійних умінь, досвідом та особистісними якостями, рівнем розвитку інтелектуальних та пізнавальних здібностей та можливостей курсантів.

Сукупність перерахованих факторів сприятиме формуванню у курсантів професійних компетенцій, які визначають професіоналізм фахівця та ефективність його військово–професійної діяльності.

Для ефективного розвитку професійних компетенцій в умовах випереджувальної освіти слід сформувати у майбутніх офіцерів фундаментальні знання, професійні вміння, творчі здібності, навички самоосвіти, уміння знаходити самостійні та відповідальні рішення у ситуаціях невизначеності; використовувати у підготовці курсантів активні методи та технології навчання, а також методику поетапного випереджального формування професійних знань та умінь.

Методами випереджального навчання є:

Прогнозуюче навчання, де акцент ставиться на аналіз і моделювання можливих ситуацій, які можуть виникнути у професійній діяльності. Використовуються завдання, які потребують передбачення наслідків дій.

Наприклад, розробка плану дій для евакуації населення у разі надзвичайної ситуації.

Проблемний метод, коли курсанти отримують завдання, яке не має однозначного рішення, і мають знайти найкращий вихід із ситуації. За допомогою цього метода формується навичка аналізу, пошуку інформації та прийняття обґрунтованих рішень.

Наприклад, оцінка ризиків під час операцій у зоні бойових дій.

Кейс–метод, який використовується у роботі з реальними або змодельованими ситуаціями (кейсами), які мають професійне значення. Курсанти вивчають кейс, аналізують його і пропонують рішення.

Наприклад, розробка алгоритму дій у разі виявлення мінно–вибухових пристроїв.

Моделювання та симуляція. Це метод створення умов, максимально наближених до реальних. Він розвиває навички роботи в стресових ситуаціях та ситуаціях швидкого реагування.

Наприклад, навчання під час військових ігор або симуляція бойових умов.

Дослідницький метод допомагає курсантам після отримання проблеми, самостійно знайти необхідну інформацію, провести аналіз і зробити висновки.

Наприклад, аналіз стратегій попередніх військових операцій для розробки оптимального плану дій.

Для активізації мислення та уяви використовуються також *неалгоритмічні методи* – спроб і помилок, або перебору варіантів. Наприклад, мозковий штурм, синектика тощо.

Тому діяльність викладача військового вишу, який працює на випередження, має бути спрямована на формування у майбутніх офіцерів фундаментальних знань, професійних компетенцій, творчих здібностей, навичок самоосвіти, умінь знаходити самостійні та відповідальні рішення у ситуаціях невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Мирненко В. Політика Міністерства оборони України у сфері військової освіти. Затверджено ТВО МО України І. Руснак від 15.12.2021. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/politika_mou_osvita.pdf (дата звернення: 28.01.2025).

2. Осьодло В.І., Рибчук О.Г. Вплив евристичних стратегій та когнітивних упереджень на ухвалення рішень офіцерами // Габітус, Випуск 57. 2024. С. 277–281. DOI <https://doi.org/10.32782/2663–5208.2024.57.47>

УДК 159.95+37.013.77] 355.233

Павелко І.І., к.психол.н., старший дослідник, доцент кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса).

Моторний В.О., к.держ.упр., заступник начальника кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса), підполковник.

Проценко П.В., старший викладач кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса), підполковник.

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ВІЙСЬКОВОМУ ВИШІ

Традиційні технології навчання у системі вищої освіти, де важливими методами навчання були лекції та семінари, в основному відтворюють почуті теоретичні знання, що не завжди відповідає сучасним вимогам до професійної підготовки випускників. Враховуючи, що від випускників вищих військових навчальних закладів замовник чекає новий спосіб мислення, що характеризується гнучкістю, неординарністю, здатністю проводити глибокий аналіз інформації, педагогічні та організаційні умови професійної підготовки сьогодні зазнають серйозних змін.

Метою технології розвитку критичного мислення, у військовій освіті, як зазначає В. Мирненко, є удосконалення умінь та навичок мислення курсантів, які затребувані особистістю у професійній діяльності та у звичайному житті: робота з інформацією, аналіз різних сторін явищ і процесів, вибір та прийняття зважених рішень тощо [1].

В.І. Осьодло та О.Г. Рибчук зазначають, що суб'єкти військової діяльності мають володіти знанням про критичне мислення та навичками його використання для ухвалення ефективних і раціональних рішень [2].

Критичне мислення – це пізнавальна діяльність людини, що сприяє осмисленню і критично ставитися до отримуваних повідомлень, відповідальності за власні рішення. У психолого–педагогічній науці критичне мислення розглядають як систему розумових актів (аналіз, порівняння, зіставлення, співвіднесення, оцінювання, узагальнення, синтез, рефлексія тощо), яку можна розвивати через «накладення» отримуваної інформації на наявний досвід (знання, ідеї, переконання, відносини, цінності тощо).

Метою технології розвитку критичного мислення у військовій освіті є вдосконалення умінь та навичок мислення курсантів, які затребувані особистістю у професійній діяльності та у звичайному житті: робота з інформацією, аналіз різних сторін явищ та процесів, вибір та прийняття зважених рішень тощо

Критичне мислення включає: висування власних питань; постановку проблеми, що сприятиме знаходженню рішення; інтерпретацію абстрактних ідей та проектування їх на існуючу проблему; вироблення власних позицій щодо проблеми та вміння захистити їх; вироблення власних аргументів та розгляд доводів, мотивів, обґрунтувань, думок інших (співрозмовників, учасників дискусії) та вивчення логіки цих аргументів; можливість продуктивної комунікації з іншими людьми (шанобливе ознайомлення з чужою точкою зору, критичне ставлення до думки опонента тощо); прийняття продуманих рішень.

Критичне мислення – це також і творче мислення, яке допомагає курсанту визначити власні пріоритети в особистій та професійній діяльності, передбачає прийняття індивідуальної відповідальності за зроблений вибір, підвищує рівень особистісної культури роботи з інформацією, формує вміння аналізувати та при цьому робити обґрунтовані висновки, прогнозувати наслідки своїх рішень та нести відповідальність за них.

Основними ситуаціями, де командирі потрібно розвинути критичне мислення є:

аналіз інформації в умовах невизначеності. Військові часто стикаються з ситуаціями, коли вони не мають повної інформації про противника, навколишнього середовища або розвитку подій. Командирам важливо вміти ретельно аналізувати дані, щоб приймати рішення на основі недосконалої чи суперечливої інформації. Це потребує здатності відокремлювати факти від припущень, оцінювати джерела достовірності та враховувати можливі ризики;

прийняття рішень у стресових умовах. В екстремальних умовах, таких як бойові дії чи кризова службова ситуація, командири повинні вміти зберігати ясність розуму, контролювати емоційний стан та розраховувати на свої знання, вміння ті навички критичного мислення. Саме воно допомагає оцінювати альтернативні варіанти дій, прогнозувати наслідки рішень та обирати найкращі стратегію та тактику дій;

гнучкість мислення. Сучасні військові операції часто вимагають нестандартних рішень, які можуть виходити за межі традиційних міжнародних

доктрин. Офіцери мають бути готовими адаптувати свої дії залежно від змін ситуації на полі бою. Критичне мислення допомагає уникнути шаблонної поведінки та запропонувати креативні та адаптивні рішення;

оцінка наслідків та ризиків. Командири повинні вміти аналізувати можливі наслідки своїх рішень та оцінювати, які ризики вони можуть спричинити. Це включає як безпосередні тактичні результати, так і довгострокові стратегічні наслідки. Саме здатність тверезо оцінювати ситуацію та передбачати можливі варіанти – ключова частина критичного мислення.

оцінка помилок. Важливо, щоб офіцери могли оцінити свої дії, проаналізувати помилки та вивчити їх. Самоаналіз та готовність визнати помилку дозволять покращити свої навички та передбачити повторення помилок у майбутньому. Це важлива для розвитку функцій управління [3].

Таким чином, критичне мислення – це один із видів інтелектуальної діяльності людини, який характеризується високим рівнем сприйняття, розуміння, об'єктивності підходу до навколишнього інформаційного поля.

Зазначені у стандартах підготовки вимоги до результатів підготовки випускників військового вишу у формі компетенцій зобов'язують професорсько–викладацький склад конструювати педагогічний процес з урахуванням вдосконалення цього виду мислення.

Викладання у військовому навчальному заклад має особливості, що вимагає застосування саме технології розвитку критичного мислення:

потреба в систематичному читанні та аналізі матеріалу, що вивчається;

збільшення частки самостійності курсантів у навчанні;

розвиток мови тих, хто навчається (технологія розвитку критичного мислення якраз і спрямована на розвиток мови курсантів, володіння військовою та технічною термінологією, вміння вести розмову, вступати в дискусії, відстоювати свою точку зору);

оволодіння навичкою роботи з теоретичними поняттями, здійснювати аналіз матеріалу, що вивчається; розвиток творчих здібностей.

Технологія критичного мислення ґрунтується на дидактичних принципах: науковість навчання, виховний характер навчання, наочність навчання, свідомість і активність у навчанні, міцність засвоєння знань, систематичність і послідовність у навчанні, доступність навчального матеріалу, принцип проблемного змісту навчального матеріалу. індивідуальний підхід.

До методичних прийомів, які сприяють розвитку критичного мислення, слід віднести: «Кошик ідей»; «Кластери», «Інсерт», «Діаграма Ішикави», ПППС–формулу, «TASK–аналіз», «SWOT–аналіз» та інші методи.

Важливою умовою розвитку критичного мислення курсантів є застосування інноваційних технологій. У системі вищої освіти найбільш ефективними відзначаються такі технології: проблемного навчання та кейс–технології, проектного навчання, інформаційно–комунікативні (мультимедіа) та тренінгові технології, а також технології розвитку креативності; дистанційного навчання.

Серед інноваційних технологій великий інтерес представляє така технологія, як розвиток критичного мислення через читання та письмо, оскільки

дозволяє навчити курсантів самостійно мислити, знаходити, аналізувати, систематизувати, структурувати і передавати інформацію.

У майбутньому це забезпечує можливість ефективної самоосвіти, оскільки випускник, здатний осмислено працювати з великим потоком інформації, вміє виділяти головне, формулювати питання, розробляти план подальших дій для рішення того чи іншого службового чи бойового завдання. Таким чином, технологія розвитку критичного мислення є цілісною системою, що формує навички роботи з інформацією в процесі вивчення матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Мирненко В. Політика Міністерства оборони України у сфері військової освіти. Затверджено ТВО МО України І. Руснак від 15.12.2021. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/politika_mou_osvita.pdf (дата звернення: 28.01.2025).

2. Осьодло В.І., Рибчук О.Г. Вплив евристичних стратегій та когнітивних упереджень на ухвалення рішень офіцерами // Габітус, Випуск 57. 2024. С. 277–281. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.57.47>

3. Facione P. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts / Measured Reasons LLC, Hermosa Beach, CA. 2015. 30 p.

УДК 159.95+37.013.77] 355.233

Павелко І.І., к.психол.н., старший дослідник, доцент кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса).

Норчук Ю.В., к.психол.н., доцент кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса), підполковник.

ВРАХУВАННЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ У ПРОЦЕСІ КЕРІВНИЦТВА ВІЙСЬКОВИМ КОЛЕКТИВОМ

Військова служба є особливим видом професійної діяльності, який пред'являє до особистості людини підвищені вимоги щодо хорошої фізичної підготовки, емоційної стійкості, розвитку волевої саморегуляції, відповідальності, дисциплінованості, організованості тощо.

Ці властивості формуються у майбутніх офіцерів у процесі навчання у військових навчальних закладах, специфіка та складність якого обумовлена поєднанням освітнього процесу з виконанням військових обов'язків; провідною роллю офіційних службових відносин, що регламентуються статутами Збройних Сил України та необхідної військової дисципліною, обмеженням вільного часу тощо.

Враховуючи, що ця професія пред'являє особливі вимоги до людини, керівнику необхідне знати, як тип темпераменту можна враховувати у навчально-виховній роботі з курсантами, а у подальшому з особовим складом довіреного йому підрозділу.

Темперамент розглядають як загальну динамічну характеристику

психічної діяльності особистості, одну з найважливіших характеристик індивідів, яка має величезне значення для цілісної психічної діяльності, формування її стилю, визначальну динаміку індивідуальної поведінки, у тому числі у важких ситуаціях, або виборі способу дії. Темперамент є біологічним фундаментом, на якому формується особистість як соціальна істота, тому з його властивостями слід рахуватися під час навчання, виховання та розвитку людини. Все це визначає велику значущість вивчення темпераменту військовослужбовців як передумови розвитку їх особистісних властивостей та якостей, що виявляються в поведінці та діяльності з захисту Вітчизни, з метою ефективного профвідбору вступників на військову службу, психологічного супроводу солдатів, сержантів, курсантів, офіцерів у процесі виконання складних завдань, призначення на командні посади тощо.

Кожен тип темпераменту має як позитивні, і негативні сторони. Знання типологічних особливостей темпераменту курсантів унеможливорює упереджене ставлення до представників того чи іншого типу. Володіння інформацією про особливості темпераменту допоможе викладачеві вибрати з арсеналу навчально-виховних засобів найвірніші. Під впливом соціального середовища та інших факторів особливості поведінки військовослужбовців, які визначаються їх темпераментом та іншими психічними утвореннями, перетворюються на стійкі риси характеру.

У різний час як основи темпераменту висувалися різні біологічні підсистеми людського організму: гуморальна теорія – у вченні Гіппократа, Галена, Тибету і китайської медицини темперамент пов'язувався з різним співвідношенням крові, жовчі, чорної жовчі та слизу; соматична (конституційна) теорія – Е. Кречмер, В. Шелдон, С. Стівенс та Н. Пенде визначали темперамент із особливостей фізичної статури (*constitutio corporis* – тілесної будови) людини; анатоμο-морфологічна теорія – диференціальна та функціонально-морфологічна класифікація людей 3-х типів конституцій – брахіморфна, мезоморфна та поліморфна (П.Ф. Лесгафт, В.М. Шевкуненко та А.М. Геселевич); нервова теорія – темперамент людини обґрунтовувався особливостями функціонування центральної нервової системи, типами вищої нервової діяльності (І.П. Павлов); теорія інтегральної індивідуальності – як особливий, що виражає інтегральну своєрідність характер зв'язку між усіма властивостями людини» (В.С. Мерлін, В.М. Русалов та ін.); феномен темпераменту у теорії часу Б.Й. Цуканова.

Кожен темперамент має свої переваги та недоліки. Особливо яскраво психологічні відмінності в поведінці індивідів розкриваються в нестандартних, екстремальних ситуаціях. Словацький психолог Ян Райскуп (1979) зазначав, що деякі професії пов'язані з видами робіт, що пред'являють підвищені чи специфічні вимоги до психіки людини. До таких робіт не можна допускати будь-якого працівника, не враховуючи відповідних індивідуальних передумов цієї конкретної професії.

Так, люди з сильним типом нервової системи можуть виконувати відповідальну, складну, напружену роботу, готові до дій в екстремальних умовах, зберігають витримку, самовладання. Люди зі слабким типом нервової

системи – маловитривалі. Однак це компенсується високою слуховою, зоровою чутливістю, що дає переваги при оволодінні професіями, які потребують неабиякої м'язово–суглобної чутливості рухового аналізатора, точності окоміру.

Німецький вчений О. Ліпманн безпосередньо пов'язував вибір професії з типом темпераменту. Е. Клапаред вважав, що одні види діяльності підходять людям із живим темпераментом, а інші – зі спокійним.

У зв'язку з цим вважалося, що професії підвищеної складності доступні тільки для людей з певною психофізіологічною організацією. Звідси й пішло гасло психотехніків 20–30 років початку XX століття, що «людина та професія повинні підходити один одному, як болт та гайка».

У більшості класифікацій і теорій темпераменту фігурують два компоненти – активність і емоційність, які представляють найбільш «енергоємні» характеристики психіки. Тобто, темперамент, його формально–динамічні характеристики, – є тим нейробіологічним фундаментом, якому формується особистість як соціальна істота. А ті властивості особистості, які безпосередньо зумовлені темпераментом, є найбільш стійкими та довготривалими протягом усього онтогенезу (життєвого циклу) людини [1].

Як правило, у чистому вигляді темпераменти не зустрічаються, а мають місце їх поєднання. Однак є превалюючі риси, за якими роблять висновок про наявність того чи іншого типу темпераменту.

Успіхи в професійній діяльності і задоволеність працею часто визначаються тим, наскільки вдається дотриматися правила «природної відповідності», тобто, наскільки коло професійних завдань, що стоять перед людиною, близьке його психофізіологічним особливостям та їх звичним проявам. Такої ж гармонійної відповідності необхідно дотримуватися і у решті видів людської діяльності.

Знайомство з поняттям і типологією темпераментів дозволяє задовольнити не тільки пізнавальний інтерес. Знання у цій галузі необхідні для професійної діяльності військовослужбовця у таких питаннях як: професійний відбір; побудова тактики ділових взаємин з підлеглими; вироблення професійних навичок у військовослужбовців.

Діяльність військовослужбовців пов'язана з регулярною екстреною напругою, ризиком, небезпекою, великою відповідальністю. Тобто рівень вимог до психіки людини дуже високий. Такі властивості темпераменту як висока тривожність, мала перешкодостійкість неспроможні компенсуватися іншими властивостями.

Ступінь пристосування темпераменту до вимог діяльності військовослужбовця можливий завдяки перевихованню (тренуванню) окремих властивостей темпераменту: індивідуальний підхід (пристосування темпераменту до діяльності військовослужбовця методом індивідуалізації вимог, умов і способів роботи, що пред'являються до людини); формування індивідуального стилю діяльності.

Завдання полягає в тому, щоб знаходити найкращі шляхи, форми, методи виховання позитивних рис особистості стосовно особливостей нервової системи та організувати діяльність військовослужбовців так, щоб менш різко виявлялися

негативні властивості темпераменту, які заважають навчальній праці, службовій діяльності та поведінці. Тобто, знання та врахування даних особливостей темпераменту військовослужбовців, необхідні для вибору стратегії виховної роботи з ними з метою їхньої морально-психологічної підготовки до виконання професійних та бойових завдань, а також для прийняття військовим керівництвом грамотних та обґрунтованих управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Платонов С. В. Искусство управленческой деятельности / С. В. Платонов. К.: ООО «Изд-во Либра», 1996. 416 с.
2. Псядло Э. М. Темперамент и характер в истории медицины и психологии : учебно-справочное пособие по курсам: «Общая психология», «Дифференциальная психология» и «Психофизиология». Изд. 4-е, доп. Одесса: «Фенікс», 2019. 394 с.

УДК 159.9: 35.071.1

Павелко І.І., к.психол.н., старший дослідник, доцент кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса).

Нелюб О.А., старший викладач кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса), підполковник.

Прижбило Т.В., старший викладач кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Військова академія (м. Одеса).

КЕРІВНИЦТВО ТА ЛІДЕРСТВО ЯК ПРОЦЕСИ ПРОФЕСІЙНОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Зазвичай такі поняття, як «керівник» та «керівництво» часто ототожнюють з поняттями «лідер» та «лідерство». Однак, це є не завжди доречно, бо ці поняття мають різне смислове значення. Можна бути керівником, але при цьому не бути лідером.

Керівництво – це вид управлінської діяльності, який на засадах лідерства та влади забезпечує виконання функцій менеджменту. Керівник – це особа, що персоніфікує функції управління. Основна задача керівника полягає не в тому, щоб робити ту чи іншу роботу самотійно, а в тому, щоб вивчивши ситуацію і намітивши план дій, організувати на її виконання підлеглих, проконтролювати, оцінити результати їх праці і винагородити тих, хто відзначився.

Лідерство – це здатність завдяки особистим якостям здійснювати вплив на поведінку окремих осіб та груп працівників з метою зосередження їх зусиль на досягненні цілей організації.

Лідер, як правило, член групи, що володіє високим неформальним статусом, який має значний вплив на думку і поведінку членів групи і виконує на неофіційному рівні комплекс організаційних і управлінських функцій, схожих з функціями керівника.

Про ефективність лідера можна судити по тому, в якій мірі він впливає на інших. Варто пам'ятати, що лідер також являється керівником, але характер його

дій інший, ніж у звичайного менеджера. Він не керує, а скоріше – веде за собою інших. Так, можна бути першою особою в організації чи навіть країні, але фактично не являтися лідером. Адже останній повинен бути не стільки затверджений наказом, скільки визнаний оточуючими як єдиний, хто здатний забезпечити їхні потреби.

Відмінності між керівництвом та лідерством виявляються у таких аспектах:

- керівника призначають офіційно, а лідер формується стихійно;
- керівникові закон надає певні права та обов'язки, а лідер може їх не мати;
- керівник наділений певною системою офіційно встановлених санкцій, використовуючи які може впливати на підлеглих, а лідеру ці санкції не надані;
- керівник представляє свою групу в зовнішній сфері відносин, а лідер обмежений переважно відносинами в групі;
- керівник, на відміну від лідера, несе відповідальність перед законом за стан справ у групі;
- керівник здійснює регуляцію офіційних відносин групи як певної соціальної організації, а лідер регулює міжособистісні стосунки у групі;
- лідерство виникає за умов мікросередовища (мала група), а керівництво є елементом макросередовища, тобто воно пов'язане з усією системою суспільних відносин;
- керівництво є явищем більш стабільним, аніж лідерство (висунення лідера залежить від настрою групи).

Соціально прийнятним і ефективним в сучасних умовах є керівництво людьми, яке здійснюється у формі лідерства. Тобто, найкращий варіант для організації, при якому керівник є одночасно й лідером.

У Збройних Силах України документом, що відображає систему поглядів на процес, роль, місце та завдання військових організаційних структур щодо військового лідерства, є Доктрина розвитку військового лідерства [3]. Практична реалізація Доктрини дозволяє підняти рівень професійної підготовки, розвинути моральні та психологічні можливості особового складу, підтримувати психологічну готовність та ефективно виконувати завдання за призначенням.

Слід зазначити, що в зарубіжній та українській практиці розглянуто здебільшого психологічні аспекти феномену лідерства тактичного рівня управління. Проте, як зазначають В.І. Алещенко та В.І. Осьодло, з об'єктивних причин сьогодні потрібні практичні рекомендації щодо формування лідерських компетентностей фахівців оперативного і стратегічного рівня [1].

Згідно Доктрині, *військове лідерство* – це цілеспрямований вплив військовослужбовців різних категорій у повсякденній, службовій, навчальній і бойовій діяльності, а також в неупорядкованих (нестандартних, критичних) ситуаціях на особовий склад шляхом підтримання довіри і поваги, визначення мети, спрямування колективу на її досягнення, забезпечення дисципліни і мотивації до виконання завдань за призначенням.

Управління військами – це процес цілеспрямованого впливу командувачів, органів військового управління на війська, що здійснюється для підтримання їх готовності до виконання завдань за призначенням, підготовки до успішного виконання ними завдань у ході ведення операцій (бойових дій) у визначені терміни.

Проте, для успіху мало бути хорошим управлінцем, необхідно засвоїти головні правила лідерства. Джоко Віллінк, один із командирів військ спеціального призначення ВМС США (SEAL), пропонує ключові правила для тих, кого нещодавно призначили на управлінську посаду. Він пропонує переглядати їх щоранку, перед зустрічами, перед виконанням завдань, увечері, перед тем як відійти до сну – для того, щоб вони стали вашою другою натурою. Наведемо ці правила:

будьте скромним. Бути лідером – це честь. Ваша команда розраховує на вас;

не поведіться так, наче ви все знаєте. Це не так, і команда це прекрасно розуміє. Ставте розумні запитання;

вислуховуйте інших. Звертайтеся за порадами;

поважайте людей. Неважливо, у кого який ранг – усі ми людські істоти.

Дбайте про підлеглих, і вони відповідатимуть вам тим самим;

беріть на себе відповідальність за провали та помилки;

визнавайте успіхи інших людей – як підлеглих, так і тих, хто керує вами;

багато працюйте. Керівник повинен працювати більше, ніж члени його команди. Не існує завдань, виконувати які є негідним вас;

будьте послідовно чесним. Ніколи не брешіть – ані вищим за рангом, ані підлеглим;

перебувайте у рівновазі. Крайні дії та думки, як правило, погані;

будьте рішучим. Коли настає час ухвалювати рішення, не затягуйте із цим;

формуйте взаємини. Це головне завдання лідера. Команда – це група людей, пов'язаних взаєминами та довірою [2].

Однією з головних якостей лідера є вміння вчасно виявити ризики, оцінювати та приймати обґрунтовані рішення. Багато аналітиків управління військами зводять у ранг високого мистецтва.

Розвиток військового лідерства у ЗСУ – це безперервний, свідомий, ціннісний орієнтований процес удосконалення професійної та особистісної компетентності (спроможності) військовослужбовця на всіх етапах його кар'єри. Військовими лідерами не народжуються, ними стають, досягаючи досконалості, поєднуючи вмотивованість, навчання, практичну підготовку та отриманий досвід.

Фундаментом у формуванні нового стилю військового лідерства та професійної культури є якісна освіта, набуття спроможностей до виконання завдань за призначенням, практичний бойовий досвід, ефективне управління, що забезпечує всебічний розвиток і професійне зростання особистості керівника–лідера [1]. Місія військових лідерів – морально, психологічно, професійно готувати себе і підлеглий особовий склад до виконання завдань за призначенням, згуртовувати військові колективи та вести їх за собою.

Список використаних джерел:

1. Алещенко В.І., Осьодло В.І. Військове лідерство в умовах всеохоплюючої оборони // Збірник наукових праць ЦВСД НУОУ №1(80) 2024. С. 41–48. DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2024-1-80/41-48> (дата звернення: 30.01.2025).

2. Віллінк Джоко. Стратегія і тактика лідерства. Київ: Форс Україна, 2021, 368 с.

3. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України ВКП 7–00(03) : затв. начальником Генерального штабу Збройних Сил України 01 грудня 2020 року. 27 с.

УДК 358.4.007

Пасічник В.І., кандидат психологічних наук доцент, доцент кафедри організації роботи з персоналом, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

Савчук О.А., слухач 863 навчальної групи, кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник НДЛ 1 НЦПС ХНУПС, підполковник (м. Харків).

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГО–ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НГУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України актуалізувала проблему підвищення рівня підготовленості офіцерів Національної гвардії України до роботи з особовим складом в умовах ведення бойових дій. Особливої ваги набули такі аспекти їх діяльності як формування сприятливого соціально–психологічного клімату (СПК) у військових колективах, підтримання належного морально–психологічного стану (МПС) особового складу, реалізація ефективного індивідуального впливу на військовослужбовців тощо.

Практика військ свідчить, що рівень підготовленості офіцера до роботи з підлеглими як у повсякденних умовах, так і в умовах підвищеної стресогенності ведення бойових дій, у першу чергу обумовлюється сформованістю його психолого–педагогічної компетентності, емоційно–вольової стійкості, спрямованості на неухильне виконання вимог законодавства, здатності бути прикладом виконання військового обов'язку, умінь регулювати діяльність особового складу та ін.

Зміст роботи з особовим складом офіцерів військових частин НГУ конкретизується особливостями їх діяльності на посадах за призначенням. Робота з особовим складом спрямована як безпосередньо на забезпечення виконання підрозділами завдань за призначенням, так і на військовий колектив та особистість військовослужбовців, їх професійну та морально–психологічну підготовленість, що, у свою чергу, є важливою умовою виконання цих завдань. Така діяльність є багатофункціональною, складною, різноаспектною, вона висуває максимально широке коло вимог до особистості офіцера, її психологічної структури, професійної підготовленості тощо. Тому якісна реалізація роботи з особовим складом має забезпечуватись формуванням необхідних професійних компетентностей офіцерів у процесі їх професіоналізації – певних психологічних та педагогічних знань, умінь і

особистісних якостей, які у сукупності і являють собою його психолого–педагогічну компетентність. Тобто загальна психолого–педагогічна компетентність офіцера включає в себе широке коло відповідних часткових компетентностей (знань, умінь, навичок, уявлень, спроможностей, якостей), які необхідні для якісного здійснення роботи з особовим складом.

Проведене нами вивчення стану справ у сфері роботи офіцерів підрозділів НГУ з підлеглим особовим складом дозволило встановити ряд наявних проблемних питань. З одного боку, існує необхідність підвищення ефективності застосування підрозділів та управління ними, а, з іншого боку – спостерігається недостатній рівень професійної підготовленості частини офіцерів до здійснення належного психолого–педагогічного впливу на особовий склад, особливо тих, які призовані по мобілізації й не закінчували ВВНЗ. Інше протиріччя визначається тим, що за наявності актуальної потреби у підвищенні ефективності практики роботи з особовим складом на теперішній час відсутні науково обґрунтовані методичні рекомендації щодо удосконалення психолого–педагогічних компетентностей офіцерів, які враховують досвід російсько–української війни.

Ще одне протиріччя полягає у тому, що залишаються недостатньо дослідженими проблеми сучасної практики формування затребуваних психолого–педагогічних компетентностей офіцерів військових частин НГУ, а також шляхи та можливості їх удосконалення.

Вищевикладене визначило актуальність проведеної нами дослідницької роботи щодо встановлення шляхів удосконалення психолого–педагогічної компетентності офіцерів військових підрозділів НГУ в сучасних умовах. Для реалізації зазначеної мети був проведений аналіз наукових досліджень щодо сутності та можливостей удосконалення психолого–педагогічної компетентності військового керівника та емпіричне дослідження складу актуалізованих практикою виконання бойових завдань психолого–педагогічних компетентностей офіцерів військових частин НГУ.

За підсумками проведених теоретичного та емпіричного досліджень були обґрунтовані шляхи удосконалення психолого–педагогічної компетентності офіцерів підрозділів НГУ у сучасних умовах. Такими шляхами є наступні.

1. Актуалізація і поглиблення інтересу офіцера до об'єктивної самооцінки рівня психолого–педагогічної компетентності, усвідомлення позитивних практичних ефектів від досягнення високого рівня її сформованості, мотивування його до її вдосконалення та сприяння розумінню як власної ролі у здійсненні роботи з особовим складом, так і наявних можливостей щодо підвищення її ефективності, зокрема в бойових умовах.

2. Забезпечення повного і об'єктивного усвідомлення офіцерами змісту роботи з особовим складом відповідно до посад призначення, тобто сформованість вірного уявлення про усі складові роботи з особовим складом, які він має здійснювати – педагогічну, психологічну, методичну, військово–професійну, інформаційно–пропагандистську, культурологічну, соціально–правову.

3. Досягнення усвідомленості ними чітко визначеної суб'єктом військового управління стратегічного рівня науково обґрунтованої, оновленої (з

урахуванням як сучасної ситуації, так і подальших євроінтеграційних перспектив) системи професійних вимог у сфері роботи з особовим складом. Важливо, щоб ця система вимог була найближчим часом оптимально сформульована та оперативно прийнята до реалізації, бажано, в єдиному керівному документі.

4. Підвищення рівня інформаційно–методичного забезпечення процесу удосконалення психолого–педагогічних компетентностей офіцерів. Зазначене має допомогти усунути ситуацію нерозуміння, невизначеності, неусвідомленості певних аспектів роботи офіцера з підлеглим особовим складом та посприяти реалізації компетентнісного підходу в його професійній діяльності.

5. Забезпечення безпосередніми командирами досліджуваних офіцерів особистої візрцевості та прикладу для наслідування у здійсненні роботи з особовим складом. Передача особистого досвіду підлеглим офіцерам, надання їм порад у скрутних ситуаціях та сприяння професійному розвитку, прояв гуманізму, стійкості, професіоналізму, поваги, турботи про них, психологічна підтримка у потрібний час – це те, що у подальшому знаходить віддзеркалення у підходах молодших офіцерів до роботи зі своїм особовим складом та формує їх уявлення про психолого–педагогічну компетентність.

6. Використання інноваційних підходів та оновлення методів і форм професійної підготовки офіцерів до роботи з особовим складом як у бойових, так і повсякденних умовах. Нині напрацьований значний арсенал можливостей щодо забезпечення ефективного формування психолого–педагогічних компетентностей за допомогою спеціально організованого навчання військовослужбовців з використанням моделювання службових дій, впровадження тренінгових програм, вирішення ситуативних завдань, проведення рольових ігор, практичного відпрацювання алгоритмів доцільних дій за різних варіантів ускладнень в роботі з особовим складом тощо.

7. Відпрацювання та прийняття для використання у військових частинах НГУ комплексної програми удосконалення визначеного набору психолого–педагогічних компетентностей офіцерів, найбільш важливих в умовах виконання бойових завдань.

8. Впровадження дієвої системи мотивації офіцера до розвитку лідерського потенціалу і реалізації лідерської ролі у військовому колективі. Зазначене включає досягнення повного та об'єктивного усвідомлення ним сутності лідерства, його ролі у налагодженні ефективного управління військовим колективом та реалізації його завдань, спрямування зусиль на мінімізацію факторів, які обмежують лідерський потенціал, забезпечення здатності оптимально реалізовувати владні повноваження, формувати власний позитивний імідж і підтримувати авторитет в колективі.

9. Підвищення рівня комунікативної компетентності офіцера, як складової його професійної підготовленості до роботи з особовим складом.

Таким чином, обґрунтовані на основі результатів теоретичного та емпіричних досліджень шляхи удосконалення психолого–педагогічної компетентності офіцерів військових підрозділів НГУ є основою для здійснення назрілих інноваційних змін у цій сфері. Зазначені шляхи є підґрунтям для

подальшого розроблення методичних рекомендацій щодо удосконалення психолого–педагогічних компетентностей офіцерів військових частин України з урахуванням досвіду російсько–української війни.

УДК 159.9

Леонтєєва Л.В., канд. юрид. наук., доцент, доцент кафедри військового права, Військово–юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).

Пашенко Є.М. доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри військового права, Військово–юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЗАПОБІГАННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Як зазначає О.С. Перунова гендерно зумовлене насильство – це негативні діяння однієї особи/групи осіб, викликані статевою приналежністю іншої особи/групи осіб та спрямовані на порушення прав, свобод та можливостей у приватній та/або публічній сферах діяльності жінки/чоловіка через психологічні, фізичні, сексуальні та інші методи впливу [1, с. 219].

Запобігання гендерно зумовленому насильству та його викорінення є ключовими аспектами міжнародного права у сфері прав людини. До основних міжнародних документів, що регулюють це питання, належать: Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів (1974); Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (CEDAW, 1979) та Факультативний протокол до неї (1999); Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000); Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція, 2011); Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998), що визнає сексуальне насильство військовим злочином. Ухвалення цих міжнародних стандартів визначає зобов'язання держав щодо впровадження ефективних механізмів протидії гендерно зумовленого насильства.

З метою реалізації міжнародних стандартів в Україні ухвалено низку нормативно–правових актів, зокрема: Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» до 2025 року, Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

В Україні на сучасному етапі активно впроваджується гендерна політика в секторі безпеки та оборони, що базується на положеннях Національного плану дій щодо реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Цей документ містить чітко визначені завдання для військових формувань, спрямовані на забезпечення ефективного виконання

державної політики у сфері гендерної рівності, запобігання та викорінення гендерно зумовленого насильства, а також створення рівних умов для жінок і чоловіків у військовій та безпековій сферах [2].

Наукова спільнота та державні інституції сьогодні зосереджують увагу на необхідності ґрунтовного аналізу, систематизації та класифікації різновидів гендерно зумовленого насильства в умовах воєнного стану, що набуває особливої актуальності у зв'язку з безпрецедентними викликами, з якими стикається Україна.

У Резолюції 1325 міститься заклик до всіх залучених сторін посилити участь жінок у процесах миротворчості та безпеки, а також інтегрувати гендерну перспективу в усі миротворчі й безпекові операції ООН. Особливий акцент зроблено на необхідності впровадження спеціальних заходів для захисту жінок і дівчат від насильства на ґрунті статі, включаючи сексуальне насильство та зґвалтування, що є серйозним порушенням міжнародного права і потребує рішучої протидії.

У 2017 році в Україні було На національному рівні відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» були внесені зміни та доповнення, відповідно до яких визначено, що: насильство за ознакою статі – це «діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті [3].

До основних державних органів, що здійснюють реалізацію заходів із протидії гендерно зумовленому насильству, належать:

1. Президент України та Верховна Рада України, що визначають державну політику у сфері безпеки та прав людини;
2. Рада національної безпеки і оборони України, що координує заходи протидії ГЗН у воєнний час;
3. Міністерство внутрішніх справ, Національна поліція України, що забезпечують реагування на випадки насильства та притягнення винних до відповідальності.
4. Міністерство юстиції України, що відповідає за приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів.
5. Омбудсмен України та Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, що здійснюють моніторинг дотримання прав людини [4].

Крім того, запроваджено механізми гендерно-правової експертизи законодавства, що сприяє його адаптації до міжнародних норм.

Отже можемо зробити висновки, що попри прогрес у сфері боротьби з гендерно зумовленим насильством залишається низка викликів:

- недостатнє усвідомлення проблеми гендерно зумовленого насильства серед військовослужбовців та правоохоронців;
- обмеженість ресурсів для реабілітації жертв сексуального насильства в умовах війни;

- проблеми з доказовою базою та правозастосовною практикою в справах про сексуальне насильство;
- відсутність ефективного механізму контролю за дотриманням гендерної рівності у військових структурах.

Гендерно зумовлене насильство в секторі безпеки та оборони є серйозним викликом, що потребує комплексних заходів на рівні держави та суспільства. Україна здійснює значні кроки для імплементації міжнародних стандартів, проте існують прогалини, які потребують усунення. Вирішення цієї проблеми має стати одним із пріоритетів державної політики, що сприятиме зміцненню демократичних принципів та захисту прав людини. Для подолання цих викликів необхідно розширювати міжнародне співробітництво, впроваджувати освітні програми для військових та правоохоронців, а також створювати незалежні моніторингові механізми.

Список використаних джерел:

1. Перунова О. С. Гендерно обумовлене насильство: поняття та ознаки. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 216–220.
2. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325> (дата звернення 12.02.2025)
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2866–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> .(дата звернення 2.02.2025)
4. Леонтьєва Л. В., Пащенко Є. М. Забезпечення викорінення гендерно зумовленого насильства в секторі безпеки і оборони в умовах військового стану. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична). 2024 № 4. С.49–55. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/943>

УДК 159.96

Пенькова Н. Є. к.психол.н., доцент, доцент кафедри соціально–гуманітарних та правових дисциплін, Київський інститут Національної гвардії України (м. Київ), майор.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ДІЙСНО ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Коли пересічна людина опиняється у небезпечних умовах, вона починає шукати захист у людей певних професій – рятівників та правоохоронців. Саме представники цих професій, зазвичай, першими опиняються на місці пригоди, або прибувають туди за викликом, та вимушені вживати заходів для нейтралізації небезпечних факторів оточуючого середовища. Все це підкреслює важливість

спеціальних заходів, в тому числі і психолого–педагогічних, спрямованих на забезпечення безпечної діяльності тих, чия робота відбувається в дійсно особливих (екстремальних) умовах.

Так, на військовослужбовців Національної гвардії України, які діють в дійсно особливих умовах, окрім загальних для пересічних громадян чинників небезпеки, діють специфічні професійні чинники, бо їх діяльність характеризується значними фізичними та психічними навантаженнями, необхідністю прийняття відповідальних рішень в умовах дефіциту часу та інформації, неочікуваністю виникнення нової екстремальної чи погіршення наявної ситуації, протидіяти озброєному та груповому нападу, масовим порушенням громадського порядку та, безперечно, підвищеним ризиком для життя та здоров'я. Найбільш значущими екстремальними ситуаціями є такі, в яких військовослужбовці Національної гвардії зазнають різні фізичні шкоди, поранення або отримання бойової психологічної травми.

Специфіка психологічної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України зумовлена особливостями професійної діяльності, які виражаються у вимогах до особистісних і професійних якостей: емоційно–вольової стійкості, здатності до саморегуляції, психологічній надійності при впливі стрес–факторів. Саме належна організація та здійснення психологічного супроводу фахівців діяльність яких здійснюється в дійсно особливих умовах є однією з центральних проблем, що постають перед науковцями і практичними психологами сьогодні.

Розкриваючи сутність психологічної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України, слід конкретизувати дане поняття як спеціально організований, цілеспрямований процес формування особистісно–професійних якостей і оптимізації психічних станів, необхідних для успішного, виконання оперативно–службових завдань та досягнення ефективності професійної діяльності.

Мета психологічної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України – формування у них психологічної компетентності при виконанні службових завдань в екстремальних умовах професійної діяльності. Завдання психологічної підготовки полягає у розвитку емоційно–вольової стійкості до дії стрес–факторів, психологічних якостей і вмінь, необхідних для ефективного виконання професійних дій у небезпечних умовах службової діяльності. Специфіка психологічної підготовки зумовлена особливостями професійної діяльності, які виражаються у вимогах до особистісних і професійних якостей – емоційно–вольової стійкості, здатності до саморегуляції, психологічній надійності при впливі стрес–факторів.

Відповідно до цього зміст психологічної підготовки має характеризуватися чітко вираженою професійною спрямованістю на:

- 1) формування психологічної готовності до боротьби зі злочинністю, що передбачає формування професійної спрямованості військовослужбовців, розвиток у них стійких інтересів до професійної діяльності, нетерпимості до правопорушень, звички сумлінно і чітко виконувати правові норми, загостреного почуття справедливості та законності;

2) розвиток психологічної зорієнтованості в різних аспектах професійної діяльності, що включає ознайомлення військовослужбовців з основами психології, знання психологічних особливостей правопорушників і злочинних груп, а також оперативно-розшукових дій;

3) вдосконалення умінь застосовувати психологічні прийоми впливу в конфліктних ситуаціях спілкування з правопорушниками, навчання способам вирішення конфліктів, оволодіння навичками використання тактичних прийомів поведінки в конфліктній ситуації в оперативних цілях;

4) формування психологічної стійкості, вміння володіти власним психічним станом у напружених ситуаціях професійної діяльності;

5) розвиток передбачення труднощів при вирішенні службових завдань, що сприяє точному виконанню професійних дій в умовах максимальних психологічних труднощів;

6) розвиток позитивних емоційно-вольових якостей особистості (відповідальності, стійкості до невдач, стійкості до ризику, самовладання, витримки), навчання прийомам саморегуляції та самоконтролю, оволодіння прийомами зняття нервової напруги, активізації внутрішніх ресурсів на виконання поставленого завдання;

7) формування вольової активності та навичок вольових дій, що спонукають на подолання труднощів і перешкод у професійній діяльності;

8) підготовку до психічних перевантажень у службі, зумовлених різними стрес-факторами, що позначається на ефективності професійної діяльності й вимагає освоєння прийомів психорегулюючого тренування, застосування яких забезпечує відновлення працездатності й зняття психічної напруги [3, с. 129].

Отже, основні зусилля психологічної підготовки повинні бути спрямовані на формування психологічної готовності особистості військовослужбовця Національної гвардії України до дій в дійсно особливих умовах, яка є складною системою багатокomпонентних потенціалів особистості.

Список використаних джерел:

1. Євсюкова Я.І. Психологічне супроводження службово-бойової діяльності ОВС в особливих умовах. Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 19 лют. 2010 р. Одеса : ОДУВС, 2010. С. 116–118.

2. Заросило В.О. Забезпечення особистої безпеки працівників міліції при несенні служби в екстремальних умовах : навч. посіб. Київ, 2011. 123 с.

3. Приходько І.І. Тренінг формування, підтримання та збереження психологічної безпеки особистості у фахівців екстремальних видів діяльності. Особистість в екстремальних умовах : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 травня 2017 р., м. Львів. Львів : ФОП Корпан Б.І., 2017. С. 129–133.

4. Шелег Л.С. Можливості психологічного супроводження емоційних станів працівників органів внутрішніх справ, що спричиняють психосоматичні розлади. Вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. С. 234–239.

УДК 355.1

Першина К.В., доктор філософії з Державної безпеки, слухач оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України (м. Харків), підполковник

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Початок агресивної війни та запровадження воєнного стану в Україні спричинили зростання чисельності військовослужбовців як окремої соціальної групи. У сучасних умовах вони потребують особливої поваги з боку суспільства та належної соціально-правової підтримки держави.

Законодавство щодо соціального та правового захисту військовослужбовців в Україні існувало ще до початку антитерористичної операції. Проте з 2022 року, після початку збройної агресії росії, воно зазнало суттєвих змін і адаптації відповідно до нових реалій. Соціальний захист військовослужбовців став одним із пріоритетних завдань держави.

Розглядаючи теоретичний аспект поняття «соціальний захист», варто визначити його як діяльність держави, спрямовану на встановлення правових та соціальних норм і механізмів їх реалізації для забезпечення законних прав, свобод і потреб військовослужбовців.

Оснoву соціального захисту військовослужбовців Національної гвардії України становить Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей». Він визначає загальні гарантії у сфері соціальної реабілітації, зокрема медичну, фізичну, військово-професійну та психологічну реабілітацію.

Медична реабілітація включає відновлювальне лікування, спрямоване на покращення фізичних можливостей військовослужбовця. Вона починається з надання першої невідкладної допомоги в бойових умовах. У її рамках передбачено також фізичну реабілітацію, що включає лікувальну фізкультуру, спеціальні вправи та гімнастику відповідно до характеру отриманих травм.

Психологічна реабілітація є важливим складником фізичної реабілітації. Разом із фізичною відновленням часто виникає потреба в синхронній психологічній підтримці. Війна стала причиною поширення стресових розладів серед військовослужбовців. Воєнні реалії, у яких вони живуть і працюють, виходять далеко за межі нормального, формуючи сталі фобії й тривожні переживання.

Психологічна підтримка та реабілітація відіграють ключову роль у забезпеченні права військовослужбовців на повноцінне життя. Однак дослідження свідчать, що військовослужбовці нечасто звертаються по психологічну допомогу. Дехто ментально не бажає ділитися своїми переживаннями з іншими, інші не визнають проблему, вважаючи це проявом слабкості, або ж очікують, що вона вирішиться сама собою.

Повертаючись до змісту Закону «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», необхідно констатувати, що держава забезпечує безоплатну психологічну допомогу військовослужбовцям. Для цього

створюються структурні підрозділи психологічних служб при військових частинах. Крім того, такі психологічні служби можуть створюватись на базі підпорядкованих військовим формуванням закладів.

Варто зазначити, що нині програмам психологічної підготовки військовослужбовців приділено особливу увагу, оскільки захисники, які перебувають у найгарячіших точках, не завжди мають доступ до професійного психолога. Відповідно у процесі військової підготовки військовослужбовців навчають методів профілактики стресу. Так, військовослужбовець може самостійно стабілізувати власний розбалансований психоемоційний стан у критичній ситуації або ж допомогти своєму побратиму.

Однак психологічна допомога не закінчується там, де завершуються бойові дії. Військовослужбовці, які звільняються з військової служби, ще тривалий час потребують психологічної реабілітації, і в цьому сенсі Україна потурбувалася про її захисників, закріпивши це в Постанові Кабінету Міністрів України №1338 від 29.11.2022 р., якою затверджено Порядок та умови надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб. Вказана постанова розмежовує поняття психологічної допомоги та психологічної реабілітації. Психологічна допомога є ширшим поняттям, яке передбачає надання психологічної допомоги на трьох рівнях, спрямована на професійну допомогу особі, яка звільнена з військової служби, та має розлад або ризик розвитку розладу психіки. Завданням такої допомоги є подолання кризових станів та психологічних проблем, психосоціальна адаптація до звичайного життя, відкриття можливостей для подальшої самореалізації таких осіб. Водночас психологічна реабілітація являє собою психотерапевтичну допомогу, спрямовану на підтримку функціонування особи в нормальному фізичному, емоційному, інтелектуальному, соціальному та духовному стані.

Здійснене дослідження дає змогу дійти висновків, згідно з якими держава всіляко сприяє питанням соціальної реабілітації військовослужбовців, закріплюючи соціальні гарантії в нормативно-правових актах. Водночас державне соціальне забезпечення військовослужбовців містить не лише фінансову складову й надання окремих пільг, але й передбачає фізичну та психологічну реабілітацію військових, зокрема й тих, що звільнені з військової служби.

УДК 159.98:351.78+614.8

Платонов В.М., доктор філософії (PhD) з психології, науковий співробітник навчально–наукової лабораторії екстремальної та кризової психології навчально–наукового інституту управління та безпеки населення, Національний університет цивільного захисту України (м. Черкаси).

ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА РЯТУВАЛЬНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ. НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВІ РІШЕННЯ

Тривала військова агресія, яка направлена проти України продовжує нести негативний вплив на морально–психологічний стан всіх залучених до оборони

та робить все можливе для ліквідації наслідків підступних дій ворога. Рятувальники Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) продовжують виконувати свій обов'язок на межі фізичних та психологічних можливостей, це пов'язано зі значним збільшенням кількості пожеж, які виникають через часті ворожі ракетно–артилерійські обстріли, що має свій негативний вплив на їх функціональний і психічний стан. Окрім ліквідації пожеж і надзвичайних ситуацій причиною яких є ворожі удари, фахівці ДСНС задіяні до ліквідації інших наслідків військової агресії, розбір завалів на місцях влучань дронів та ракет, гуманітарному розмінуванні територій, евакуаційних заходах.

Через надмірні обсяги роботи, за час робочої зміни, рятувальники не можуть задовольнити свої прості потреби у прийомі їжі та відпочинку між викликами вже не кажучи про наявність значного психоемоційного навантаження, яке веде до стану втоми, а в подальшому до перевтоми через, що процес психологічного відновлення буде проходити значно важче.

Проблемне питання психологічного відновлення неодноразово розглядалася сучасними науковцями психологами ДСНС (Кердиваром В.В., Оніщенко Н.В., Маргієвою Я.О., Похілько Д.С., та ін.). Практика впровадження та реалізація експрес методів, які направлені на попередження виникнення негативних психічних станів у осіб особового складу ДСНС, які пережили травматичні події під час виконання своєї діяльності, показує задовільні результати в попередженні виникнення цих станів.

Аналіз нещодавнього дослідження оцінки психологічного стану персоналу ДСНС (Похілько Д.С., Сичевський А.С. 2024) показав, що в більшій мірі психологічне виснаження відзначається в підрозділах прифронтових областей де режим роботи є надто напруженим через постійні обстріли та вірогідність потрапляння особового складу під повторний ракетно–артилерійський удар під час проведення ліквідації надзвичайної ситуації, але цей відсоток дорівнює 3% від всієї кількості особового складу ДСНС. Опитуванні відзначили, що їх незадовільний психологічний стан пов'язаний з хронічною втомою, відчуттям емоційної спустошеності, апатією і втратою інтересу до виконання діяльності, що свідчить про настання професійного вигорання. Доцільно наголосити, що про необхідність відпочинку у вигляді відпустки відповіли 55,9% респондентів, це виражається в потребі відновлення фізичних та психологічних ресурсів рятувальника.

При цьому 74,4% респондентів опитування вказали, що не бажають приймати участь у психологічних заходах, а 75,8% респондентів відповіли про відсутність потреби у психологічній підтримці.

Такі оцінки обґрунтовані тим, що з особовим складом ДСНС неодноразово проводяться заходи психологічного супроводу діяльності, які мають певне перенасичення. За отриманими оцінками персонал ДСНС, який потребує психологічної допомоги та підтримки в змозі самотійно звернутися за необхідними психологічними послугами.

Враховуючи приведені результати дослідження психологічного стану рятувальників доцільно повернутися до ідеї створення експертної оцінки психологічного стану та визначення потреби в проведенні заходів з психологічної

підтримки та відновлення. Вирішенням такого завдання є запровадження психологічної експертизи рятувальників, які перенесли травматичні події.

В наших попередніх дослідженнях розглядалася ідея створення концепції психологічної експертизи для рятувальників ДСНС. Її мета полягає у визначенні осіб з особового складу, які потребують психологічної підтримки у зв'язку з пережитими травматичними подіями, що трапилися під час виконання завдань за певними критеріями. До таких критеріїв можна віднести наступні події:

- отримання поранення;
- смерть колег;
- робота з тілами загиблих;
- потрапляння під повторний обстріл під час виконання завдань;
- поранення або смерть членів родини.

Тобто, якщо рятувальники перебували в таких подіях одноразово або певний час їм доцільно провести опитування з подальшою короткою експертною оцінкою їх психологічного стану, з отриманням подальшого висновку про продовження виконання діяльності або отримання консультації фахівця—психолога.

На сьогодні практика психологічного супроводу здебільшого має груповий характер та є плановою, що в деяких випадках не вирішує проблемні питання конкретних осіб, які потребують поглибленої та тривалої психологічної допомоги після пережитих травмуючих ситуацій. При цьому варто зауважити, що рятувальники знають про можливість звернення до психолога, але здебільшого вони покладаються на свої власні психологічні ресурси та оптимізм, через що в подальшому вони не звертаються за психологічною допомогою, що й виражено в оцінках, які отримані в дослідженні психологічного стану особового складу ДСНС. Нехтування психологічною допомогою може приводити до прояву негативних станів у вигляді втоми, емоційного виснаження та професійного вигорання.

Тому питання комплексної оцінки психологічного стану рятувальника після пережитих травматичних подій з подальшим висновком про його можливість продовжувати виконання діяльності залишається актуальним.

В таких випадках доречним є застосування коротких психодіагностичних методик та методів самозвіту, які створено конкретно для визначення оцінки психологічного стану рятувальників ДСНС.

Створення нових психодіагностичних інструментів є значним викликом для психологів науковців системи ДСНС. Враховуючи нагальну потребу в застосуванні цих інструментів вже зараз та процедурою їх створення, яка займає тривалий час, цей етап стає складним процесом. Більш простим й менш тривалим є адаптація українською мовою існуючих коротких психодіагностичних методик, які вимірюють актуальний психологічний стан та вплив пережитих травмуючих подій, а також створення коротких анкет самозвіту, які мають нижчі вимоги але не втрачають своєї інформативності щодо психологічного стану рятувальників.

Тому комплексна реалізація етапу створення та оновлення наявного психодіагностичного інструментарію, який відповідатиме сучасним психометричним та законодавчим вимогам, що висуваються до

психодіагностичних інструментів, дозволить спросити та підвищити ефективність надання психологічної допомоги особовому складу ДСНС, який в більшій мірі потребує втручання психолога.

Таким чином, запровадження процедури психологічної експертизи для рятувальників ДСНС України є вкрай актуальним завданням, оскільки це дає можливість об'єктивно оцінити психологічний стан особового складу, який має травматичні досвід як фізичного так і психологічного характеру. Водночас реалізація цієї концепції стикається з низкою викликів, зокрема із забезпеченням розроблення та адаптації спеціалізованих психодіагностичних методик. Створення відповідного інструментарію дозволяє не лише оцінити психологічний стан рятувальників, а й надати обґрунтовані висновки щодо продовження виконання діяльності та визначення тих осіб, які потребують додаткової психологічної підтримки.

УДК 159.98

Приходько Д.П., к.пс.н., доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філології, Харківська державна академія культури (м. Харків).

Кислий В.Д., к.пс.н., доцент, професор кафедри психології та педагогіки, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків).

ОСОБЛИВОСТІ ЗООТЕРАПІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Вже більше десяти років Україна захищає свою територіальну цілісність від агресії російської федерації. У ході війни в бойових діях з боку України задіяні сотні тисяч захисників. Сьогодення наших військовослужбовців – це постійний вплив негативних стрес-факторів на психіку та небезпека життю і здоров'ю. Нажаль серед військовослужбовців зростає кількість важко поранених та тих хто демонструє ознаки пост-травматичних розладів. У цей критично важливий період їх життя вони потребують фізичної та психологічної реабілітації, і вона має бути комплексною.

Сьогодні в Україні поряд із звичайними методи терапії наших захисників і захисниць активно розвиваються й менш відомі, але не менш дієві види терапії. Набуває популярності такий психотерапевтичний напрям, як зоотерапія – лікування за допомогою тварин. Зоотерапія або анімалотерапія (від лат. animal – тварина) є одним з видів терапії, що охоплює використання тварин, як засіб лікування. Мета такої терапії полягає у поліпшенні соціальних, емоційних, або когнітивних функцій пацієнта. Сьогодні анімалотерапія виділена як самостійна наука, у США навіть існує міжнародна організація терапії тваринами (Pet Therapy International).

Розрізняють направлену (використання спеціально навчених тварин за розробленими терапевтичними програмами) і ненаправлену (взаємодія з

тваринами в домашніх умовах) зоотерапії. Направлена, в свою чергу, поділяється в залежності від того, які саме тварини використовуються в анімалотерапії.

Каністерапія (від лат. *canis* – *собака*) – метод позитивного психосоціального і фізіореабілітаційного впливу на людей, через спеціально керованих і навчених собак.

Далеко не всі собаки можуть бути каністерапевтами. Собаки проходять відбір за їхніми психічними властивостями. Найголовніший критерій, за яким відбирають собак різних порід, – повна відсутність агресії до людей та інших тварин. Друге – відкритість. Собака має бути не просто доброзичливою, а добре навченою та контрольованою. Найменша помилка, рух, реакція на подразник можуть викликати не розвантаження, а ретравматизацію. Людина, яка працює із собакою–каністерапевтом, теж має бути підготовлена.

З 2015 року в Україні розпочав роботу проект «Друг Героя». Це канадсько–український некомерційний проект, який має надію залучити не байдужих громадян до співпраці та взаємної допомоги у зціленні ветеранів Збройних Сил України. Згідно проекту собаки–терапевти виїжджають у шпиталі та лікарні де допомагають нашим пораненим героям покращити загальний психологічний стан.

Фелінотерапія (від лат. *felis* – кішка) – методи профілактики та лікування різноманітних захворювань за допомогою контактування з кішками.

Вважається, що кішки краще лікують недуги нервового походження. Як з'ясували терапевти Англії та США, коти надають серйозну допомогу людям, що страждають на психічні захворювання, серцеві розлади, ушкодженнями мозку і навіть сприяють повному зціленню залежних від алкоголю та наркотиків. Люди з порушеннями психіки сприймають присутність кішки без найменшого роздратування. Коти «рекомендовані» при депресіях, неврозах, маніях і шизофренії. Наприклад, на початку вересня 2022 року на базі реабілітаційного центру для тварин у Харкові відкрили контактну кімнату, де можна погратися з котами. Це тварини, яких волонтери вивезли з зони бойових дій. Ідею створення такої кімнати подали самі військові.

Дельфінотерапія – метод лікування, що ґрунтується на спілкуванні з дельфінами.

Спілкування з дельфінами допомагає стабілізувати психоемоційний стан людини, зняти психологічне напруження, швидко заспокоїтися та знайти вихід із кризової ситуації. Є чисельні дослідження, що наводять ефективність плавання, занурення та взаємодії дітей і дорослих з дельфінами у ході реабілітації. Спостерігається стійкий, довготривалий фізіотерапевтичний та психотерапевтичний ефект. Нажаль в Україні дельфінарії з відповідними фахівцями, де можна отримати дельфінотерапію, існують тільки в декількох містах і є скоріш екзотичною розвагою. Також є велике питання щодо фінансової складової даного виду терапії та щодо гуманного поводження з тваринами.

Іпотерапія (від грецьк. *гіппос* – кінь) – метод лікування, заснований на взаємодії людини зі спеціально навченим конем, адаптованим до можливостей хворого в опануванні верхової їзди.

Перша стандартизована програма у сфері іпотерапії сформульована наприкінці 1980–х років групою канадських та американських терапевтів. У США, Великій Британії та інших країнах працює ціла система установ, державних та приватних, які займаються реабілітацією військових. Тілесні ушкодження лікуються у військових шпиталях, а успішного подолання психічного розладу медикаментозного лікування, зазвичай, недостатньо. У комплексі з транквілізаторами та іншими препаратами солдатам пропонується альтернативна терапія, яка, до речі, нерідко самотійно справляється з проблемою.

Сучасна традиційна медицина давно визнала переваги іпотерапії. Цей унікальний метод лікування отримав визнання та популярний у світовій реабілітаційній практиці. Зокрема, в Ізраїлі, США та Англії іпотерапія для військових проводиться на державному рівні. В Америці усі клуби, які займаються безкоштовною терапією для солдатів – некомерційні організації, які отримують пільги від держави та існують за рахунок благодійних внесків. Їхні власники, як правило, – звичайні люди, небайдужі до долі військових.

Унікальність іпотерапії полягає в гармонійному поєднанні тілесно–орієнтованих та когнітивних прийомів на психіку пацієнта. При русі (в іпотерапії застосовується алюр) кінь робить близько 110 різноспрямованих коливальних рухів на хвилину (аналогічні рухам людини під час ходьби), які в свою чергу передаються вершнику. Рухи м'язів спини коня масажують і м'яко розігрівають (температура коня на 1,5 градуси вище, ніж у людини) м'язи ніг вершника і органи малого таза, що посилює кровотік в кінцівках. Біомеханіка руху тварини має вплив на центральну нервову систему, психоемоційний стан, м'язи, хребет людини. Оскільки в коня серцебиття повільніше, ніж у людини, відбувається синхронізація пульсу, що в свою чергою знижує тривожність вершника. Для того щоб зберегти правильну посадку під час верхової їзди вершник повинен утримувати рівновагу, координувати та синхронізувати свої рухи. Таким чином, у пацієнта в роботу включаються м'язи, які перебувають у бездіяльності у звичайному житті.

Лікування іпотерапією полягає не тільки в їзді на коні та виконанні певного списку вправ, але й у безпосередньому спілкуванні з конем, що дозволяє зняти стрес і позбутися напруги, страху чи тривоги. Заняття іпотерапією сприяють розвитку таких особистісних якостей, як уважність, швидкість реакції, подолання страхів, порятунків від агресії, збудливості нервової системи, замкнутості, депресії. Психологами визнано, що іпотерапія ефективна у боротьбі з наслідками посттравматичного стресового розладу та поверненні учасників бойових дій до повноцінного життя.

Коней до реабілітації ветеранів в Америці залучають давно, а от в Україні подібні заняття лише набувають популярності. Минулого року Львівський центр надання послуг учасникам бойових дій запустив унікальний проект для реабілітації наших військових за допомогою коней під назвою «Верхи у майбутнє». Сьогодні практично в кожній області України вже є центри іпотерапії на базі приватних центрів, кінно–спортивних клубів (шкіл) та реабілітаційних центрів.

Наслідки участі в бойових діях, зокрема й перебування в полоні, потребують серйозної роботи з відновлення психічного здоров'я наших захисників. Нажаль у військовослужбовців ще існує осторога звертатися по допомогу до психолога, це пов'язано з боягузством уславитися серед побратимів слабо-духом або навіть божевільним. Стосовно ж будь якого напрямку зоотерапії всі військовослужбовці (незважаючи на вік) з задоволенням приймають участь у заходах реабілітації за участю тварин. На наш погляд це необхідно обов'язково враховувати фахівцям структур з психологічної підтримки персоналу при роботі з підтримання та відновлення психофізіологічних та психічних функцій, оптимального рівня боєздатності військовослужбовців, які були піддані впливу психотравмуючих чинників та постраждали внаслідок цього, а також створення сприятливих умов для подальшого виконання ними службових обов'язків.

УДК 37.04

Пугач В.В., викладач кафедри загальновійськових дисциплін Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).

Змійвський Г.А., викладач кафедри загальновійськових дисциплін Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ ПРОВОКАТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ХОДІ ВИКЛАДАННЯ ТАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Досвід відбиття повномасштабної агресії РФ свідчить про те, що військовослужбовці Сил безпеки і оборони України при необхідних сформованих в процесі підготовки в навчальних центрах, ВВНЗ та ВНП ЗВО компетентностях, в бойових умовах часто надають результати які не відповідають рівню, який фіксувався раніше. У першу чергу це стосується результатів знань, умінь та навичок з тактичних дисциплін.

Відкинувши суб'єктивні складові причин невідповідності отриманих компетентностей в процесі навчання і в процесі бою, слід зупинитися на педагогічних аспектах їх формування.

Для формування у тих, хто навчається стійких умінь та навичок щодо організації і ведення бойових дій, як правило, застосовуються комбіновані методи навчання, основу яких складає метод вправ.

Слід відзначити, що багаторазове, автоматичне відпрацювання одних і тих же елементів не завжди стає запорукою поставлених навчальних через відсутність формування критичного мислення та розумної ініціативи у військовослужбовців. Часто через психофізіологічне навантаження під час вправ ті, хто навчаються, взагалі перестають критично оцінювати не тільки свої дії, але й обстановку навколо та погано сприймають корегувальні дії з боку викладачів (інструкторів).

В навчальних центрах та військових полігонах ВВНЗ та ВВП ЗВО не завжди надається можливість відтворити широкий спектр ситуацій, в яких може опинитися військовослужбовець (відділення, взвод), а саме дії в конкретних умовах тактичної обстановки з урахуванням наявних елементів місцевості, доступності даних розвідки, метеорологічної обстановки тощо.

Одним з шляхів подолання цього негативного фактору є використання активних методів і прийомів навчання, серед яких доцільно впроваджувати прийоми провокативної педагогіки.

Провокативна педагогіка – це розділ прикладної педагогіки, який вивчає методи вирішення поставлених завдань з використанням педагогічної провокації. В її основу покладений виклик навчаємим, що провокує зворотну реакцію особистості на подоланні негативного педагогічного впливу, який у підсумку формує через особистісний спротив позитивні ресурси психіки: самореалізацію, самовизначення, саморозвитку. Але, слід відзначити, що при відпрацювання питань, які відпрацьовуються в ході викладання тактичних дисциплін можливо використовувати тільки прийоми провокативної педагогіки, не виділяючи їх у якості основного методу проведення занять.

Провокація науково–педагогічного працівника (інструктора) в ході викладання тактичних дисциплін формується наступними шляхами:

по–перше, доведення тактичної обстановки на виконання бойових завдань з запланованими помилками (невідповідність орієнтирної обстановки, кількісно–якісного складу противника тощо);

по–друге, це обладнання місця проведення занять з хибними елементами тактичної обстановки (скритні позиції противника, про яких не було надано інформації під час постановки бойового завдання, демаскуючі ознаки мінно–вибухових пристроїв, які не встановлені; покажчики мінних полів, які не співпадають з межами реальних; навчальні мінно–вибухові засоби, що встановлені нетипово; маркування “виявлених” хибних мінно–вибухових пристроїв табельними засобами тощо).

по–третє, це зовнішній негативний вплив на емоційний стан тих, хто навчається. На нього можна вплинути засобами імітації (пострілами зброї, спорядженої холостими патронами, підривів засобів імітації, застосування аерозольних засобів маскування, “скривавлені” бинти або елементи форми одягу, трансляванням записів криків поранених тощо).

по–четверте, що і є основним, особистий провокативний вплив науково–педагогічного працівника (інструктора), який здійснюється вербальними і невербальними методами на всіх етапах проведення заняття за виключенням вступної частини і підведення підсумків.

Всі педагогічні провокації повинні бути ретельно сплановані за змістом, місцем та часом. Організатори заняття повинні постійно здійснювати моніторинг впливу провокації на тих, хто навчається. При перебільшеному негативному резонансному впливі на педагогічний процес конкретної провокації науково–педагогічні працівники (інструктори), які проводять заняття, повинні негайно припинити її вплив.

При аналізі відпрацювання елементу заняття у тих, хто навчається формується усвідомлення причин прорахунків та невдач, що спонукає їх при наступному відпрацюванні навчальних питань працювати більш свідомо, активно, раціонально і, навіть, творчо. Аналіз може здійснюватися після відпрацювання кожного з навчальних питань або у ході заключної частини заняття.

Наприкінці проведеного заняття з тактичних дисциплін обов'язково здійснюється аналіз проведених дій (After Action Review (AAR)).

Головне завдання застосування прийомів провокативної педагогіки при викладанні тактичних дисциплін – змусити тих, хто навчається критично приймати рішення і діяти в умовах нетипової для них бойової обстановки, що відповідає вимогам ADP 5–0 The operations process, ADP 7–0 Training units and developing leaders, TC 25–20 A leader's guide to after action reviews. TC 25–30 A leader's guide to company training meetings.

УДК 355.23:340.12(477)

Пузирьов М. С., доктор юридичних наук, старший дослідник, професор кафедри правових дисциплін гуманітарного факультету, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), полковник.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОСВІДОМОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, ПРИЗВАНІХ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

За визначенням, сформульованим професором П. М. Рабіновичем, правосвідомість – це система понять, поглядів, уявлень і почуттів з приводу чинного або бажаного юридичного права, а також діяльності, пов'язаної з правом. На його думку, це свідомість осіб, які входять до складу відповідних органів держави, тобто погляди, уявлення цих людей щодо цілей, змісту і форми правил поведінки, встановлених державою. Продовжуючи цю тематику, науковець зазначає, що правосвідомість притаманна не тільки «авторам» юридичних норм, а й усім людям, які так чи інакше стикаються або можуть «контактувати» з об'єктивним юридичним правом [1, с. 79–80].

Інші вітчизняні вчені–правознавці професори М. С. Кельман та О. Г. Мурашин вважають, що правосвідомість – вид (форма) суспільної свідомості, що містить у собі сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, які характеризують ставлення людини, соціальних груп і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним [2, с. 354–355]. Наукова цінність вищенаведених визначень поняття «правосвідомість», з погляду теорії пізнання, полягає в тому, що, окрім ставлення людей до права, поіменовані вчені доповнюють зміст правосвідомості діяльністю, що з ним пов'язана.

У контексті формування понятійного апарату заслуговує на увагу наукова

позиція А. О. Штанька, згідно з якою правосвідомість – це складна психолого–правова конструкція, яка відображає ставлення особи до права, до правових настанов. На думку дослідника, правосвідомість «відповідальна» за поведінку людини у сфері права, за слідування суб'єктів його вимогам або протиставлення своєї поведінки цим вимогам [3, с. 149].

Розглядаючи питання особливого виду правосвідомості – правосвідомості військовослужбовців Національної гвардії України (далі – НГУ), призваних під час мобілізації, ми підтримуємо точку зору О. А. Данильченка, що рівень правосвідомості військовослужбовця НГУ визначає подальшу модель його поведінки та здатність до ефективної професійної діяльності [4, с. 88].

На нашу думку, належний рівень правосвідомості військовослужбовців НГУ, призваних під час мобілізації, забезпечить якісне виконання службово–бойових завдань в умовах складної та динамічної обстановки воєнного часу, а саме: виконання правоохоронних функцій, визначених ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» [5], з дотриманням принципів верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, в тісній взаємодії з іншими складовими сил безпеки України; ведення воєнних (бойових) дій у складі сил оборони України з дотриманням норм міжнародного гуманітарного права; виконання інших функцій, передбачених ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України», на засадах суворого дотримання законності, взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення національної та державної безпеки.

До одного з основних напрямів розвитку правосвідомості військовослужбовців НГУ, призваних під час мобілізації, варто віднести удосконалення програм базової загальновійськової підготовки (далі – БЗВП). У системі НГУ проходження БЗВП організовується та здійснюється на підставі наказу командувача НГУ «Про затвердження Програми базової загальновійськової підготовки Національної гвардії України» від 29.01.2025 р. № 111 [6].

Проведений аналіз зазначеної Програми показує, що до юридичних компетентностей (які безпосередньо впливають на формування і розвиток правосвідомості), якими повинен оволодіти військовослужбовець по завершенні підготовки, належать такі, як знання: обов'язків військовослужбовця, солдата та інших основних положень Статутів Збройних Сил України, наслідків неналежного виконання своїх обов'язків; вимог Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності військовослужбовців за невиконання наказів, непокору, самовільне залишення військової частини або місць служби та дезертирство, Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; основних термінів та понять міжнародного гуманітарного права. Поводження з військовополоненими. Відповідальність військовослужбовців за порушення норм міжнародного гуманітарного права [6, с. 7, 9].

У свою чергу, на самому початку проходження БЗВП (зокрема у ході ознайомчого курсу) вивчається (серед інших складових) правова основа проходження військової служби та обов'язки військовослужбовця [6, с. 5].

Подальший аналіз ознайомчого курсу Програми БЗВП показує такий розподіл предметів навчання, дотичних до проблематики розвитку правосвідомості військовослужбовців, а саме:

1. *Правова підготовка* (передбачено 4 навчальні години теоретичних занять), що включає вивчення таких тем: «Поняття та види відповідальності» (2 навчальні години); «Основні права та соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей» (2 навчальні години).

2. *Міжнародне гуманітарне право* (4 навчальні години теоретичних занять), що включає вивчення такої теми: «Міжнародне гуманітарне право та його норми про захист жертв війни» (4 навчальні години).

3. *Статуту ЗСУ* (4 навчальні години теоретичних занять), що із трьох тем включає вивчення двох тем правового спрямування: «Обов'язки та права військовослужбовців» (2 навчальні години); «Військова дисципліна, заохочення та дисциплінарні стягнення» (1 навчальна година).

Варто звернути увагу, що вивчення Статутів ЗСУ передбачено і в межах курсу індивідуальної підготовки, де в обсязі 1 навчальної години передбачено вивчення теми «Взаємовідносини та стосунки між військовослужбовцями».

Зазначимо, що опанування знаннями за вищезазначеними темами є основою для формування й подальшого розвитку професійної правосвідомості військовослужбовців НГУ, призваних під час мобілізації.

Також важливу роль у формуванні та розвитку правосвідомості військовослужбовців НГУ, призваних під час мобілізації, відіграє такий принцип реалізації Програми БЗВП НГУ, як забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що передбачає організацію неухильного особистого дотримання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у службовій діяльності [6, с. 5].

Разом із тим, незважаючи на закріплення відповідного принципу реалізації аналізованої Програми, вона не передбачає вивчення питань виявлення, запобігання та протидії дискримінації у військових колективах, що може негативним чином позначитися на правосвідомості особового складу. Відтак, із метою формування та розвитку правосвідомості військовослужбовців НГУ, призваних під час мобілізації, пропонуємо доповнити Програми БЗВП НГУ відповідною тематикою, присвяченою правовим засадам формування і реалізації антидискримінаційної політики в секторі безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Харків: Консул, 2005. 8-ме вид., стереотипне. 160 с.
2. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2008. 477 с.
3. Штанько А. О. Правосвідомість та її роль у формуванні правової поведінки. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 43. С. 144–152.
4. Данильченко О. А. Сутність та структура соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Педагогіка*

формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 79. Т. 1. С. 86–91.

5. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876–VII. *Відомості Верховної Ради. 2014. № 17. Ст. 594.*

6. Про затвердження Програми базової загальновійськової підготовки Національної гвардії України: наказ командувача Національної гвардії України від 29.01.2025 р. № 111. Київ: Національна гвардія України, 2025. 143 с.

УДК 159.9

Радчук В.М., к.псих.н., доцент, завідувачка кафедри практичної психології. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (м. Чернівці).

Сімак А.А., к.псих.н., доцент кафедри практичної психології. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (м. Чернівці).

ІНТЕРФЕРЕНЦІЙНА КАРТИНА КОГЕРЕНТНОСТІ ІНТРАПСИХІЧНИХ РЕСУРСІВ ТА ВИБОРУ КОПІНГ-СТИЛЮ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Протягом всього професійного життя військовослужбовець перманентно стикається з ситуаціями внутрішньої напруги та дискомфорту, що суб'єктивно оцінюються ним як аверсивні або такі, що перевищують його психофізичні можливості. Індивідуальна здатність військовослужбовця до ефективного подолання складних ситуацій (копінг) детермінується великою кількістю корелюючих змінних: контекстом аверсивної ситуації та її суб'єктивною оцінкою, індивідуальними темпераментально-характерологічними властивостями, аксіпсихологічними диспозиціями, наявністю продуктивних копінг-стратегій, якісних інтрапсихічних ресурсів тощо. Отже, предикторами комплектування ефективного копінг-стилю можуть виступати різні складові психіки, що обумовлюють досягнення необхідних результатів – екзистенційні переконання, установки, принципи, ціннісні орієнтації, гнучкість поведінки, сензитивність до себе (усвідомлення власних потреб і почуттів та їх рефлексії), самоповага, самоприйняття, контактність, психоемоційна стабільність тощо, що й кваліфікується нами як інтрапсихічні ресурси особистості військовослужбовця. З огляду на зазначену проблематику, маємо намір експлікувати інтерференційну картину когерентності інтрапсихічних ресурсів особистості військовослужбовця та вибір індивідуального й релевантного аверсивним обставинам, копінг-стилю, що й стало **об'єктом нашого дослідження**.

Предмет дослідження відображає аналіз інтрапсихічних індикаторів ресурсної системи особистості військовослужбовця й тригерування ними копінг-стратегій, що комплектуються в індивідуальний копінг-стиль.

Мета дослідження – полягає в теоретичній експлікації й емпірично-діагностичному обґрунтуванні особливостей когерентності інтрапсихічних

індикаторів ресурсної системи тригерування копінг-стратегій у військовослужбовців.

Основною гіпотезою дослідження стало припущення про те, що комплектування релевантного аверсивним обставинам копінг-стилю актуалізує процес пошуку в ресурсній системі особистості військовослужбовця конгруентного ресурсного потенціалу що, в свою чергу, детермінує селекцію доцільних копінг-стратегій.

У процесі дослідження був застосований наступний психодіагностичний пакет: “Методика визначення копінг-поведінки в стресових ситуаціях” С. Нормана, Д. Ендлера, Д. Джеймса, М. Паркера; “Тест самоактуалізації” (САТ) Е. Шострема та “Шкала психологічної експрес-діагностики рівня невротизації”.

Сукупна вибірка становила 60 осіб військовослужбовців диференційованих на субвибірки за віком та військовослужбовою пролангованістю: 30 респондентів (від 18 до 27 років) – група «А» - військовослужбовці строкової служби та 30 респондентів (від 30 до 50 років) – група «В» - військовослужбовці контрактної служби. Дослідження реалізовувалось протягом вересня – листопада 2023 року.

Студіювання форм поведінки спрямованої на подолання аверсивних, кризових, стресогенних, конфліктних, екстримальних ситуацій реалізується в контексті досліджень копінг-поведінки; дефініційний формат вперше був ініційований Л. Мерфі, але широке розповсюдження отримала концепція Р. Лазаруса та С. Фолкмана, яка визначає копінг, як стратегії дій, що застосовуються суб'єктом в ситуаціях психологічної загрози фізичному, особистісному та соціальному благополуччю, при зіткненні з небезпекою або вимогами, які суб'єкт не в змозі подолати за допомогою раніше освоєних, звичних поведінкових патернів, тому подолання аверсивних ситуацій, що детермінуються як загрозливі потребує формування принципово нових підходів у вигляді конструктивних здогадок, набуття та розвиток відповідних здібностей або актуалізації латентних, можливостей особистості. Отже, копінг кваліфікується, як перманентно змінювані когнітивні, емоційні та поведінкові спроби-патерни, що інтенційовані на подолання специфічних зовнішніх та/або внутрішніх вимог, які оцінюються як аверсивні, загрозливі, екстремальні та/або такі, що перевищують ресурси особистості. А вибір, комплектація та реалізація копінг-поведінки, що констелюється в індивідуальний копінг-стиль, здійснюється ресурсними дескрипторами особистості як певної сукупності внутрішніх конструктів, що сприяють резистентності та подоланню аверсивної, загрозливої, екстремальної ситуації.

З результатів автентифікації рівня вираженості верифікованих показників преференційних копінг-стратегій, що комплектують індивідуальний копінг-стиль військовослужбовця, серед сукупної вибірки респондентів, виявлено, майже, однаковий розподіл показників в обидвох субвибірках респондентів. Так, копінг, що «орієнтований на уникнення подолання аверсивної ситуації» автентифікований у 38% в кожній субвибірці. Копінг-стратегії, які «орієнтовані на розв'язання проблем щоб ефективно долати труднощі» виявлені – у 37% групи «В» та у 35% групи «А». Такий результат може бути обумовлений різними

режимами перебігу копінг-стратегій в структурі копінг-стилю, напр., альтернативним – по черговий перебіг копінг-стратегій в структурі копінг-стилю з поверненням до вихідної стратегії, або суцесивним послідовний перебіг різних видів копінг-стратегій при неефективності або вичерпаності попередніх без повернення до них, або симультанний – одночасний перебіг декількох різних видів копінг-стратегій (з різними модусами ефективності та з різних сфер прояву).

Окрім цього, встановлено, що копінг-стратегії, яка «орієнтована на емоції», надають перевагу 23% респондентів групи «А» та тільки 18% респондентів групи «В». Функціональність цієї копінг-стратегії характеризується редукцією емоційного компоненту дистресу шляхом як конструктивного, так і деструктивного відреагування. Також, виявлено, що незначна кількість респондентів комплектують індивідуальний копінг-стиль ще двома копінг-стратегіями: стратегією «орієнтованою на уникнення через відволікання» - (по 16% у військових обидвох груп), яка визначається спрямуванням психічної енергії на інші об'єкти, що потребують активної роботи психіки, з метою відволікання від аверсивної ситуації; та стратегією «орієнтованою на уникнення через соціальне відволікання» – (15% у військових групи «В» та 14% у групи «А») і яка розгортається в континуумі соціальної мережі, яка має потенційно потужний ресурс й проявляючись в ефекті афіліації (наявність однодумців, їх емоційна підтримка, поради, емпатійність призводить до редукції деструктивних емоційних реакцій, пом'якшуючи наслідки від аверсивної ситуації та актуалізує здатність протидіяти їй, якщо мова йде про конструктивний копінг).

Ідентифікація ступеню вираженості невротизації серед респондентів-військовослужбовців, демонструє майже однаковий розподіл її рівнів, а саме: у групи «В» діагностовано два рівня невротизації – дуже низький, який ідентифікований у 70% респондентів та низький, що виявлений серед 30% респондентів. Схожі показники виявлені і серед військовослужбовців групи «А» – (у 70% респондентів діагностовано дуже низький рівень невротизації, а у 27% - низький, єдине, серед 3% досліджуваних прослідковується невизначений рівень невротизації). Отже, більшість військовослужбовців, а це 70% обидвох груп, демонструють емоційну стабільність й стійкість з переважанням оптимістичних та позитивно забарвлених емоційних переживань й характеризуються ініціативним налаштуванням, реалізують власні бажання та проявляють почуття власної гідності, соціальної сміливості, визначаються легкістю в контакті та в спілкуванні, окрім цього демонструють високий та середній рівні стресостійкості. Проте меншість респондентів – (30%), характеризуються поступливістю, обачністю, і проявами конформності і є догматичними прихильниками суворого дотримання загальноприйнятих норм та правил.

Встановлення інтрапсихічних індикаторів ресурсної системи військовослужбовців та утворюваного в них потенціалу й загального прагнення до самоактуалізації, розвитку внутрішніх умов до цілісної суб'єктності й особистісної зрілості, відображається в аналізі низки емпірично верифікованих показників. Отже, діада ідентифікованих індикаторів - «компетентність в часі»

та «внутрішня/зовнішня підтримка» серед респондентів групи «В», демонструє переважання ресурсного індикатора «компетентності у часі», що зафіксована на високому рівні прояву - у 85%, а серед 15% респондентів діагностована на низькому рівні. Проте, серед респондентів групи «А» цей індикатор, дещо нижчий ніж у респондентів групи «В»: у 65% діагностований на високому рівні прояву, а у 35% – на низькому. Відтак, можемо припустити, що респонденти групи «В» краще розуміють й рефлексують екзистенційну цінність життя “тут і тепер,” вони більш здатні до насолоди актуальним моментом, менше або не порівнюють його з минулим, тобто бачать власне життя закономірним й більш цілісним. Щодо аналізу інтрапсихічного індикатору – «внутрішньої/зовнішньої» підтримки, який виявляє незалежність суб’єкта у реалізації власних цінностей/поведінки, від будь-якого впливу або, навпаки, в залежності від рівня ідентифікації, засвідчує високий ступінь конформізму та несамостійності суб’єкта. Отже, як бачимо з представленої нижче емпірики, переважна більшість військових групи «В» незалежні у своїх вчинках від тиску та впливів зовні й керуються в житті власними цілями, ціннісними переконаннями та принципами (у 60% респондентів діагностований високий рівень прояву, а у 40% - низький). А серед військових групи «А» виявлений рівномірний розподіл показників (по 50% як на високому рівні прояву, так і на низькому). Отже, половина респондентів керуються в житті власною ціннісною системою координат та не схильні до зовнішнього впливу й тиску, а для іншої половини респондентів переживання критичних ситуацій відзначається амбівалентною тенденцією внаслідок дефіциту психологічної та соціальної зрілості, що проявляється в симультанному прагненні відстояти, перед своїми побратимами, власний світогляд, систему цінностей й добитися розширення рамок дозволеного в поведінці, й одночасно, несвідомо, очікуючи від них підтримки та керування.

Окрім цього, емпірично з’ясовано, що у діаді ідентифікованих інтрапсихічних індикаторів – «ціннісних орієнтацій» (реєструє ступінь здатності суб’єкта виявляти цінності, які притаманні самоактуалізуючій особистості) та індикатора «гнучкості поведінки» (реєструє ступінь чутливості до реалізації цінностей поведінковими патернами), військовослужбовці, обидвох субвибірок, за індикатором «ціннісних орієнтацій» - демонструють високий рівень його прояву: серед респондентів групи «В» (у 75% - високий рівень прояву, у 25% - низький); серед респондентів групи «А» (у 55% - високий рівень прояву, у 45% - низький). Отже, військові групи «В» мають більш високу здатність до самоактуалізації, є більш зрілими з розвинутими інтрапсихічними категоріями такими як досконалість, справедливість, самодостатність тощо; окрім цього, проявляють прагнення до гармонійного буття й конструктивних відносин з елементами щирості та відкритості. Щодо військових групи «А», то дещо більше половини з них характеризуються високим рівнем прояву ціннісних орієнтацій, й також, прагнуть до самореалізації й самовдосконалення, а майже половина респондентів демонструють низький рівень самоактуалізації й характеризуються замкнутістю, конформністю, страхом або нездатністю брати на себе відповідальність, не довірою, що проявляється у напружених стосунках з оточуючими.

Щодо інтрапсихічного індикатору ресурсної системи «гнучкість поведінки» встановлено, що у військовослужбовців обидвох субвиборок показники еквівалентно розподілилися. Так, у 60% респондентів діагностується низький рівень цього ресурсного індикатору, такі респонденти характеризуються негнучкістю психіки, ригідністю проявів поведінкових патернів, жорстокістю та мотиваційною інертністю. Проте, у 40% респондентів діагностується високий рівень прояву «гнучкості поведінки», яка визначається пластичністю, активністю, швидкою адаптивністю до частоті зміни аверсивних умов та здатністю до самоексплорації.

Стосовно діади ідентифікованих інтрапсихічних індикаторів, що артикулюють інтрапсихічну категорію «самоприйняття» континуумом «самоповаги» та «самоприйняття» виявляють високі показники серед військовослужбовців групи «В» – (у 100% діагностовано високий рівень, проте низький не ідентифікований взагалі), що вказує на стабільно високу самооцінку, вміння визначати й чітко демонструвати межі власної психологічної території та відстоювати її, не дозволяючи себе принижувати й при цьому зберігати людяність. Військовослужбовці групи «А» демонструють високий рівень самоповаги та самоприйняття серед 65% військових, а у 35% респондентів виявлено низький рівень цих ресурсних індикаторів, для яких властиві тенденції низького рівня самооцінки й самоповаги, схильності до самообману, проявів тривожності й страху та застосуванням захисних механізмів для стабілізації функціонування психіки.

Емпірична автентифікація ресурсних індикаторів, що визначають інтрапсихічну категорію, «міжособистісної чутливості» і реєструє континуум «прийняття агресії» та «контактності» вказує на те, що показники індикатора «прийняття агресії» серед військових групи «В» становить у 45% високий рівень, а у 55% - низький. Що до респондентів групи «А» показники цього індикатора становлять – у 70% військових низький рівень, а у 30% діагностовано високий.

Відтак, апостеріорно верифіковано, що військові групи «В» більш відкриті до власного досвіду, сприймають власні почуття та емоції, здатні конструктивно каналізувати дисфункційні емоції (дратівливість, гнів, сум, агресію тощо) не приховуючи їх та не витісняючи, а також розуміють їх прояв у інших, відповідно, мають розвинені здібності до рефлексії та самоконтролю, на відміну від субвибірки групи «А». Також, виявлено, що респонденти групи «В» характеризуються високим рівнем «контактності» - 55%, а 45% - низьким; військові групи «А» демонструють тенденцію навпаки – у 45% виявлено високий рівень, а 55% демонструють низький рівень контактності. Це свідчить про те, що військові групи «В» більш товариські, краще вступають в психологічний контакт, прагнуть до ролі лідера в колективі, не схильні до уникнення навіть неприємних контактів, окрім цього, їм вони отримують задоволення від процесу спілкування й, проявляють стабільність у міжособистісних відносинах.

Таки чином, з огляду на результати апостеріорної емпіричної верифікації встановлена інтерференційна картина когерентності інтрапсихічних ресурсів військовослужбовців з вибором релевантного копінг-стилю, підтверджено

висунутим припущенням, а отже, комплектування релевантного аверсивним обставинам копінг-стилю актуалізує процес пошуку в ресурсній системі особистості військовослужбовця конгруентного ресурсного потенціалу контамінованого індивідуальними інтрапсихічними індикаторами, які розвинуті у власній ресурсній системі особистості і, що, в свою чергу, детермінує селекцію доцільних копінг-стратегій для подолання загрозливих, аверсивних, стресогенних й екстримальних ситуацій з якими військовослужбовці перманентно стикають на військовій службі.

Список використаних джерел:

1. Сімак А. А. Ресурси особистості як субфеномени копінг-поведінки / А. А. Сімак // Матеріали V Міжнар. научна практична конф. [«Найновите научни постижения - 2009»], (София, 17-25 март 2009 року).– София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2009. – Т. 18. – С. 42-44.
2. Сімак А. А. Ситуаційне поле як тригерний фактор запуску копінг-стратегій / А. А. Сімак // Materialy II Miedzynar. nauk.-prakt. konf. [«Perspektywiczne opracowania nauki i techniki – 2007»], (Przemysl, 16-30 listopada 2007 roku). – Przemysl : Nauka i studia, 2007. – Т. 9. – С. 13-14.
3. Сімак А. А. Аксіопсихологічні чинники вибору копінг-стратегій у підлітків-акцентуантів: дис. ...канд. псих. наук:19.00.07. Івано-Франківськ, 2011. 327 с.
4. Lazarus R. Coping and adaptation. The handbook of behavioral medicine / R. S. Lazarus, S. Folkman. – N.Y.: Guilford, 1984. – P. 282 – 325

УДК 159:316.6

Рютін В.В., к.пед.н., доцент, доцент кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України (м. Черкаси), полковник запасу

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЖИВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ПРИМУСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ (ПОЛОНІ)

З 2014 року – початку агресії росії проти України, український народ зазнає масштабних втрат. Якщо багатомільярдні матеріальні збитки війни можливо відновити, то людські втрати і страждання жертв війни неможливо жодним чином повністю компенсувати. Українські воїни ціною свого життя і здоров'я стримують навалу російської орди. За даними ООН, з 2014 по 2021 роки у боротьбі за свободу і незалежність України загинуло 4150 українських військовослужбовців. За три роки широкомасштабної війни, з лютого 2024 Україна втратила понад 46 000 військовослужбовців та ще 390 000 отримали поранення. Кількість зниклих без вісті, на теперішній час, складає більше 63 000 людей.

За даними Координаційного штабу поведження з військовополоненими, на лютий 2025 року, з російського полону звільнено 4131 громадянина, за

даними відкритих джерел ще майже 8000 українців перебувають у російських тюрмах. Саме ці люди продовжили і продовжують боротьбу з агресором: боротьбу за виживання, навіть в умовах неволі. Метою даної роботи є:

- аналіз та визначання основних аспектів досвіду виживання особистості в умовах примусової ізоляції (полоні);
- створення теоретичної основи для подальшого дослідження психологічної проблематики виживання людини у полоні.

Війна, за певних умов, здатна не просто дегуманізувати людину, вона спотворює її поведінку, аж до легалізованого вбивці. Делегування воїну права вбивати на полі бою, в умовах війни, є цілком зрозумілим, але це право також має визначені межі. Такою межею є Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року, у статті 13 якої вказано: «З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції. Зокрема, жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах. Так само військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та цікавості публіки». Але практика дій росії щодо військовополонених українців насичена відвертими порушеннями вимог Женевської конвенції: зафіксовані багаточисельні випадків розстрілів полонених українців військовослужбовцями рф. Побиття, знущання і тортури над полоненими українцями стали систематичними, про що свідчать визволені з полону. Самі військовослужбовці армії рф знімають і розповсюджують у мережі контент жорстокого поводження з полоненими українцями, а часом і самі розстріли. Виникають закономірні питання правового змісту: «Чи обізнаний ворог про вимоги Міжнародного гуманітарного права?», «Чому не діє ця система захисту військовополонених і що треба робити, щоб вона захищала українських військовополонених у російській неволі?», «Як і коли будуть покарані російські військові злочинці за тортури і страти українців?». Це лише мінімум питань правового характеру, які дозволяють нам визначити у всій багатоаспектній проблематиці виживання людини у полоні **правовий аспект**.

Упорядкування долі воїнів які знаходяться у полоні можемо спостерігати в історії середньовіччя. Так, у середині XVI сторіччя монах домініканського ордену Франциско да Віторіо наполягає на обмеженні зла цілями війни. Заслуговує увагу його ідея не лише праведного поводження з військовополоненими, але і практика повернення полонених за викуп. Традиція обміну полоненими широко розповсюджується у XVII– XVIII століттях, але розширюється практикою примусового поселення у малонаселених районах з поступовою примусовою асиміляцією. Сама так поступала імперська російська влада, тримаючи у Сибіру десятки тисяч полонених.

Важливим рушійним кроком у проблемі виживання полонених стала ухвалення у 1863 році Женевської конвенції з наступним створенням організації Міжнародного червоного хреста. Наступні Женевські конвенції 1929 та 1949 року є формально–правовими, але не змогли убезпечити військовослужбовців від тортур і смерті у полоні. Наведені факти з історії освітлюють історичну генезу гуманізму, яка на жаль не врятувала людство від війн, полонених від тортур, а багатьох жертв полону від смерті. Але саме **історичний аспект** виживання у полоні спонукає нас шанувати пам'ять воїнів і їх боротьбу за життя.

Проблема виживання військовослужбовця у полоні багатоаспектна. Боротьба української держави за життя своїх захисників в російській неволі (у полоні) має вагомий результати. Кропітка робота українського Координаційного штабу з поводження з військовополоненими це більше 4000 звільнених українських громадян. Але гірко отримувати інформацію про десятки смертей українців у російських тюрмах. Очевидно, що виживання українських воїнів у полоні це найболюча психологічна проблема.

Саме **психологічний аспект** виживання військовослужбовця у полоні має стати провідним, через ретельний аналіз досвіду виживання українських воїнів, які були звільнені з неволі. Подальших досліджень має отримати дієвість сучасної системи психологічної підготовки виживання воїнів в умовах вимушеної і примусової ізоляції, та її вдосконалення.

УДК: 159.9

Сергієнко І.В., ад'юнкт ад'юнктури Національного університету цивільного захисту України, (м. Черкаси), майор служби цивільного захисту

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Якщо у своєму житті людина близько не зустрічалася з війною та її наслідками, може здаватися, що війна – це лише про смерть та руйнування. Насправді ж війна – це в першу чергу про життя, війна стає для людини каталізатором, який дістає у неї з глибини душі найпотаємніше. Війна здатна викликати в людини біль і страждання, змушує зустрітися з власною силою, може породити ненависть та відродити любов [3].

У психологічній літературі дезадаптація розглядається як порушення механізмів психічної адаптації в умовах гострого або хронічного емоційного стресу. Це призводить до часткової або повної неспроможності людини пристосуватися до соціального середовища [1].

З психологічного погляду виконання професійних обов'язків в умовах війни спричиняє потужний негативний вплив на психіку працівників через дію чисельних загрозливих факторів. Для спеціалістів, які направляються у зони надзвичайних ситуацій для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт, суттєво підвищується ризик розвитку нервово–психічних розладів,

психічної дезадаптації та стресових станів, а також фізичної загрози життю і здоров'ю.

Такі несприятливі впливи нерідко стають причиною зниження професійної ефективності, зниження працездатності, конфліктів у колективі, порушення дисципліни чи іншими компонентами деструктивної поведінки [4].

Психологічне супроводження професійної діяльності в умовах війни є критично важливим для підтримки працівників. Важливо вивчити травматичний досвід, з яким стикалися ці працівники, щоб розробити стратегії допомоги. [4].

Нами було проведено вивчення із застосуванням опитувальника С.І. Яковенка, щодо оцінки стану адаптованості «ОСАДА», що дозволило дослідити адаптованість працівників до ситуацій, що склалися за п'ятьма шкалами: задоволення собою, своїм психічним станом; задоволення ситуацією, її динамікою; задоволення сферою взаємостосунків; задоволення своїм функціональним станом; задоволення життєдіяльністю [2]. Перевагою даного опитувальника є швидкість отримання даних, а також можливість для респондентів без зайвих слів поскаржитися на життя, вказати на ті проблеми, з якими він не може впоратися, які можуть спричинити поведінковий зрив.

Вибірка дослідження складалася з поміж 134 працівників ДСНС України, відібраних на основі їхнього спільного досвіду роботи в 11-му Державному пожежно-рятувальному загоні Київської області. Тестування було проведено із дотриманням принципів етики та конфіденційності, на основі інформованої згоди на участь в обстеженні.

Проведене дослідження показало, що 73,1% опитаних працівників мають успішну адаптацію, відсутність серйозних проблем або їх успішне вирішення. Ця група респондентів включає працівників, які виявилися здатними адаптуватися до умов війни, успішно справляються з емоційними та психологічними навантаженнями. Вони мають здатність справлятися зі стресом і труднощами, а також знаходять шляхи для розв'язання проблем. Для цієї групи характерне задоволення різними аспектами їхнього життя – від стосунків до професійного життя. Вони не мають серйозних психологічних проблем, що потребують втручання, і здатні ефективно функціонувати в складних умовах.

5,2% опитаних працівників мають рівень «нормального напруження» без загрози здоров'ю та психологічному благополуччю особистості, якщо таке напруження не є хронічним. Це може бути результатом тимчасового стресу через складні обставини, який зазвичай зникає після адаптації або зміни ситуації.

21,6% опитаних працівників показали недостовірний результат. Ця група складається з респондентів, які не змогли адекватно оцінити свою ситуацію, ігноруючи реальні проблеми, що їх турбують. Вони можуть не бути готовими або не бажати визнавати труднощі, з якими стикаються в умовах війни. Це може бути й ознакою інфантилізму – поведінкової ознаки, коли доросла людина не готова брати на себе відповідальність за свої емоції або ситуацію. Такі працівники можуть намагатися уникати реальності, що може призводити до підвищеного стресу та неврівноваженості.

Важливою деталлю є те, що в дослідженні не було виявлено осіб, для яких ситуація є надзвичайно напруженою, що загрожує виснаженням,

незадоволенням життям і потребує термінового втручання психологів. Це означає, що серед опитаних немає працівників, які б знаходилися на межі психологічного зриву або мали серйозні психічні розлади, що потребують негайної допомоги. Проте не слід вважати, що всі рятувальники з недостовірним результатом однозначно не належать до групи ризику, яка потребує обов'язкової психологічної допомоги.

Війна створює унікальні умови, які вимагають від працівників ДСНС надзусилля не тільки фізичної витривалості, але й стійкості до екстремальних психоемоційних навантажень, тому вивчення дезадаптації працівників ДСНС України в умовах війни мають критичне значення для їхньої професійної діяльності та психічного благополуччя. Дослідження показало, що більшість респондентів демонструють успішну адаптацію, хоча значна частина знаходиться в стані напруження або має труднощі з усвідомленням власного психологічного стану.

Варто зазначити, що для збереження високого рівня професійної діяльності та психічного здоров'я працівників ДСНС необхідно впроваджувати систематичні заходи психологічної підтримки, профілактики, а також ефективні програми психокорекції та реабілітації.

Список використаних джерел:

1. Герасименко Л.О. Психосоціальна дезадаптація. Український вісник психоневрології, 2018. Вип. № 94. С.62
2. Колесніченко О. С., Приходько І. І., Мацегора Я. В., Юр'єва Н. В., Лиман А. А., Байда М. С. Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України. Харків: НАНГУ, 2020. С.320
3. Невидимі наслідки війни. Довідник для широкого кола фахівців — Київ, 2023. С. 64
4. Сергієнко І.В. Особливості психосоціальної дезадаптації працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які перебували під окупацією. Науковий журнал. Проблеми екстремальної та кризової психології, 2024. Вип. №8. С.50

УДК 364.3–057.36

Скиба О.М., старший викладач кафедри мовної підготовки, Київський інститут Національної гвардії України (м. Київ).

Конопля В.В., курсант курсу № 1 факультету службово–бойової діяльності, солдат, Київський інститут Національної гвардії України (м. Київ).

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Події, що розпочалися на сході України у 2014 році та переросли у повномасштабне військове вторгнення російської федерації у 2022 році, мали

значний вплив на соціально–економічний розвиток України. Перед державою постали нові виклики, пов'язані із забезпеченням захисту військовослужбовців, добровольців та учасників бойових дій, які відстоюють незалежність і суверенітет країни. Це зумовило необхідність розширення функцій системи соціального забезпечення та ухвалення відповідних законодавчих ініціатив, спрямованих на захист прав і свобод захисників України та їхніх родин. Розробка механізмів підтримки ветеранів війни, їхня реабілітація, адаптація до мирного життя та забезпечення соціальних гарантій стали одними з ключових завдань державної політики.

З початку збройної агресії у 2014 році система соціального забезпечення України зазнала значних трансформацій. Виникла необхідність у розширенні заходів соціального захисту для військовослужбовців та інших учасників АТО (ООС), які беруть участь у забезпеченні національної безпеки, оборони та територіальної цілісності України. У зв'язку з цим особливого значення набула підтримка таких структур, як Збройні Сили України, Національна гвардія, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба, Державна спеціальна служба транспорту та інших правоохоронних і військових формувань. У сучасних умовах нестабільної політичної ситуації першочерговим завданням є забезпечення їхньої високої боєздатності, що досягається через ефективну систему соціального захисту та підтримки.

З моменту початку повномасштабного військового вторгнення відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року в країні було запроваджено воєнний стан. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, які регулюють визначення категорій осіб, що визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, а також надання їм соціальних гарантій» № 2121–ІХ від 15 березня 2022 року сприяло суттєвому розширенню визначення учасників бойових дій. Зокрема, до цієї категорії включено добровольців Сил територіальної оборони, осіб, які входили до складу добровольчих формувань територіальних громад, а також тих, хто брав участь у діяльності, спрямованій на оборону України та забезпечення безпеки населення в умовах військової агресії рф.

Водночас варто зазначити, що волонтери не отримують статусу учасника бойових дій. Проте, згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551–ХІІ від 22 жовтня 1993 року, вони можуть претендувати на статус особи з інвалідністю внаслідок війни. Якщо ж волонтери є офіційно працевлаштованими в підприємствах, установах або організаціях, зокрема й у волонтерських, їм може бути надано статус учасника війни.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» є одним із ключових нормативно–правових актів у сфері соціального

забезпечення. Він визначає систему державних гарантій та передбачає понад двадцять видів соціальної підтримки, включаючи безоплатне отримання лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та медичних виробів, повну виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності незалежно від стажу, гарантію збереження робочого місця у разі скорочення штату, право на отримання спеціального житла, надання земельних ділянок для індивідуального будівництва, а також пільги на ремонт житла й забезпечення паливом. Окрім того, цей закон закладає основи для розвитку соціального партнерства у сфері захисту соціальних прав учасників бойових дій, створюючи правову базу для їх підтримки та інтеграції в суспільство. Щоб підсилити соціальний захист і забезпечення ветеранів війни, держава продовжує розробляти й впроваджувати нові механізми підтримки. Особливе значення приділяється створенню комплексних програм реабілітації та адаптації для учасників бойових дій. Такі програми охоплюють фізичну, психологічну, професійну та соціальну реабілітацію.

Одним із пріоритетних напрямів є забезпечення доступу ветеранів до якісної психологічної допомоги. З метою мінімізації наслідків посттравматичного стресового розладу (ПТСР) створюються реабілітаційні центри, які спеціалізуються на роботі з учасниками бойових дій. У цих закладах проводяться групові та індивідуальні терапевтичні програми, спрямовані на відновлення психологічного здоров'я, а також проводиться підготовка фахівців для роботи з ветеранами та членами їхніх родин. Окрім того, учасники бойових дій мають право на безоплатну медичну допомогу, включаючи лікування поранень і хронічних захворювань, отриманих унаслідок бойових дій. Для забезпечення цих потреб держава сприяє модернізації медичних закладів і закупівлі сучасного обладнання.

Інтеграція ветеранів у цивільне життя є важливим аспектом державної політики. З цією метою реалізуються програми професійної перепідготовки, що передбачають безкоштовне навчання в закладах професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти. Держава також підтримує створення курсів перекваліфікації, враховуючи потреби ринку праці, та надає фінансову допомогу ветеранам, які прагнуть започаткувати власний бізнес.

Окрему увагу приділено соціальному захисту родин загиблих захисників і захисниць України. Вони мають право на житлові пільги, фінансову підтримку на утримання дітей, психологічну допомогу та сприяння у працевлаштуванні. Родини загиблих користуються пріоритетним доступом до програм соціального забезпечення та підтримки.

Ефективна реалізація заходів соціального захисту можлива завдяки співпраці держави з громадськими організаціями, волонтерськими рухами та приватним сектором. Така взаємодія сприяє реалізації проєктів, спрямованих на підтримку ветеранів, їхню соціальну адаптацію та забезпечення прав.

Уряд продовжує удосконалювати законодавство у сфері соціального захисту ветеранів війни та учасників бойових дій. Запроваджуються нові законодавчі ініціативи, спрямовані на розширення доступу до соціальних послуг, фінансування реабілітаційних програм і спрощення процедур отримання допомоги. Особливий акцент робиться на створенні електронних сервісів, які спрощують подання заяв та доступ до державних послуг. Усі ці заходи є свідченням того, що держава визнає важливість комплексного підходу до забезпечення соціальних прав учасників бойових дій, забезпечуючи їм можливість повноцінного життя та інтеграції в суспільство.

Державна політика соціального захисту ветеранів війни та учасників бойових дій є одним із пріоритетних напрямів розвитку соціальної сфери України. Умови військової агресії та нестабільної політичної ситуації зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення системи соціального забезпечення, розширення соціальних гарантій та сприяння повноцінній інтеграції ветеранів у суспільство. Усі ці заходи є свідченням державного визнання їхньої ролі у боротьбі за незалежність України та зміцненні її суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 23.01.2025).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій: Закон України № 2121–IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121–20#Text> (дата звернення: 23.01.2025).
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551–XII: станом на 05.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551–12#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
4. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР: станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96–вр#Text> (дата звернення: 23.01.2025).
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–XII: станом на 23.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011–12#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
6. Малюга Л.Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС в Україні : навч. посіб. Кив : Алерта, 2016. 324 с.

УДК 355.1

Скориніна–Погребна О.В., доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України (м. Харків).

Ємел'янова І.В., магістрант кафедри психології діяльності в особливих умовах, Національний університет цивільного захисту України (м. Харків).

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК–ДЕМІНЕРІВ В ПРОЦЕСІ
ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ**

Актуальність теми обумовлена тим, що тільки з 1999 року до процесу гуманітарного розмінування стали залучатись жінки [1]. Характерним прикладом цього є діяльність британської благодійної та американської некомерційної організації «THE HALO TRUST UKRAINE», де жінки працюють на різних посадах, у тому числі на посадах саперів (демінерів), починаючи з 2007 року, у тому разі в Україні з 2015 року.

Відмічається, що в неурядових гуманітарних організаціях відсутній власний психологічний департамент, який має забезпечувати психологічну підтримку співробітників, особливо жінок. При цьому, не тільки процеси безпосереднього розмінування та знищення вибухонебезпечних предметів, але й участь персоналу в інформуванні та навчанні населення щодо існуючих та можливих небезпек, агітаційно–просвітницькій роботі, а також наданні допомоги постраждалим особам, вимагає безпосередньої психологічної підтримки співробітників. З урахуванням цього в «THE HALO TRUST UKRAINE», наприклад, співробітники мають можливість отримати лише п'ять безкоштовних консультацій он–лайн від організації на аутсорсі. Складність психологічної підтримки викликана серед іншого і тим, що на цей час в Україні не проводились дослідження щодо визначення професіографічних особливостей гуманітарного розмінування найманими цивільними особами.

Оскільки в останні роки поінформованість громадськості про психічне здоров'я на робочому місці зростає, гуманітарний сектор Женевського міжнародного центру з гуманітарного розмінування (GICHD) – поряд з Альянсом CHS, Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Фондом «Антарес» та іншими – наголосив на необхідності того, щоб гуманітарні організації забезпечували свої обов'язки з урахуванням догляду за здоров'ям, безпекою, захищеністю та благополуччям персоналу [2]. Підкреслено, що всі учасники сектору протимінної діяльності повинні працювати разом для зміцнення психічного здоров'я на робочому місці, а також для запобігання та пом'якшення несприятливих наслідків для психічного здоров'я. Крім цього підкреслена доцільність того, щоб керівництво організацій з гуманітарного розмінування інвестувало кошти у психічний добробут персоналу. Основна увага приділяється двом аспектам. По–перше, огляду чинників стресу, які впливають на психічне здоров'я різних категорій гуманітарних працівників. По–друге, концептуалізації поганих наслідки психічного здоров'я як організаційний

чинник ризику. Враховуючи розуміння того, що управління ризиками для психічного здоров'я не може ґрунтуватися на універсальному підході, підкреслена важливість систематично інтегрувати психічне здоров'я до систем управління ризиками з урахуванням передової практики, що застосовується в інших секторах. Визначено, що взаємодія між управлінням людьми, організаційною культурою та психічним здоров'ям має вирішальне значення для цілісного розуміння психічного здоров'я на робочому місці персоналу, який займається гуманітарним розмінуванням.

В той же час недостатньо враховується те, що політика неурядових організацій припускає участь жінок у діяльності за всіма напрямками. За останні роки відбулося багато позитивних подій щодо сприяння гендерній рівності та залучення до протимінної діяльності. Проте, в [3] відмічено, що залишаються деякі проблеми, такі як відсутність потенціалу з урахування гендерної проблематики та різноманіття з чіткими ролями та обов'язками в деяких установах та організаціях, що займаються протимінною діяльністю. Щоб закріпити позитивні досягнення та зміцнити потенціал з урахування гендерної проблематики та різноманіття серед національних органів/центрів з протимінної діяльності (NMAA/C) та операторів по всьому світу, у 2019 році GICHD розробив флагманську програму розвитку потенціалу координаторів з гендерних питань. Цьому сприяли досягненням Камбоджійського управління з розмінування та допомоги жертвам (СМАА) та Програми допомоги норвезького народу (NPA) з розмінування та роззброєння в Іраку. В [3] показано, як зміцнення потенціалу з обліку гендеру та різноманіття на національному рівні та рівні різних державних програм сприяє гендерній рівності та інклюзивності.

В [4] наведені результати дослідження взаємозв'язку між гендером та оперативною ефективністю у контексті персоналу, який виконує функції протимінної діяльності на місцях. Метою дослідження було усунення стереотипів та недоведених припущень, які все ще можуть існувати у секторі протимінної діяльності щодо продуктивності жінок та їхньої готовності працювати на певних посадах на місцях. Операційна ефективність досліджувалася за двома ключовими показниками: індивідуальна операційна продуктивність та готовність до роботи. Дані про оперативні та кадрові ресурси були зібрані в чотирнадцяти країнах чотирьох окремих протимінних організацій на чотирьох континентах. Кількісний аналіз даних не виявив значної різниці в оперативній продуктивності чи готовності до роботи на місцях у протимінній діяльності залежно від статі.

Але стандарти організацій з гуманітарного розмінування не передбачають особливих умов праці для жінок. В той же час, Данська рада у справах біженців (DRC) звернулась до HALO Ukraine з проханням долучитись до опитування щодо співвідношення зайнятості жінок у секторі протимінної діяльності та заповнення інформаційних прогалин, з якими стикаються жінки при отриманні та збереженні роботи в секторі протимінної діяльності [5]. Це підтверджує і наш особистий досвід підготовки до роботи в організації за майже всіма напрямками її діяльності, який показав, що гендерна рівність розглядається буквально та не враховує психологічних, фізіологічних та соціальних особливостей жінок.

Виходячи з цього, хочемо зробити висновок, що підвищенню ефективності гуманітарного розмінування некомерційними благодійними організаціями буде сприяти урахування гендерних особливостей професійної діяльності їх фахівців та оптимізація системи психологічного супроводу цього виду діяльності.

Список використаних джерел:

1. Matlock, Brenna (2021) «Moving the Story Forward Utilizing Deminer Narratives to Increase Women's Empowerment in Mine Action and Beyond,» The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25: Iss. 1, Article 14. Available at: <https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol25/iss1/14>
2. Biscaglia, Laura; Jones, Abigail; and White, Robert (2021) «Mental Health: Taking a Proactive Approach to Support Staff in Mine Action,» The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25: Iss. 1, Article 16. Available at: <https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol25/iss1/16>
3. Biscaglia, Laura; Sophal, Ros; and Sochenda, Khun (2020) «Strengthening a Sustainable National Capacity for Gender and Diversity Mainstreaming in Mine Action,» The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 24: Iss. 2, Article 12. Available at: <https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol24/iss2/12>
4. Lark, Raphaela; Hewitson, David; and Wolsey, Dominic (2022) «Gender and Operational Efficiency,» The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 26: Iss. 1, Article 7. Available at: <https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol26/iss1/7>
5. [HDP] Perception Study_UKR_HR. Available at: <https://ee-eu.kobotoolbox.org/x/incRoXZo>

УДК 159.944.4

Слурденко Д.О., доктор філософії з психології, доцент кафедри психології та педагогіки, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), полковник

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ БОЙОВОГО СТРЕСУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Стрес визначається як реакція організму на нові умови, зокрема на несприятливі фактори. Ця реакція допомагає пристосуватися і мобілізувати ресурси для виживання. Однак, коли негативні фактори занадто сильні або тривають дуже довго (тижнями або місяцями), стрес може мати шкідливий вплив. Реакція, яка повинна була захищати, може ставати шкідливою. Розуміння того, що стрес виникає як відповідь на нові умови, дозволяє знижувати його рівень у майбутньому завдяки тренуванню, формуванню звичок і навичок. Наприклад, у бою рівень стресу буде знижений при підготовці.

Під час стресу змінюється робота органів та систем організму: прискорюється серцебиття, звужуються судини, знижується активність прифронтальної кори головного мозку (відповідальної за логічне та абстрактне

мислення), сповільнюється травлення, та виділяються гормони кортизол, адреналін і норадреналін. Чим більший стрес, тим значніші зміни відбуваються. В бойових умовах ці зміни можуть бути дуже інтенсивними. Зазвичай стрес виникає як реакція на екстремальні зовнішні фактори, такі як вибухи поруч. Але якщо людина виснажена (недосипання, хронічний стрес, недоїдання, фізична втома, важкі переживання), гостра стресова реакція може виникнути навіть на помірні або незначні фактори.

Стрес змінює відчуття болю, часто підвищуючи больовий поріг. Через звуження судин і підвищення больового порогу людина може не відчувати поранення. Тому в тактичній медицині необхідно ретельно перевіряти стан постраждалих. У деяких випадках стрес може також посилити відчуття болю.

Сприйняття всіма органами чуття змінюється під впливом стресу. Ефект уповільненого часу – тахіпсихія – зустрічається досить часто. Декілька секунд можуть здаватися хвилиною, а іноді тривалий бій може сприйматися швидкоплинним. Поле зору звужується – виникає тунельний ефект. Під час прикладної стрілецької підготовки використовують вправу «Огляд», коли після кількох пострілів треба оглянути навколо себе, щоб помітити небезпеку. Деякі звуки можуть не сприйматися, наприклад крики, вибухи або постріли.

Відчуття власного тіла також змінюються під впливом стресу. Тіло може здаватися важким чи легким, великим чи малим, може порушуватися почуття рівноваги. Може бути важко доторкнутися до коліна долонею із заплющеними очима. Змінюється також сприйняття дистанції; під час стресу відстань до укриття може здаватися більшою чи меншою за реальну.

Стрес може підвищити фізичну силу, але це не означає, що людина діятиме правильно чи адекватно ситуації. Людина в стані стресу робить лише прості, звичні речі. Стрес впливає на пам'ять: можна запам'ятати подію в подробицях або ж не запам'ятати нічого. Тому важливо обговорювати й аналізувати пережите після бою.

Люди, як і тварини, мають два типи реакції на стрес. Перші реагують підвищеною активністю і швидкими діями. Другі – зменшують активність. Люди першого типу реагують швидко і проявляють волю в реалізації планів, але мають більше схильності до тунельного зору. Люди другого типу краще переносять непередбачувані умови і менше втрачають здатність логічно мислити.

Зважаючи на вроджений тип стрес-реакції, можна навчитися реагувати більш адекватно на певні подразники. Але існує рівень стресу, після якого вроджений тип поведінки бере верх і контроль втрачається.

Таким чином, зосередження уваги на наявних ресурсах військовослужбовців для підвищення стійкості має головне практичне значення і є відправною точкою для розробки стратегій, які мають на меті зменшити негативні наслідки, пов'язані з професійною діяльністю, та стимулювати саморозвиток та професійне зростання.

УДК 355.2

Соколюк В.В. старший викладач кафедри професійної підготовки, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), підполковник;

Головня А.Ф., доктор філософії, старший викладач кафедри професійної підготовки, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), підполковник.

ВПЛИВ НИЗЬКОГО РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ЗАВИЩЕНОЇ САМОЦІНКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ НА ХІД ВИКОНАННЯ ПОСТАВЛЕНИХ ЗАВДАНЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОСІЙСЬКО – УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна військова агресія росії, що триває третій рік на теренах нашої держави вплинула на суттєве збільшення чисельності підрозділів Сил безпеки та оборони України. Військові формування Сил безпеки та оборони України у короткі строки доукомплектовують підрозділи як в ході відновлення боєздатності, так і підрозділи на етапі створення. Певний ступень поспіху, якого неможливо уникнути в під час виконання відповідних заходів комплектування призводить до випадків призначення на посади осіб, які не мають відповідної кваліфікаційної підготовки, в тому числі інколи на ключові (на яких посадова особа приймає доленосні для підрозділу рішення). Крім того трапляються випадки призначення на посади не за оцінкою професійних якостей, а з огляду на особисті вподобання посадових осіб, які відповідають за кадрову політику. Це, в свою чергу, негативно впливає на ефективність виконання завдань та морально–психологічний клімат в колективах, адже людина, яка була успішною в цивільній сфері діяльності не завжди стане такою на військовій службі.

Слід зауважити, що основними причинами зазначеної проблеми передусім є недостатнє розуміння новобранцями специфіки визначених силовим структурам завдань, делегованих державою представникам силових структур повноважень, недостатній рівень професійних знань, відсутність навичок та досвіду, небажання вдосконалювати свої компетенції. Також, існують військовослужбовці, які категорично відмовляється визнавати власні помилки, ігнорують конструктивну критику та самостійно завищують (не маючи на то будь–якого підґрунтя) оцінку власних можливостей та досягнутих результатів, що в кінцевому результаті призводить до викривлення достовірної інформації та не дає змоги оперативно вживати необхідних заходів для вирішення непередбачуваних ускладнень ситуації, уповільнює впровадження інновацій через небажання навчатися, збільшення втрат серед особового складу та необґрунтованих фінансово–матеріальних витрат через помилки.

Аналіз вище зазначеного показав аспекти виникнення проблеми, а саме недооцінка важливості професіоналізму у суспільстві в наслідок популяризації успіху без зусиль (у соцмережах та медіа); низький рівень освіти або її непрофільність, недостатнє приділення уваги (відсутність) практичної підготовки в ході навчання у навчальних закладах; система підбору персоналу

носить формальний характер, не опираючись на об'єктивну оцінку досягнень кандидатів; відсутність регулярного зворотного зв'язку та моніторингу результатів роботи посадових осіб.

Зважаючи на викладене, та враховуючи виклики сьогодення, слід неухильно дотримуватися системи підбору, підготовки та контролю персоналу, а саме: чіткий опис посадових обов'язків і вимог до посадовця; всебічне неупереджене вивчення кандидатів з обов'язковим вивчення фахівцями психологами та наданням ними конкретних рекомендацій щодо подальшого використання кандидатів; з метою формування здорової конкуренції встановлювати прозорі критерії оцінки якостей кандидатів; проведення багаторівневої підготовки (тренінги, навчальні збори, курси підвищення кваліфікації або перепідготовки); забезпечити дієвість системи зворотного зв'язку та моніторингу досягнення результатів (здійснювати неупереджену, вибіркову перевірку досягнень, а не опиратися лише на інформацію з доповідей посадових осіб); відпрацювання спрощеного механізму заміни посадової особи, які не справляються з визначеним функціоналом.

Таким чином, можна дійти висновку, що дотримання правил об'єктивного та цілеспрямованого підбору кандидатів для призначення на посади в поєднанні з послідовною роботою щодо навчання (перепідготовки, підвищення рівня кваліфікації) особового складу суттєво впливатиме на підвищення якості професійної кваліфікації посадових осіб, що, в свою чергу, в цілому позитивно вплине на ефективність виконання завдань та морально–психологічний клімат в колективах.

УДК [316,35+364]:355 (477)

Сороківська–Обіход А.І., доктор філософії, старший викладач кафедри воєнної історії, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів), підполковник.

НОРМАТИВНО–ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Термін «соціальний захист» – це концептуальна система заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків, виник у 90–х роках ХХ ст., хоча як явище сформувався давно. З прийняттям Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (20 грудня 1991 р.) поняття «соціальний захист» замінило вживаний ще з радянських часів термін «соціальне забезпечення».

Термін «соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей» застосовується у формулюванні, визначеному законодавцем, відповідно до статті 1¹ розділу I Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (в редакції цього Закону від 03.11.2006 року № 238–V), де вказується: «законодавство про соціальний і правовий захист

військовослужбовців та членів їх сімей базується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів» та відображений у Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України (ст. 19 Закону України № 548–XIV від 24 березня 1999 року), в якому зазначено: «держава гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей соціальний і правовий захист відповідно до законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів».

20 грудня 1991 р. було прийнято Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» № 2011–XII, що став основоположним у врегулюванні соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Закон визначав категорії військовослужбовців: особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової служби і військової служби за контрактом ЗСУ, Національної гвардії України, Прикордонних військ України, Служби національної безпеки України, військ цивільної оборони, а також інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, військовослужбовці-жінки, курсанти військово-навчальних закладів. Також закон визначив головні засади державної політики у цій сфері, встановив єдину систему соціального та правового захисту, гарантував військовослужбовцям сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

Цікаво, що при розробці Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», група фахівців, при Комісії Верховної Ради України з оборони та державної безпеки, заклала в нього положення, яке передбачало надання військовослужбовцям права займатися комерційною діяльністю. І це, на думку розробників, мало стати одним із наріжних каменів у справі соціального захисту військовослужбовців, відродження їх честі та гідності.

Соціальний і правовий захист військовослужбовців складається з комплексу заходів, спрямованих на компенсацію обмежень, обумовлених характером службової діяльності, реалізацію соціальних очікувань, що лягли в основу професійного вибору, та нейтралізацію чинників, які перешкоджають ефективній службовій діяльності конкретної особи. Держава повинна сприяти сумлінному виконанню військового обов'язку військовослужбовцями та компенсувати законодавче обмеження ряду їх громадянських прав і свобод.

Забезпечення соціальних гарантій і прав військовослужбовців та членів їх сімей здійснювалося у повній відповідності з історичним розвитком людської цивілізації за тими ж закономірностями. Впродовж різних періодів види допомоги та пільги для військовослужбовців були такими: надання разових матеріальних заохочень, певних привілеїв, права власності на майно та земельні ділянки, тощо.

Державний апарат відіграє важливу роль у соціальному забезпеченні та регулює адміністративно-правовими методами перерозподіл матеріальних благ в залежності від інтересів та можливостей держави.

На сьогодні в Україні сформувалися два рівні соціального захисту, які співіснують у суспільстві. До першого відносяться мінімальна заробітна плата, пенсійне забезпечення, медичне обслуговування, державне соціальне страхування обов'язкове для всіх громадян та ін. (тобто гарантований державою мінімальний рівень життя). До другого рівня відноситься соціальне забезпечення для громадян, яке держава забезпечувала будь-якій особі чи категорії громадян за їх внесок у трудову діяльність у різних галузях науки, техніки, що винагороджувався з боку держави (до нього відносяться військовослужбовці).

Держава бере на себе обов'язок соціального захисту (соціальної роботи, соціального забезпечення) військовослужбовців та членів їх сімей з метою створення та надання сталих соціальних гарантій і підкріплює їх відповідним правовим захистом тобто нормативно-правовими документами, наприклад, статтею 17 Конституції України, в якій прописані основні зобов'язання держави щодо забезпечення соціального захисту громадян, які перебувають на службі у ЗСУ, та членів їх сімей.

Соціальна робота та соціальне забезпечення військовослужбовців – це система суспільно-економічних заходів з боку держави, що спрямовані на соціальне супроводження, надання соціальних послуг та матеріальне (фінансове) забезпечення громадян, що проходять військову службу, або звільнених з військової служби в запас чи відставку, для забезпечення їм нормальних умов життя.

Соціального захисту потребують члени сімей військовослужбовців, які зазнають об'єктивних труднощів в реалізації таких конституційних прав (на освіту, житло, працю). З цією метою законодавством України визначено систему соціальних та правових гарантій для членів сім'ї військовослужбовця. Відповідно до статей 10–14, 18 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», членам сім'ї військовослужбовця надавалися соціальні гарантії з питань працевлаштування, житла, освіти, відпочинку, охорони здоров'я та ін. Проте законодавчо не було встановлено вичерпний перелік осіб, які належать до членів сім'ї військовослужбовця, що спричинило певні проблеми у застосуванні окремих статей цього закону.

В законодавстві України поняття «член сім'ї» застосовувалося в різних значеннях, залежно від сфери правовідносин. Відповідно до частини 2 статті 64 Житлового кодексу УРСР (1983 р.) до членів сім'ї наймача приміщення належали дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача могли бути визнані інші особи, у випадку коли вони постійно проживали разом з наймачем і вели з ним спільне господарство.

У рішенні Конституційного Суду України від 3 червня 1999 р. № 5 рп/99 визначено: «до кола членів сім'ї військовослужбовця належать його (її) дружина (чоловік), їх діти і батьки. Щодо них ознака (вимога) ведення спільного господарства з суб'єктом права на пільги в оплаті користування житлом і комунальними послугами застосовується лише у передбачених законом випадках. Діти є членами сім'ї незалежно від того, чи є це діти будь-кого з подружжя, спільні або усиновлені, народжені у шлюбі або позашлюбні. Членами

сім'ї військовослужбовця можуть бути визнані й інші особи за умов постійного проживання разом з суб'єктом права на пільги і ведення з ним спільного господарства, тобто не лише його (її) близькі родичі, але й інші родичі або особи, які не перебувають у безпосередніх родинних зв'язках». Тобто знову не було визначено вичерпного переліку осіб, які належать до членів сім'ї військовослужбовця, що, в свою чергу, призводило до певних проблем у застосуванні окремих статей Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Законом України від 3 листопада 2006 р. № 328–V «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і деяких інших осіб» вносилися зміни до окремих статей вказаного Закону. Згідно ст. 13 дітям військовослужбовців за місцем проживання надавалося першочергове право на зарахування до загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів, дитячих оздоровчих таборів незалежно від форм власності.

Отже, дослідження нормативно-правового аспекту державної соціальної політики України та її впливу на соціальний захист військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, і членів їх сімей, дає підстави зробити висновок про фрагментарний характер її вивчення науковцями та відсутність комплексного дослідження у цій галузі. Соціальний і правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, завжди привертав увагу суспільства. В ретроспективі особи, які проходять військову службу і члени їх сімей, визнавалися державою тією категорією громадян, до якої в першу чергу встановлювалися різні види соціального забезпечення, що пов'язувалося з небезпечним характером військової служби.

УДК 355.233:351.86-055.2:321.64

Старікова О.В., начальник служби гендерної інтеграції управління соціального супроводу департаменту персоналу, Головне управління Національної гвардії України, (м. Київ), майор.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни, розв'язаної російською федерацією, та з огляду на перспективи її завершення особливо актуальним постає питання впровадження державної гендерної політики у структуру Національної гвардії України. Цей процес є важливим етапом розвитку сучасного військового формування, що відображає сучасні стандарти та принципи гендерної рівності, сприяє створенню більш ефективної, адаптованої та гуманної військової структури, яка відповідає інтересам усіх громадян незалежно від статі. Інтеграція гендерного підходу в

сектор безпеки та оборони спрямована на підвищення боєздатності, ефективності військових підрозділів і забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до кар'єрного зростання у військовій сфері.

Національна гвардія України виконує завдання з реалізації державної гендерної політики, що, зокрема, включає забезпечення імплементації Плану дій України щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та відповідних резолюцій, спрямованих на розширення прав і можливостей жінок у секторі безпеки та оборони. Впровадження гендерного підходу здійснюється відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань України, включаючи адаптацію нормативно-правових актів, створення інституційних механізмів забезпечення рівності, інтеграцію гендерних аспектів у кадрову політику та організацію навчальних програм для військовослужбовців.

Нормативно-правова база Національної гвардії України у сфері гендерної рівності включає низку документів, які регулюють питання впровадження відповідної політики, зокрема наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.03.2021 № 188 «Про затвердження Плану заходів Міністерства внутрішніх справ України з реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року», наказ командувача НГУ від 15.04.2022 № 157 «Про затвердження Плану заходів Національної гвардії України з реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» (зі змінами), а також наказ командувача НГУ від 23.12.2021 № 657 «Про організацію заходів із забезпечення гендерної рівності в Національній гвардії України».

У 2024 році здійснено аналіз і перегляд організаційно-розпорядчих документів Національної гвардії України, що дозволило внести гендерний компонент у Програму базової загальновійськової підготовки, Програму підготовки підрозділів спеціального призначення, Доктрину підготовки особового складу, Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення тощо. Важливим напрямом роботи стало впровадження механізмів запобігання дискримінації та сексуальних домагань серед військовослужбовців. Зокрема, нормативно врегульовано порядок реагування на такі випадки через методичні рекомендації щодо роботи зі зверненнями громадян, наказ командувача Національної гвардії України від 27.12.2017 № 911 «Про затвердження Інструкції про заходи контролю за зверненнями громадян, які містять інформацію щодо дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань», а також наказ МВС від 21.04.2020 № 347 «Про затвердження Порядку проведення службових розслідувань у Національній гвардії України», який передбачає залучення фахівців з гендерної інтеграції для проведення службових розслідувань за фактами дискримінації.

З урахуванням викликів воєнного стану Національна гвардія України продовжує розвиток у таких напрямках, як удосконалення нормативно-правових актів та організаційно-розпорядчих документів (включаючи проведення антидискримінаційної експертизи), підвищення інституційної спроможності у

сфері гендерної інтеграції, створення ефективного механізму запобігання та реагування на випадки гендерної дискримінації, а також проведення навчальних програм для всіх категорій особового складу. Важливим аспектом є формування гендерної компетентності військовослужбовців та запровадження гендерного підходу в кадровій політиці, що передбачає забезпечення рівного представництва жінок і чоловіків у різних комісіях, відповідальних за прийняття рішень.

Подальший розвиток цієї політики передбачає покращення інфраструктурних умов та матеріально-технічного забезпечення для жінок і чоловіків у військових підрозділах, а також упровадження системи моніторингу, аналізу та оцінки ефективності заходів у сфері гендерної інтеграції. Додаткову увагу приділено інформуванню громадськості з питань порядку денного «Жінки, мир, безпека» та розвитку цивільно-військового співробітництва.

Водночас, серед основних перешкод, що впливають на ефективність реалізації державної гендерної політики в умовах воєнного стану, можна виокремити збереження стереотипного мислення серед військовослужбовців, що обмежує сприйняття жінок як професійно підготовлених кадрів, а також недосконалість законодавчої бази у сфері забезпечення рівних прав та можливостей. Додатковою проблемою залишається недостатність цільового фінансування для проведення навчальних заходів з підвищення гендерної обізнаності та вдосконалення інфраструктури для особового складу.

Для оцінки ефективності впровадження Плану заходів з гендерної інтеграції Національної гвардії України на період до 2025 року запроваджено моніторингові картки гендерної статистики, затверджені наказом командувача НГУ від 23.12.2021 № 657. Їх використання забезпечує аналіз динаміки змін у сфері гендерної рівності та формування відповідних рекомендацій. Служба гендерної інтеграції Головного управління НГУ двічі на рік здійснює збір і аналіз цих даних, що використовується для формування звітності та коригування політики гендерної інтеграції.

Аналіз статистичних показників демонструє зростання частки жінок у структурі НГУ, однак зберігаються гендерні дисбаланси у військовослужбовому складі та на керівних посадах. З метою їх подолання у 2024 році реалізовано низку заходів, включно з покращенням матеріального забезпечення: підписано Меморандум про співпрацю з ГО «Смілива Україна», що дозволило забезпечити жінок-військовослужбовиць 140 комплектами зимової форми та 198 бронежилетами, адаптованими до анатомічних особливостей. Укладено договір на виробництво 7 000 комплектів літніх польових костюмів, з яких 5 000 вже передано військовослужбовицям.

Проведено гендерний аналіз бюджетних програм НГУ (КПКВК 1003010, 1003020), результати якого враховані у бюджетній пропозиції на 2025–2027 роки. Завершено науково-дослідну роботу «Вдосконалення процесу впровадження державної гендерної політики у НГУ» (шифр – «Рівність»), проведено самооцінку гендерної інтеграції у чотирьох підрозділах НГУ, результати якої направлені до Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Значну увагу приділено підготовці особового складу: організовано тренінги для керівного складу НГУ у співпраці з Консультативною місією ЄС, навчання у рамках програми «PROTECT2», а також тренінги за підтримки ООН Жінки та ГО «Інформаційно-консультативний жіночий центр».

Національна гвардія України, виконуючи завдання в умовах воєнного стану, продовжує реалізацію заходів з інтеграції гендерного підходу, що сприяє підвищенню її мобільності, боєздатності та відповідності міжнародним стандартам. Водночас, для забезпечення сталого розвитку гендерної політики необхідним є подальше вдосконалення механізмів моніторингу та оцінки ефективності заходів, адаптація кадрової політики до сучасних викликів, розширення фінансування ініціатив із підвищення гендерної обізнаності особового складу та вдосконалення інфраструктурних умов. Інтеграція принципів рівності у військову діяльність є важливим елементом системного реформування сектору безпеки та оборони України, що сприяє підвищенню його ефективності та відповідності міжнародним стандартам.

УДК 159.92

Товма І.М., кандидат військових наук, заступник начальника кафедри психології та педагогіки гуманітарного факультету, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), полковник.

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ КОНСТРУКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА В УПРАВЛІННІ ВІЙСЬКОВИМИ КОЛЕКТИВАМИ

Військове лідерство було і залишається одним із пріоритетних напрямків дослідження у психології. В професійній діяльності військовослужбовців постійно відбувається міжособистісна взаємодія, яка має ряд особливостей та залежить від різноманітних чинників, які позитивно чи негативно впливають на морально-психологічний стан військовослужбовців та клімат у військових колективах, що, в свою чергу, відображається на виконанні завдань підрозділом, мотивації військовослужбовців, тощо.

Проблематикою військового лідерства займалися чимало дослідників, серед яких значний внесок у вивченні цього феномену зробили Е. Богардус, Д. Гоулман, Д. МакГрегор, К. Левін, Дж. Моутон, Р. Стогділл, Ф. Фідлер та багато інших зарубіжних вчених, а наукові здобутки Н. Агаєва, В. Барка, О. Бойка, О. Кокуна, О. Колесніченка, Я. Мацегори, В. Осьодла, І. Приходька, О. Романовського, В. Стасюка, В. Ягупова та інших підтверджують професійний інтерес вітчизняних науковців у сфері дослідження військового лідерства.

На сьогоднішній день існує достатня кількість публікацій, що розглядають феномен лідерства та пропонують різні підходи до визначення його складових. Досить ґрунтовною у висвітленні положень, що стосуються формування та розвитку лідерських компетенцій сучасного військового керівника є

доктринальні публікації армій провідних країн світу, які набирають всебільшої популярності серед вітчизняних науковців у сфері дослідження психології лідерства. Так, запропонована у доктринальній публікації Сухопутних військ США «Армійське лідерство та професія» (ADP 6–22, C1. Army Leadership and the Profession) модель військового лідерства, описує ключові лідерські якості та компетенції. В свою чергу, у Великій Британії Центром армійського лідерства при Королівській військовій академії була розроблена Доктрина армійського лідерства Збройних сил Великої Британії (AC 72029, Army Leadership Doctrine), в якій надано ключові концепції, що є основними для розуміння армійського підходу у визначенні сутності лідерства, запропоновано три ключові сфери діяльності лідера, розглянуто Кодекс поведінки військового лідера. Крім того, офіційному сайті даного Центру на постійній основі надаються публікації військовослужбовців різних категорій, що стосуються проявів військового лідерства та надається їх аналіз.

Не менш цікаві положення були запропоновані Джоко Вілінком у своїй книзі «Стратегія і тактика лідерства», який спираючись на власний досвід служби у підрозділах спеціального призначення ВМС США, висвітлює особливості військового лідерства, надає рекомендації для керівників–початківців та пропонує десять головних принципів лідерства, з якими важко не погодитися.

Аналіз наукових джерел свідчить, що у дослідженні феномену лідерства, науковці значну увагу зосереджують на конструктивному (функціональному) лідерству, тобто на тих проявах, які мотивують особовий склад, сприяють підвищенню інтересу підлеглих до виконання поставлених завдань та виражаються в командно–орієнтованих рішеннях та діях, враховують цілі та орієнтовані як на організацію, так і на підлеглих. Вивчення психологічних особливостей прояву лідерської поведінки в управлінні військовими колективами залишається актуальним напрямком дослідження та потребує поглибленого розуміння феномену військового лідерства.

Проведений аналіз науково–теоретичних джерел надав можливість виокремити перелік проявів конструктивного лідерства в управлінні військовими колективами, в основу якого покладено запропоновану у доктринальній публікації Сухопутних військ США «Армійське лідерство та професія» модель військового лідерства.

З огляду на вищезазначене, до основних форм прояву конструктивного лідерства в управлінні військовими колективами можна віднести поведінку військових керівників, що виявляється у:

- підтримці армійських цінностей, прояві поваги, самовідданості, честі, відваги, почуття обов'язку;
- прояві емпатії до оточуючих, здатності зрозуміти та пережити почуття та емоції іншої людини;
- прояві та підтримці військових традицій та групових переконань, що втілюють дух військової професії;

- демонстрації дисциплінованості, вмінні підкорюватися та вимагати дотримання дисципліни від інших;
- демонстрації іміджу «присутності командира», відображенні професійного образу людини, яка наділена владою;
- наявності міцного здоров'я, сили та витривалості, які надихають оточення та викликають впевненість до діяльності в умовах тривалого стресу;
- демонстрації впевненості, віри у здатність підрозділу виконувати завдання, стійкості до впливу чужих емоцій;
- демонстрації стійкості та здатності до швидкого відновлення після невдач, потрясінь, негараздів та стресу;
- наявності гнучкого розуму, здатності мислити поза межами стереотипів, здатності бачити та застосовувати різноманітні рішення проблем;
- здатності робити обґрунтовані судження, здатності оцінювати сильні та слабкі сторони, розробляти ефективні рішення;
- демонстрації інноваційності, здатності розробляти нові ідеї, засновані на виникаючих можливостях або труднощах;
- створенні умов та підтримці атмосфери довіри в колективі, демонстрації власним прикладом довірливих відносин;
- прояві тактовності, самоконтролю під час взаємодії;
- компетентності, володінні знаннями, фактами, переконаннями, вмінні робити логічні припущення та розуміння відповідної сфери діяльності;
- здатності вести за собою, вмінні використовувати доречні методи впливу, вмінні визначити мету, мотивувати та надихати послідовників;
- демонстрації власного прикладу у виконанні завдань професійної діяльності;
- вмінні домовлятися та створювати компроміси у вирішенні конфліктів
- вмінні виходити за рамки впливу, визначені повноваженнями;
- позитивному сприянні розвитку професії, створенні позитивного іміджу та забезпеченні розвитку військової справи;
- створенні позитивного середовища, сприянні створенню та підтримці згуртованості, атмосфери ефективної взаємодії в колективі;
- власному самовдосконаленні, робота над собою, підтримка фізичної та ментальної форми на належному рівні;
- сприянні розвитку інших, розумінні потреби в розвитку інших;
- досягненні результатів, вмінні розставити пріоритети, організувати та координувати діяльність підлеглих.

Безумовно, запропонований перелік форм прояву конструктивного лідерства в управлінні військовими колективами не є вичерпним та, у разі необхідності, має бути уточненим з огляду на історико-культурні особливості професійної діяльності військовослужбовців, але, в той самий час, надає можливість враховувати підходи та здобутки закордонних науковців у сфері дослідження феномену військового лідерства вітчизняними науковцями.

УДК 355.48

Товма М.І., доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації роботи з персоналом оперативного факультету, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків).

Єрємін Д.О., слухач оперативного факультету, Національна академія Національної гвардії України (м. Харків), майор.

**МОРАЛЬНО–ПСИХОЛОГІЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ГРУПИ ЦВС
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ**

Під час виконання завдань за призначенням в районі ведення бойових дій на офіцерів групи цивільно–військового співробітництва постійно діють стрес фактори, а саме: підвищення морально–психологічного і фізичного навантаження (службові завдання виконуються безупинно у будь–яких умовах). У нічний час оперативна обстановка створює низьку додаткових труднощів негативно впливаючи на психіку, постійна робота з невдоволеним цивільним населенням, пов'язані з тяжкими умовами проживання цивільного населення, людей похилого віку, неповнолітніх дітей та інвалідів в районі ведення бойових дій, спостерігаючи загибель не тільки військових але і цивільного населення, після обстрілів населених пунктів. Так як офіцери ЦВС одні з перших прибувають для документування інциденту тому що всі завдання виконуються в населених пунктах в більшій мірі на лінії розмежування та в смузі забезпечення а також в першому ешелоні. Ці фактори пов'язані з великим ризиком потрапити під артилерійський, ракетний, обстріли та удари дронів противника. Ці всі фактори можуть реально впливати на зниження військовослужбовцями їхнього нестандартного та креативного мислення планування та підходу до виконання наступних завдань.

Від військовослужбовців вимагається володіти собою, уміння не піддаватись діям об'єктивних та суб'єктивних стрес–факторів, у короткий термін знаходити шляхи зниження їхнього впливу на морально–психологічний стан, вчасно приймати рішення і впевнено, без коливань адекватно їх реалізовувати. Підтримання та збереження стійкого й керованого рівня морально–психологічного стану офіцерів групи цивільно–військового співробітництва, забезпечує ефективне виконання ними бойових завдань.

Досвід показує, що як добре не був би підготовлений особовий склад, яким би вміли не було керівництво його діями, військовослужбовці часто не витримують тих психологічних навантажень, яких зазнають у екстремальних умовах та потребують психологічної допомоги.

В більших випадках група цивільно–військового співробітництва знаходиться в віддаленні від основних підрозділів і функціонує автономно, тому військові психологи не завжди можуть відвідати та попрацювати з особовим складом групи. Саморегуляція та відновлення свого психо–емоційного стану покладено особисто на кожного військовослужбовця групи. Основні персональні стратегії подолання професійного стресу: фізичні вправи та система збалансованого харчування – основні два чинники, що покращують фізичне

здоров'я та можуть сприяти успішній боротьбі зі стресом. Крім того також є індивідуальні методи зняття напруги такі як: аутогенне тренування (аутотренінг), методика загального розслаблення і відпочинку. За допомогою подібних прийомів військовослужбовці знижують нервово-емоційне напруження, дратівливість що виникає у процесі діяльності, покращувати якість відпочинку, що, безсумнівно, позитивно позначається на загальному стані.

Командир групи цивільно-військового співробітництва в інтересах підтримання морально-психологічного стану підпорядкованого особового складу повинен завжди перевіряти виконання обов'язків підлеглих, виключати факти помилкових дій підлеглих під час виконання завдань за призначенням та робити аналіз взаємовідносин в колективі, у разі виявлення порушення психічного стану підпорядкованого особового складу, що в подальшому не дає змоги виконувати завдання за призначенням в найкоротший термін доставити військовослужбовця до пересувного пункту психологічної допомоги для надання екстреної психологічної допомоги.

Таким чином під час проведення психологічної підготовки необхідно формувати у військовослужбовців здатність реально оцінювати небезпеку, тому що неадекватне сприйняття небезпеки призводить до професійних помилок, зростання психологічної напруженості, паніки і в остаточному підсумку не виконання поставленого завдання.

УДК 159.944:614.8–057.44:616–001.4

Топчило А.В. ад'юнкт ад'юнктури, Національний університет цивільного захисту України (м. Черкаси), майор служби цивільного захисту.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС, ЯКИЙ ЗАЗНАВ ПОРАНЕНЬ

В сучасних реаліях війни, на превеликий жаль, існує велика кількість персоналу Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), який зазнав поранень під час виконання завдань за призначенням та порятунку життя постраждалого населення. Перед психологами ДСНС часто стоїть завдання, якомога швидше налагодити контакт з пораненим для надання психологічної підтримки та супроводження під час лікування. Одним з методів для вирішення цього є перша психологічна допомога.

Перша психологічна допомога (далі – ППД) – форма кризового втручання одразу після травматичної події, яка зменшує наслідки гострого стресу та дозволяє розробити ефективні стратегії його подолання. Варто звернути увагу, що ППД надається пораненому при первинному контакті, коли він перебуває у стані сильного дистресу частіше одразу після поранення та надання медичної допомоги, рідше через декілька днів [3, 4].

Основними завданнями ППД є: покращити психоемоційний стан та забезпечити психологічну стабільність пораненого, зменшити наслідки гострого стресу та запобігти його перетворенню в хронічний психологічний стан, надати ресурс для подолання негативних емоцій і стресу, розробити ефективні стратегії

подолання стресу, надати психологічну підтримку для подолання фізичних і емоційних наслідків поранення, сприяти психологічній готовності до подальшого лікування, реабілітації та відновлення, підтримати адаптацію до нових умов життя або служби, допомогти у формуванні позитивного бачення майбутнього [2, 3].

Вчасно надана ППД після поранення може запобігти розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Психологічні травми отримані під час поранення, можуть проявлятися навіть після завершення фізичного лікування, ППД допомагає мінімізувати ризик хронічних стресових розладів.

Методи ППД допомагають психологу підтримати емоційний стан у пораненого співробітника. Поранення та реабілітація часто супроводжуються відчуттям безпорадності, втрати, страху або навіть провини. Емоційна підтримка сприяє стабілізації психологічного стану.

ППД полегшує адаптацію до змін. У випадках важких травм (ампутації, обмеження фізичних можливостей) поранений може стикатися зі складнощами у прийнятті нового способу життя. Психологічна допомога сприяє прийняттю змін і розвитку стратегії адаптації.

Завдяки ППД психолог може впливати на відновлення мотивації у пораненого співробітника. Реабілітація може бути тривалою і виснажливою, що викликає втрату віри у власні сили. ППД допомагає відновити віру в успіх реабілітації та мотивацію до повернення до роботи [1].

І нарешті, довірливе спілкування між психологом та пораненим співробітником допомагає покращенню міжособистісної взаємодії. Травматичний досвід може вплинути на стосунки з колегами, сім'єю чи друзями. Психологічна підтримка сприяє вирішенню конфліктів та відновленню позитивної комунікації.

Етапи надання ППД персоналу ДСНС, який зазнав поранень та перебувають в закладах охорони здоров'я:

Крок 1. Первинна бесіда. Сюди входить знайомство психолога з пораненим співробітником, оцінка його психоемоційного стану та потреб.

Крок 2. Стабілізація негативного психоемоційного стану. Використання спеціальних психологічних технік: врегульоване дихання, тактильних відчуттів, релаксаційні техніки, активізації парасимпатичної системи та переключення уваги.

Крок 3. Навчання навичкам самодопомоги. Напрацювання «індивідуальної аптечки самодопомоги», а саме ефективним вправам, які поранений співробітник може проводити сам на собі і бачить їх ефективність.

Крок 4. Завершальний етап. Завершення надання першої психологічної допомоги залежить як від об'єктивних умов, де саме її надає психолог. Так і від суб'єктивного сприйняття кризи кожного пораненого. На цьому етапі обов'язково треба дізнатися чи була отримана вся необхідна інформація та психологічна підтримка на цей час, в чому ще може виникати потреби у кожного пораненого. Які варіанти психологічної підтримки психолог буде надавати далі.

Надання першої психологічної допомоги під час лікування або реабілітації – це невід'ємний елемент комплексного підходу до відновлення персоналу ДСНС, який сприяє не лише фізичному, а й емоційному зціленню та мінімізації негативних наслідків поранення.

Список використаних джерел:

1. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. Київ : 7БЦ, 2023. 175 с.
2. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців ; заг. ред. К. Возніцина, Л. Литвиненко. Київ, 2023. 164 с. Друге видання, доповнене.
3. Перша психологічна допомога ветеранам війни (досвід роботи психологів системи МВС України): poradnik / колектив укладачів: О. Кудерміна, В. Андросюк, Н. Жук, Ю. Бойко–Бузиль, О. Давидова та ін. Київ : ДНДІ МВС України, 2023. 48 с.
4. Психологічний супровід незламних: методичні рекомендації по роботі з військовослужбовцями, які зазнали ампутації внаслідок бойових дій / Т. В. Карамушка, Л. Ю. Полівко, О. Ю. Вісіч [та ін.]. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 60 с.

УДК 364.622:615.851–057.36

Фесун Г.С., к.політ.н., доцент кафедри практичної психології, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці).

Канівець Т. М., к.псих.н., доцент кафедри практичної психології, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ

В умовах тривалої російсько–української війни, наше суспільство переживає надзвичайно важкі часи, які глибоко впливають на психічне здоров'я, фізіологічний та емоційний стан громадян України. Безперервні бойові дії та їхні руйнівні наслідки призводять до підвищення стресу в родинах військових, які щодня ризикують своїм життям, захищаючи нашу країну. Особливо гостро постає проблема пошуку ефективних методів підтримки морально–психологічного стану військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій проти російської агресії. Їхня стійкість та відвага є основою нашої боротьби, і ми зобов'язані забезпечити необхідну підтримку для збереження їхнього психічного здоров'я та емоційної рівноваги.

Дослідження ролі сім'ї як ресурсу психологічної реабілітації осіб, що зазнали травматичних подій, набувають особливої актуальності в сучасних умовах. Включення сім'ї до процесу психологічної реабілітації військовослужбовців значно підвищує її ефективність. Сім'я є не лише джерелом підтримки, але й активним учасником терапевтичного процесу, сприяючи реінтеграції ветерана у звичне соціальне середовище. Разом з тим, необхідно враховувати, що сім'ї військовослужбовців також потребують психологічної допомоги та спеціальних знань для ефективної взаємодії з близькими, які повернулися із зони бойових дій. Повернення бійця додому може

супроводжуватися низкою труднощів, пов'язаних із проявами ПТСР, депресивних, тривожних станів, підвищеної агресивності та інших психологічних проблем [1, с. 147–176].

Для забезпечення ефективної реабілітації військовослужбовців та їхніх сімей важливо розробляти та впроваджувати комплексні програми психологічної допомоги, які враховують специфіку травматичного досвіду, особливості сімейної динаміки та соціокультурний контекст. Такі програми мають передбачати індивідуальну та групову терапію, сімейне консультування, психоедукаційні заходи та соціальну підтримку. Особливу увагу слід приділити питанням формування соціальної підтримки ветеранів та їхніх сімей, подолання стигматизації психічних розладів та забезпечення доступу до якісної психологічної допомоги [3, с. 207].

Безсумнівно, участь у бойових діях та травматичний досвід, отриманий у даному контексті, мають глибокий і тривалий вплив на подальше життя людини. Ці аспекти широко висвітлені в численних дослідженнях як на міжнародному, так і на національному рівнях. Зокрема, питання реінтеграції комбатантів у цивільне життя, надання психологічної допомоги особам, які пережили кризові та травматичні події, досліджували: З. Кісарчук, Г. Лазос, Л. Литвиненко, Я. Омельченко та інші [3, с. 207].

Водночас, сімейний аспект цієї проблеми залишається недостатньо вивченим у психологічних дослідженнях. Можна стверджувати, що сім'ї учасників бойових дій переживають унікальну та тривалу кризу, яка характеризується високим рівнем емоційного напруження та вимагає структурно-функціональної перебудови. Крім того, повернення бійця додому є довгоочікуваною подією, але водночас спричиняє сімейну кризу, оскільки змінює функціонування сім'ї та активізує адаптаційні процеси. Провідним чинником сімейної кризи на цьому етапі є психоемоційний стан ветерана та його особистісні зміни. Згідно з результатами досліджень, приблизно у 20 % учасників бойових дій розвивається ПТСР, що проявляється у комплексі симптомів, як порушення сну, почуття провини, флешбеки, погіршення пам'яті та уваги, депресивний настрій та розчарування. Крім того, частина бійців мають суїцидальні нахили.

То ж аспектами, на які варто звертати увагу є: необхідність дослідження впливу ПТСР на динаміку сімейних відносин та ролі сім'ї у процесі відновлення військовослужбовця; важливість розробки програм психологічної допомоги, спрямованих на підтримку не лише ветеранів, але й членів їхніх сімей; необхідність вивчення впливу травматичного досвіду на дітей учасників бойових дій та розробка відповідних програм допомоги; необхідність дослідження впливу тривалої відсутності одного з батьків на психологічний стан дітей; необхідність вивчення впливу економічних проблем, що виникли внаслідок війни, на психологічний стан сімей [4, с. 82–86].

Немає сумнівів, що психологічні травми та труднощі адаптації, з якими стикаються військовослужбовці після повернення з зони бойових дій, мають значний вплив на їхні сім'ї. Навіть за відсутності діагностованого ПТСР, багато військових переживають складний процес реінтеграції у мирне життя. Це

зумовлено трансформацією їхніх цінностей, уявлень та ставлення до навколишньої дійсності під впливом бойового досвіду.

Зміни у світогляді можуть проявлятися у різних формах, включаючи: *виражений радикалізм*: категоричність суджень, неприйняття компромісів, загострене почуття справедливості; *протест щодо усталених соціальних норм*: критичне ставлення до «мирних» порядків, відчуття нерозуміння з боку оточуючих; *прагнення до спілкування з побратимами*: обмеження соціальних контактів, ізоляція від цивільного середовища. Наслідком цих процесів на соціальному рівні може бути соціальна ізоляція, протестна або антисоціальна позиція. На рівні сім'ї це може проявлятися у відчуженні, конфліктах та агресії. Оскільки сімейне оточення відіграє ключову роль у процесі реадaptaції військовослужбовців, воно може стати джерелом підтримки та сприяти успішній інтеграції бойового досвіду в нове життя, або ж, навпаки, загострити негативні стани та внутрішні конфлікти. Тому у процесі адаптації варто звертати увагу на наступні аспекти: необхідність психоедукації для сімей військовослужбовців; розвиток навичок комунікації та вирішення конфліктів у сім'ях; створення підтримуючого середовища для сімей військовослужбовців; врахування індивідуальних особливостей кожної сім'ї.

Масовий травматичний досвід, з яким зіткнулося українське суспільство внаслідок бойових дій, є безпрецедентним явищем для сучасної України. Значна кількість військовослужбовців, які повертаються із зони бойових дій, страждають від виражених стресових розладів, часто не маючи достатніх ресурсів та знань для ефективного подолання цих станів. Вплив травматичного досвіду поширюється не лише на самих учасників бойових дій, але й на їхнє близьке оточення – сім'ї, друзів, знайомих, які також можуть зазнавати труднощів у взаємодії з ветеранами та наданні їм підтримки [2, с. 41–45].

Отже, у зв'язку з цим спостерігається зростання актуальності психологічних досліджень, присвячених пошуку ефективних шляхів формування адаптивних стратегій поведінки в умовах травматичного досвіду, необхідності розробки та впровадження програм психологічної допомоги для військовослужбовців та їхніх сімей, підвищенні обізнаності суспільства про психологічні наслідки війни, інформування громадськості, що сприятиме формуванню атмосфери розуміння та підтримки для ветеранів та їхніх сімей; в інтеграції знань з психології, соціології, медицини та інших галузей, які дозволять глибше зрозуміти феномен травматичного стресу та розробити більш ефективні методи його подолання, у вивченні досвіду інших країн психологічної реабілітації ветеранів бойових дій, що допоможе адаптувати та впровадити найкращі практики в Україні.

Подолання наслідків масового травматичного досвіду є важливим завданням для українського суспільства. Комплексний підхід, що включає психологічну допомогу, соціальну підтримку та підвищення обізнаності громадськості є найбільш ефективним шляхом повернення до повноцінного життя після травматичних подій як самих ветеранів, так і їхніх сімей, сприятиме їхній успішній реінтеграції у мирне життя та забезпечення психологічного благополуччя нації в цілому.

Список використаних джерел:

1. Губеладзе, І. Г. (2018). Адаптаційний потенціал сім'ї та родини в умовах війни. Л. Коробка (голов. ред.), Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації (с. 147–176). Кропивницький: Імекс–ЛТД. <https://bit.ly/3lSG5Cl>
2. Дідик, Н. Ф. (2018b). Уявлення офіцерів про сім'ю як чинник психологічного стану військовослужбовців. Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали всеукр. наук.–практ. конф. (с.41–45). Київ.
3. Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Лазос Г. П., Литвиненко Л. І., Царенко Л. Г.; Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : метод. посіб. / за ред. З. Кісарчук. К. : ТОВ Вид–во «Логос», 2015, с. 207.
4. Яблонська Т. М. (2018). Сім'я як ресурс психологічної реабілітації комбатантів. Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії: зб. матеріалів, доповідей Всеукраїнської науково–практичної конференції (с. 82–86). Маріуполь.

УДК 372.881

Щербина В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРЬКИХ ЯКОСТЕЙ КУРСАНТІВ

Ефективне навчання іноземної мови значною мірою залежить від співвідношення його теоретичної та практичної спрямованості. Характер цього співвідношення визначається методичним підходом, якому віддає перевагу викладач. В умовах модернізації та інтенсивного розвитку освітнього процесу інтерактивні методи навчання, спрямовані на всебічний розвиток особистості, стають альтернативою традиційним методам, які ґрунтуються на більш авторитарній взаємодії між викладачами та студентами. Використання інтерактивних освітніх технологій, рольових та ділових ігор на заняттях з іноземної мови надає можливість для реалізації особистісно–зорієнтованого підходу до навчання, який враховує індивідуальні психологічні та пізнавальні особливості кожного курсанта або студента.

Лінгвіст Ф. Кліппель зазначає, що «інтерактивні ігри мають ґрунтуватися на створенні мовних ситуацій, наближених до реальності, оскільки саме такі ситуації надають можливість тим, хто навчається виконувати різні соціальні та міжособистісні ролі». Інтерактивні методи навчання не тільки сприяють розвитку комунікативних навичок, але й допомагають ефективно реалізувати природні нахили та пізнавальні здібності студентів та курсантів.

Дослідники С. Паршук та Н. Круглова обґрунтовують тісний зв'язок комунікативних навичок з професійною ідентичністю. За їх думкою, комунікативні навички «забезпечують особистісну, міжособистісну та соціальну інтеграцію майбутнього фахівця». Розглядаючи становлення професійної ідентичності, Н. Огородник зазначає, що «англомовна комунікативна компетентність входить до складу першорядних показників загальної професійної компетентності сучасного військового та вбачається одночасно й істотною ознакою його ідентичності з професією». Іноземна мова, взагалі, та англійська, зокрема, є, за думкою лінгвіста, «універсальним засобом порозуміння, як під час професійного, так і повсякденного спілкування».

Саме комунікативні вміння у поєднанні з професійними знаннями та практичним досвідом «сприяють усвідомленню приналежності до обраної професії». Інтерактивні ігри на заняттях з іноземної мови вбачаються ефективною стратегією кооперативного навчання, яка має за мету залучати кожного курсанта чи студента до комунікативної діяльності. Інтерактивні методи навчання допомагають викладачам створити такі природні або штучні комунікативні ситуації, в яких іноземна мова виглядає корисною та значущою.

Важливою структурною складовою професійної ідентичності майбутнього офіцера, командира є лідерські якості, вміння ставити цілі, планувати кроки їх реалізації, об'єднувати, організовувати та надихати підлеглих для вчасного та якісного виконання будь-яких поставлених завдань. Для того щоб стати успішним у своїй професії, сучасний командир має навчитися не тільки майстерно керувати та контролювати підлеглих, але й також аналізувати свої власні дії та вчинки оточуючих людей, усвідомлювати їхні індивідуальні психологічні та пізнавальні особливості. Іноземна мова традиційно вивчається у групах, і саме групова робота вважається багатьма викладачами важливою складовою інтерактивних ігор та комунікативних вправ. Більшість викладачів погоджуються з тим, що група будь-якого розміру потребує керівника або лідера, якого призначає викладач або обирають самі курсанти. Роль лідера зазвичай полягає в тому, щоб забезпечити належну організацію гри і також виступати посередником між курсантами та викладачем. Важливо, щоб цю роль виконували не тільки найбільш здібні представники групи. Заохочення до виконання ролі лідера найбільш сором'язливих та замкнених курсантів є доцільним, оскільки така довіра допомагає їм відчувати відповідальність за своїх однокласників та розкрити свої кращі індивідуальні якості.

Інтерактивні методи навчання, рольові та ділові ігри спрямовані на розвиток комунікативних навичок, не тільки спонукають курсантів до спілкування, стимулюють їхню уяву, творче мислення та сприяють розвитку лідерських якостей, які є запорукою успішної професійної кар'єри.

УДК 355.1:323.28

Budzinska V.M., Head of the Social Work Service of the Personnel Section, Western Territorial Administration of the National Guard of Ukraine (Lviv), 2nd year student of the Operational Department of the National Academy of the National Guard of Ukraine (Chernivtsi), Lieutenant Colonel.

**MAIN PROBLEMATIC ISSUES WITH SOCIAL PROTECTION OF
FAMILIES OF THE MISSING IN ACTION MILITARY PERSONNEL OF
UKRAINIAN NATIONAL GUARD IN SPECIAL CIRCUMSTANCES
(covers the period from 24.02.2024 to the present time)**

The status of a missing in action person has its own specifics and complexities in the legal sphere: it creates legal consequences for property, family and other relations of the person who is missing, but it is impossible to determine their whereabouts or fate. Thus, **confirmation of the fact of disappearance**, which from a legal standpoint usually requires a certain amount of time during which the person has not been found or has not been in contact (for example, a year or two). Therefore, the process of recognizing a person as missing requires time, as well as evidence that the person is indeed absent without explanation. Also, **in determining legal consequences**, since after recognizing a person as missing, the absence of this person may cause problems with property, finances, contract signing, inheritance, and other legal aspects (for example, it is necessary to resolve issues regarding the management of their property or assets, as well as regarding possible heirs). **The possibility of restoring status**, in case of the missing person reappearing or his/her whereabouts are being established, there arises a need to cancel the decision about their disappearance, which may cause additional legal difficulties. Often the **issues of guardianship and care** are on the agenda, because if the missing person had minor children or other dependents, there may arise a need to appoint guardians or caretakers. This, in turn, requires additional legal formalities and supervision. **The complexities in declaring a marriage invalid or dissolving it**: from a legal point of view, if a person is recognized as missing, this may affect their marital status, but the process of dissolving a marriage or declaring it invalid requires additional legal steps. All of this is quite a complicated process that requires strict adherence to procedures and legislative requirements to avoid legal uncertainties in the future.

The issues of social support for families of missing defenders from the National Guard military units are an extremely important topic that requires a comprehensive state approach. The main problems faced by these families are common not only of them but also of other Defense Forces and Ukraine in general in the realities of modern warfare.

First, there are **administrative difficulties and the need of legal assistance**. Families often encounter bureaucratic barriers when trying to obtain necessary aid and compensation. These can include delays in document issuance, inconsistencies in databases between different state structures, as well as difficulties in legally formalizing the status of a missing defender's family member, compensation for losses, and benefits, which are a part of their social protection. There is a huge need

for qualified military lawyers who can assist in resolving legal issues and nuances. Second, we should not forget about **financial support**, because despite the existence of various financial assistance programs, many families do not receive the necessary support or face difficulties in obtaining compensation. It is necessary to improve the procedures for providing material assistance and pensions that should be granted to families of the missing persons. Often, the command of the military units cannot determine the circle of individuals entitled to such payments. For instance, almost 20% of relatives of military units personnel of the Western Operational Territorial Association remain without a primary source of income when their breadwinners are considered missing in action (hereinafter – MIA). This leads to economic difficulties, as families often lack financial resources to meet basic needs.

Thirdly, **psychological support** is also of great significance, as the loss of a loved one from the information space for parents, spouses, children, and relatives is a great trial; they experience stress, anxiety, and depression due to the uncertainty regarding the fate of their relatives, and such families of defenders often require professional psychological support. Psychological assistance and support are important components of their recovery; however, access to psychological help is often territorially limited or insufficiently systematic.

Fourth, **the uncertainty of the status of missing persons**. Families of missing military personnel often face a lack of clear information about the fate of their loved ones. This creates additional emotional and legal difficulties, as the question of the status of the missing person may remain open for a long time, complicating the process of obtaining compensation and legal guarantees. The absence of clear and timely information about the MIA (and later, if it is confirmed that the serviceman is in captivity) forces families to remain in a state of uncertainty. An important issue is establishing effective communication channels between families, authorities, and international organizations.

Another important component is **social adaptation**. Families of MIA need social support not only at the initial stage after receiving information that their defender is considered missing, but also in the long term. This includes providing housing subsidies by the state, opportunities for the education of children, grandchildren, or retraining, as well as creating conditions for normalizing the lives of families while the status of the family of a MIA exists (or after loss, if the body is found, or fragments of the body are identified through DNA testing, or if the defender is returned from captivity and often does not receive proper rehabilitation and adaptation. Former captives have unresolved and unaddressed psychological traumas, health issues that require significant support for reintegration into society. Thus, combatants – former missing persons/captives often face adaptation problems to civilian life, where they may lack the necessary qualifications or skills for employment. The families themselves are not prepared to independently overcome traumas and often lack adaptation to changes. Although there are support programs for families of missing persons, these programs are sometimes insufficiently effective.

Timely **information support** is also extremely necessary. Many families are in informational isolation regarding the fate of their relatives due to the occupation of

combat zones or constant heavy shelling, where their relatives have gone missing, and they do not have enough information about their rights, available assistance programs, and services. Effective communication with citizens regarding support opportunities through local authorities or charitable organizations is needed. International organizations should provide support to such families, but sometimes they face bureaucratic and political barriers. This complicates the assistance process, particularly in terms of legal issues and humanitarian support.

And **as a conclusion**, we can state that at the state level there are problems with clear and complete regulation of social protection issues, specifically for families of missing in action, which can lead to legal conflicts and ineffective use of resources. Due to budget constraints, not all social support programs for families of missing persons can be adequately funded. Solving these problems requires comprehensive work at the level of state institutions, civil society organizations, and the community itself to ensure proper support for those families whose relatives, military personnel, are considered missing and are in the state register. These problems require a comprehensive approach, including state support, improvement of the legislative framework, legal assistance, development of the social protection system encompassing numerous nuances, psychological rehabilitation, and international cooperation to ensure decent living conditions for the families of Ukrainian servicemen, whose fate is unknown and who are considered missing, as well as ensuring more effective communication between state institutions and public organizations working with this category of citizens.

УДК 159.9:355/359.08

Moussevytch R.Yu., maître de conférences principal au département de l'organisation du travail avec le personnel de la faculté des opérations, Académie nationale de la Garde nationale d'Ukraine (Kharkiv), lieutenant-colonel.

RÉADAPTATION DES MILITAIRES EN UKRAINE: DÉFIS, PROBLÈMES ET VOIES DE SOLUTION

Les conflits armés modernes et les opérations militaires ont un impact significatif non seulement sur l'état physique et psychologique des militaires, mais aussi sur leurs relations familiales. Le processus de réadaptation après le retour à la vie civile est complexe et s'accompagne de nombreux défis, notamment un niveau de stress accru, l'isolement social, des troubles psychologiques et des difficultés de communication avec les proches. L'un des domaines les plus vulnérables dans ce processus est celui des relations familiales, qui peuvent être soumises à de rudes épreuves, entraînant des conflits, des tensions et même la rupture des liens familiaux.

L'importance de créer et de mettre en œuvre un système efficace de réadaptation des militaires réside dans la nécessité de minimiser les conséquences négatives de l'expérience du combat et de faciliter leur retour harmonieux à la vie civile. La prise en compte des aspects psychologiques, sociaux et familiaux permettra de développer

des approches globales favorisant à la fois la récupération individuelle des militaires et la stabilité de leurs relations familiales.

Cette étude examine l'impact des mesures de réadaptation sur la résolution des conflits familiaux, analyse les principaux facteurs influençant l'adaptation des militaires et propose des axes d'amélioration des programmes de réadaptation dans le contexte du soutien aux familles des militaires.

Les combats et la présence dans une zone de conflit entraînent des changements profonds dans la psyché des militaires. Parmi les conséquences figurent le trouble de stress post-traumatique (TSPT), la dépression, un niveau accru d'agressivité et l'isolement social. Ces facteurs compliquent leur adaptation à la vie civile et influencent leurs relations familiales. Les causes les plus courantes des conflits familiaux après le retour de la guerre incluent la distance émotionnelle, l'incompréhension entre conjoints, les difficultés financières et les changements de rôles au sein de la famille. Souvent, les militaires font face à un manque de compréhension de la part de leurs proches, ce qui peut entraîner des conflits et même des divorces.

En Ukraine, la question de la réadaptation des militaires devient de plus en plus pertinente en raison de la durée des hostilités. Malheureusement, les programmes de réadaptation existants ne sont pas encore suffisamment développés, laissant souvent les militaires sans soutien adéquat. Le manque de financement, l'absence d'une approche globale, la pénurie de spécialistes en réhabilitation psychosociale et la faible sensibilisation des familles aux possibilités d'aide constituent de sérieux obstacles à un retour efficace des militaires à la vie civile. Ces lacunes entraînent une augmentation des tensions familiales, une hausse du nombre de divorces, des difficultés de socialisation et même un risque accru de pensées suicidaires chez les vétérans.

L'expérience internationale montre que les programmes de réadaptation réussis doivent être complets et inclure non seulement une assistance psychologique, mais aussi un soutien social. Par exemple, aux États-Unis, de vastes programmes pour les vétérans offrent une réhabilitation psychologique, des soins médicaux, un soutien à l'emploi, une formation et une assistance aux familles. De même, au Royaume-Uni, des programmes mettent l'accent sur la thérapie familiale et l'adaptation à la vie civile à travers des projets sociaux spécialisés. Au Canada, des initiatives publiques et privées visent à créer des centres de réadaptation où les militaires peuvent recevoir un soutien psychologique et une aide pratique en matière d'emploi et d'intégration sociale.

Pour l'Ukraine, la mise en place d'un système de soutien à plusieurs niveaux, combinant initiatives étatiques et associatives, serait une approche appropriée. Il est nécessaire de créer un réseau de centres de réadaptation proposant non seulement une aide médicale et psychologique, mais aussi des programmes d'adaptation professionnelle et de soutien aux familles des militaires. Il est également crucial de renforcer les programmes de formation pour les familles afin qu'elles puissent mieux comprendre l'état des militaires après leur retour de la guerre et leur fournir le soutien émotionnel nécessaire. Par ailleurs, l'amélioration du programme national de réintégration sociale des vétérans contribuerait à prévenir leur marginalisation et leur isolement dans la société. Enfin, la coopération avec des partenaires internationaux

permettrait d'adopter les meilleures pratiques mondiales et de les adapter à la réalité ukrainienne.

Ainsi, la réussite de la réadaptation des militaires après leur retour de la guerre constitue une tâche essentielle pour l'État et la société dans son ensemble. La résolution de ce problème favorisera non seulement le renforcement des relations familiales, mais aussi le bien-être social général, un aspect critique dans le contexte actuel d'un conflit prolongé et de la nécessité de reconstruire le pays.

Зміст

№ з/п	Автор, назва роботи	№ стор.
1.	Авілов І.В. Базові аспекти мотивації до військової служби. Існуючі проблеми та шляхи їх вирішення.	3
2.	Андрущенко А.В. Особливості мотиваційної складової діяльності військовослужбовців під час воєнного стану.	6
3.	Бабак С.А., Круть П.П. Формування стійкості особового складу сил безпеки та оборони України щодо ефективної протидії негативному інформаційно-психологічному впливу противника: сучасні виклики та базові загрози.	8
4.	Байда М.С. Науково-методичне супроводження діяльності фахівців психологічного забезпечення Національної гвардії України	11
5.	Барко В.М. Вікові індивідуальні особливості неповнолітніх та специфіка їх соціалізації.	14
6.	Будзінська В.М. Досвід цивільно-військового співробітництва в умовах сучасної російсько-української війни: унікальність та основні типові проблеми.	17
7.	Букін М.П. Адміністративно-правове забезпечення проходження служби працівниками оперативно-розшукових підрозділів державної кримінально-виконавчої служби України.	20
8.	Васищев В.С., Заброцький І.І. Розвиток лідерських якостей сержантського складу в умовах сучасної українсько-російської війни: виклики, методи та перспективи.	22
9.	Ващенко І. В., Борщ К. К. Актуальні питання психологічної стійкості особового складу сил безпеки і оборони України.	25
10.	Голота А.А., Кожушко М.І. До подальшого формування нової парадигми морально-психологічного забезпечення персоналу сил безпеки та оборони.	27
11.	Драган Ю.А. Шляхи покращення військової дисципліни в умовах військового стану.	29

12.	Дяченко І.І., Керницький О.М. Робота з особовим складом НГУ: основні шляхи та методи перетворення «неконструктивного стресу» військовослужбовців в «експертний стрес».	31
13.	Ігнат'єв О.М. Щодо питання погіршення соціального захисту осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту.	33
14.	Каплюченко О.П., Федорова О. А. Філософія війни: історична ретроспектива.	36
15.	Керницька Л.І. Наукові підходи до проблеми формування готовності керівників структурних підрозділів цивільної авіації щодо взаємодії з персоналом.	38
16.	Керницький О. М., Пасічник В. І. Обґрунтування необхідності підготовки фахівців психологічного забезпечення на оперативному факультеті на НГУ як здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти оперативного рівня військової освіти за освітньо-професійною програмою «Службово-бойова діяльність військових частин і з'єднань Національної гвардії України із забезпечення державної безпеки».	40
17.	Кондратюк-Антонова Т.В. Соціально-філософські аспекти цивільно-військового співробітництва.	42
18.	Кравченко А.І. Основні напрями та завдання протидії негативному інформаційно-психологічному впливу противника.	44
19.	Краснокутський О.В. Правові аспекти окупації території іноземною державою України.	46
20.	Куртов Д.А. Удосконалення механізмів цивільно-військового співробітництва (нормативно-правове забезпечення).	48
21.	Куцька О.М. До питання менеджменту у вищих військових навчальних закладах: підвищення мотивації педагогів до використання дистанційного навчання.	52
22.	Ларіонов С.О., Ларіонова І.Т. СЗЧ і дезертирство як проблема армії російської федерації.	54
23.	Леонт'єва Л.В. Основні положення резолюцій ООН щодо розширення прав та можливостей жінок в секторі безпеки і оборони.	57
24.	Ліщук Р.В. Сучасні напрями, методи та засоби протидії негативному інформаційно-психологічному впливу противника на особовий склад сил безпеки та оборони України.	60

25.	Лук'яненко В.С. Гнучкість кадрової політики, як основоположний фактор адаптації до сучасних загроз у сфері державної безпеки.	64
26.	Луценко Б.Г. Інформаційний простір, психологічний стан і їх криміногенний потенціал в умовах збройного конфлікту.	66
27.	Михайлишин У. Б., Стаднік А. В. Актуальні питання психологічної безпеки військовослужбовців сил безпеки і оборони України.	69
28.	Міршук О.Є. Попередження самовільного залишення військової частини, як об'єкт наукового дослідження.	71
29.	Мусевич Р.Ю. Реадаптація військовослужбовців в Україні: виклики, проблеми та шляхи їх подолання.	73
30.	Обіход М.М. Понятійно-категоріальний апарат теоретичних засад соціального захисту військовослужбовців в Україні.	75
31.	Невзоров Р.В., Оніпченко П.М., Громико О.В. Дотримання відповідності професійної підготовки майбутніх льотчиків стандартам НАТО щодо бойових польотів.	78
32.	Одинцова О.І. Психологічна реабілітація військовослужбовців після бойових дій: міжнародний досвід та перспективи впровадження в Україні.	80
33.	Оселедько В.Г., Куртов Д.А. Відстрочка від мобілізації для догляду за особою з інвалідністю.	82
34.	Павелко І.І., Луханін В.В. Військово-професійна освіта випереджуючого характеру: психолого-педагогічний аспект.	83
35.	Павелко І.І., Моторний В.О., Проценко П.В. Технології розвитку критичного мислення у військовому НЗ.	86
36.	Павелко І.І. Норчук Ю.В. Врахування темпераменту у процесі керівництва військовим колективом.	89
37.	Павелко І.І., Нелюб О.А., Прижбило Т.В. Керівництво та лідерство як процеси професійного та особистісного удосконалення.	92
38.	Пасічник В.І., Савчук О.А. Шляхи удосконалення психолого-педагогічної компетентності офіцерів військових частин НГУ в сучасних умовах.	95
39.	Леонтєва Л.В., Пащенко Є.М. Міжнародні та національні стандарти запобігання гендерно зумовленому насильству в секторі безпеки і оборони.	98

40.	Пенькова Н. Є. Психологічна підготовка військовослужбовців Національної гвардії України до діяльності в дійсно особливих умовах.	100
41.	Першина К.В. Правові засади соціальної реабілітації українських військовослужбовців під час дії воєнного стану.	103
42.	Платонов В.М. Психологічна експертиза рятувальників ДСНС України. Нові виклики та можливі рішення.	104
43.	Приходько Д.П., Кислий В.Д. Особливості зоотерапії у психологічній реабілітації військовослужбовців.	107
44.	Пугач В.В., Зміївський Г.А. Застосування прийомів провокативної педагогіки в ході викладання тактичних дисциплін.	110
45.	Пузирьов М. С. Деякі питання вдосконалення базової загальновійськової підготовки в контексті розвитку правосвідомості військовослужбовців Національної гвардії України, призваних під час мобілізації.	112
46.	Радчук В.М., Сімак А.А. Інтерференційна картина когерентності інтрапсихічних ресурсів та вибору копінг-стилю у військовослужбовців.	115
47.	Рютін В.В. Деякі аспекти виживання особистості в умовах примусової ізоляції (полоні).	120
48.	Сергієнко І.В. Психологічні аспекти дезадаптації працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій в умовах війни.	122
49.	Скиба О.М., Конопля В.В. Розвиток системи соціального захисту ветеранів війни та учасників бойових дій в умовах військової агресії проти України	124
50.	Скориніна-Погребна О.В., Ємел'янова І.В. Проблемні питання психологічного забезпечення професійної діяльності жінок-демінерів в процесі гуманітарного розмінування.	128
51.	Слурденко Д.О. Психологічні наслідки бойового стресу у військовослужбовців.	130
52.	Соколюк В.В., Головня А.Ф. Вплив низького рівня професійної кваліфікації та завищеної самооцінки особового складу на хід виконання поставлених завдань на сучасному етапі російсько – української війни.	132

53.	Сороківська-Обіход А.І. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні.	133
54.	Старікова О.В. Особливості впровадження принципів гендерної рівності в національній гвардії України з урахуванням викликів воєнного стану.	136
55.	Товма І.М. Аналіз підходів до вивчення психологічних особливостей прояву конструктивного лідерства в управлінні військовими колективами.	139
56.	Товма М.І., Єрємін Д.О. Морально-психологічне супроводження групи ЦВС під час виконання завдань.	142
57.	Топчило А.В. Особливості надання першої психологічної допомоги персоналу дснс, який зазнав поранень.	143
58.	Фесун Г.С., Канівець Т. М. Психологічні особливості реабілітації військових та їхніх сімей	145
59.	Щербина В. В. Інтерактивні методи навчання як засіб розвитку лідерських якостей курсантів.	148
60.	Budzinska V.M. Main problematic issues with social protection of families of the missing in action military personnel of Ukrainian National Guard in special circumstances (covers the period from 24.02.2024 to the present time).	150
61.	Moussevytch R.Yu. Réadaptation des militaires en Ukraine: défis, problèmes et voies de solution	152

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОБОТИ З ПЕРСОНАЛОМ У
СКЛАДОВИХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ**

**"CURRENT ISSUES OF PERSONNEL MANAGEMENT IN THE
SECURITY AND DEFENSE SECTOR COMPONENTS"**

**«QUESTIONS ACTUELLES DU TRAVAIL AVEC LE PERSONNEL
DANS LES COMPOSANTES DU SECTEUR DE LA SÉCURITÉ ET DE
LA DÉFENSE»**

Збірник тез щорічної науково–практичної конференції

Друкується в авторській редакції

Формат паперу 60×84/16. Ум. друк. арк. 4,7. Тираж 50 прим.

Видавець і виготовлювач Національна академія Національної гвардії України
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 4794 від 24.11.2014 р.
м. Захисників України, 3, м. Харків 61001